

О.В. Колесников

**ЕКОНОМІКО-ФІНАНСОВА
ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Харків 2010

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ
ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

О.В. Колесников

ЕКОНОМІКО-ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*

Харків 2010

УДК 338.45:69:03

Колесников О.В. Економіко-фінансова діяльність підприємств: Навчальний посібник. – Харків: УкрДАЗТ, 2010. – 182 с.

У посібнику розглянуто багаторічний досвід викладання економічних дисциплін для спеціалістів будівельних спеціальностей залізничного транспорту. Сфера економіко-фінансових відносин між підприємствами та суб'єктами ринкової економіки є важливим питанням при формуванні знань з економіки для майбутніх спеціалістів будівельної галузі. Текст ілюстровано рисунками технологічних процесів будівництва з урахуванням залізничної специфіки.

Іл. 26, табл. 11, бібліогр.: 38 назв.

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів
(№ 1/11-5785 від 29 червня 2010 року)*

Рецензенти:

В.М. Гриньова, професор (Харківський національний економічний університет),

Є.М. Сич, професор (Державний економіко-технологічний університет транспорту),

А.Ф. Гойко, професор (Київський національний університет будівництва і архітектури)

ISBN 978-966-2033-312-1

©Українська державна академія залізничного транспорту, 2010.

Колесников Олександр Володимирович

ЕКОНОМІКО-ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Відповідальний за випуск Тройнікова О.М.

Редактор Ібрагімова Н.В.

Підписано до друку 12.02.10 р.

Формат папер

у 60x84 1/16 . Папір писальний.

Умовн.-друк.арк. 9,25. Обл.-вид.арк. 9,5.

Замовлення № Тираж 300. Ціна

Видавництво УкрДАЗТу, свідоцтво ДК № 2874 від. 12.06.2007 р.
Друкарня УкрДАЗТу,
61050, Харків - 50, майдан Фейербаха, 7

О.В. Колесников

**ЕКОНОМІКО-ФІНАНСОВА
ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА**

Харків 2010

УДК

Колесников О.В. Економіко-фінансова діяльність підприємств: Навч. посібник –Харків: УкрДАЗТ, 2010. – 120 с.

ISBN

У посібнику розглянуто багаторічний досвід викладання економічних дисциплін для спеціалістів будівельних спеціальностей залізничного транспорту. Сфера економіко-фінансових відносин між підприємствами та суб'єктами ринкової економіки є важливим питанням при формуванні знань з економіки для майбутніх спеціалістів будівельної галузі. Текст ілюстровано рисунками технологічних процесів будівництва з урахуванням залізничної специфіки.

Іл. 26, табл. 11, бібліогр.: 36 назв.

Рецензенти:

професори В.М. Гриньова (ХНЕУ),

Є.М. Сич (КУЕТ)

Зміст

Вступ	5
1. КАПІТАЛЬНЕ БУДІВНИЦТВО	6
1.1. Основні економічні закони дисципліни	6
1.2. Особливості залізничного будівництва. Загальна характеристика будівельних підприємств	15
1.3. Інвестування в будівництві	22
1.4. Економічна ефективність інвестицій у будівельну галузь	32
1.5. Підрядні торги в будівництві	37
2. ЦІНОУТВОРЕННЯ В БУДІВНИЦТВІ	43
2.1 Стадії визначення вартості будівництва	43
2.2. Визначення вартості проектних робіт	44
2.3. Особливості визначення вартості ремонту залізничної колії	51
2.4. Інвесторська кошторисна документація	57
2.5. Собівартість будівництва	71
3. ВИРОБНИЧІ РЕСУРСИ	75
3.1. Основні засоби будівництва	75
3.2. Оборотні засоби будівництва	84
3.3. Трудові ресурси	91
4. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	97
4.1. Фінансові ресурси будівельних підприємств	97
4.2. Використання фінансових ресурсів будівельних підприємств	107
4.3. Фінансування та кредитування будівельних підприємств	110
4.4. Оподаткування будівельних підприємств	113
4.5. Бізнес-планування будівельних підприємств	118
4.6. Основи аналізу фінансової діяльності будівельних організацій	121
4.7. Основи бухгалтерського обліку будівельних підприємств	124
4.8. Аналіз фінансового стану будівельних підприємств	140
Питання для перевірки	143
Тести	147
Задачі	155
Бібліографічний список	161
Предметний покажчик	164
Додатки	166

ВСТУП

Предметом курсу є вивчення економічних показників, фінансових відносин діяльності підприємства будівельної галузі з урахуванням специфіки залізничного будівництва.

Мета – набування знань майбутніми спеціалістами спеціальності «Залізничні споруди».

Завдання – вивчення економічних, фінансових показників діяльності підприємств будівельної галузі та закономірностей її ефективного розвитку, враховуючи специфіку залізничного будівництва.

Економіко-фінансова діяльність підприємства являє собою синтез декількох дисциплін з урахуванням транспортної специфіки:

- економіки будівництва;
- економіки підприємства;
- економіки залізничного транспорту.

Це пов'язане з тим, що в ринкових умовах підприємство, прагнучи підвищити свої доходи, займається не тільки профільною діяльністю, але й додатковою, впроваджуючи диверсифікованість. У зв'язку з цим виникає необхідність в одержанні знань з таких дисциплін, як фінанси підприємств, бухгалтерський облік.

1. КАПІТАЛЬНЕ БУДІВНИЦТВО

1.1. Основні економічні закони дисципліни

Фундаментом будь-якої економічної дисципліни є **економічна теорія.**

Економічні закони починають діяти в суспільстві одночасно з виникненням виробничих відносин. У будівництві це в першу чергу стосується початкової стадії будівельного процесу – проектування майбутнього об'єкта.

Ефективне керування соціально-економічними системами різних рівнів неможливе без знання економічних законів, тобто об'єктивних, внутрішніх, стійких, причинно-наслідкових зв'язків, що присутні у системі виробничих відносин та постійно повторюються.

Класифікація економічних законів залежно від терміну дії значно збіднює системну характеристику, сферу та механізм їхньої дії. Для урахування досягнення світової економічної думки при вирішенні проблеми з будівництва об'єкта виділяються декілька груп законів.

Залежно від терміну дії економічні закони поділяють на закони, що діють упродовж різних історичних періодів. Серед них розрізняють закони чотирьох типів:

– до першого типу належать загальні економічні закони, тобто закони, притаманні всім суспільно-економічним формаціям;

– до другого – загальні економічні закони, що діють у декількох формаціях;

– до третього – закони, що діють у межах лише однієї суспільно-економічної формації, тобто специфічні економічні закони;

– до четвертого – економічні закони, що діють на одній із вищих стадій або ступенів розвинутої суспільно-економічної формації, тобто стадійні закони.

Існуючі економічні закони також можна поділити за такими групами в залежності від меж застосування: загальноекономічні, особливі та специфічні.

Загальноекономічні закони – це закони, які існують і діють протягом всієї економічної цивілізації. До цієї групи входять закони взаємодії продуктивних сил і виробничих відносин, зростання продуктивності праці, збільшення потреб. Ці закони розкривають поступовий історичний розвиток суспільного виробництва, його сходження від простого до складного. Вивчення цієї групи економічних законів набуває на сучасному етапі особливого значення у зв'язку із глобалізацією світової економіки й зростаючими виробничими, торговельними і фінансовими зв'язками, а також кращим розумінням процесів, що відбуваються у будівельній галузі в цілому та окремо на кожному будівельному етапі. Група загальноекономічних законів відображає витрати на створення блага, до яких можна віднести, наприклад, готову проектну продукцію.

Нижче розглянемо кожний з цих законів.

Закон підвищення потреб означає, що споживання зростає швидше, ніж виробництво благ. Це відбувається через те, що економічні потреби безмежні, а виробництво економічних благ обмежене внаслідок малої кількості економічних ресурсів. Відповідно до проектування це можна застосувати у такий спосіб: потреба в якісних проектах постійно зростає, але внаслідок обмеженості економічних ресурсів ми маємо ту складну ситуацію в цій галузі, яка є на даному етапі розвитку суспільства.

Цей закон відображає рівень розвитку суспільства, що виражається у зростанні та удосконаленні його потреб з розвитком продуктивних чинників і культури. Деякі потреби зникають, виникають нові, у результаті чого коло потреб збільшується. Наведений закон вказує на взаємозв'язок ефективності кошторисного нормування з іншими економічними категоріями, які лежать в основі ефективності виробництва.

Закон спадної граничної продуктивності або віддачі продуктивності: зростанням використання якого-небудь виробничого чинника за інших рівних умов рано або пізно досягається такий момент, у який додаткове застосування змінного чинника веде до зниження спочатку відносного, а потім і абсолютного обсягів випуску проектної продукції.

Збільшення використання одного з чинників (при фіксованості інших) призводить до послідовного зниження віддачі його застосування. Закон спадної граничної продуктивності був виведений експериментальним шляхом. Рівень, з якого починається зменшення граничної продуктивності, залежить від характеру виробничої функції. На прикладі роботи проектних організацій можна відстежити саме цей закон. Концепція його розвитку та застосування лежить в алгоритмі розвитку як кошторисних норм на стадії проектування, так і кошторисного нормування в будівельній галузі.

Закон попиту та пропозиції: пристосування виробництва та пропозиції за обсягом і структурою до сукупного попиту в результаті взаємодії пропозиції та попиту із цінами, а саме при укладанні договорів на виконання проектного завдання.

Закон пропозиції полягає в тому, що за інших рівних умов кількість пропонованого продавцями товару тим більша, чим вища ціна цього товару, і навпаки, чим нижча ціна, тим менша величина його пропозиції.

Пропозиція товарів є результатом виробничого процесу й відображає бажання й можливість продавця продати певну кількість товарів (послуг) за певною ціною. Закон попиту полягає в тому, що за інших рівних умов величина попиту на товар тим більша, чим нижча ціна цього товару, і навпаки, чим вища ціна, тим менша величина попиту на товар.

Закон обмеженості – економічний закон, відповідно до якого для будь-якої окремої особи і для всього суспільства в цілому кількість основних товарів і благ обмежена та їх ніколи не вистачає для задоволення всіх існуючих потреб.

Всі види ресурсів, відомі людству й використані для виробництва блага (товару, продукції, послуг), обмежені, а економіка – це ведення господарської діяльності в умовах обмежених ресурсів. Отже, виконання будівельних робіт обмежено різними видами ресурсів: економічних, трудових, фінансових.

Закон рідкості – це закон, який стверджує, що в кожний даний момент існує обмежена кількість трудових та інших ресурсів, які за наявного рівня технології можуть бути використані для виробництва тільки обмеженої кількості благ, а це ставить перед суспільством основні економічні проблеми.

Закон економії часу – загальний економічний закон, який визначає об'єктивний процес раціонального використання часу суспільством та окремою персоною для скорішого досягнення поставленої мети. У нашому випадку цей закон

найголовніший у кошторисному нормуванні. За більш ефективного використання часу при виконанні робіт скорочуються витрати праці, що веде до зниження фактичної трудомісткості робіт, а це позначається перш за все на ефективності.

Закон зростання продуктивності праці – загальний економічний закон, зміст якого полягає в тому, що з часом витрати робочого часу на виробництво продукції неухильно скорочуються. Це пов'язано перш за все з розвитком технологій, а також розвинутими навичками робітників, які виконують операції. Закон економії часу, закон продуктивності праці відповідають економічному призначенню витрат праці при визначенні вартості будівельних робіт.

До особливих економічних законів, які можна застосувати до кошторисного нормування у будівництві, слід віднести закон зростання відносних витрат, закон Ф. Лассаля, закон підвищення витрат.

Закон зростання відносних витрат – закон, що визначає зв'язок між збільшенням виробництва одного продукту за рахунок зменшення іншого. Закон діє у випадку, коли виробничі можливості суспільства близькі до граничних, ресурси обмежені, а прибутковість скорочується. Для збільшення виробництва одного виду продукції варто скорочувати виробництво іншого. Стосовно будівельної галузі можна дивитися на цей закон так: проектні організації в умовах кризи намагаються вижити всіма способами. Отже, при укладанні договорів і складанні кошторисів спеціалісти намагаються встановити оптимальну ціну для замовника, тим самим зменшуючи прибутковість.

Закон Ф. Лассалю – закон, в основі якого лежить концепція витрат виробництва, що складаються із праці й капіталу, які формують ціну продукту. Заробітна плата коливається навколо цієї суми. Якщо вона, наприклад, буде вище, то призведе до поліпшення добробуту, зростання чисельності населення, збільшення пропозиції робочої сили, що у свою чергу знизить заробітну плату. Якщо ж заробітна плата зменшиться, то погіршиться добробут, знизиться народжуваність та пропозиція робочої сили, що призведе до зростання оплати праці.

Закон підвищення витрат – економічний закон, відповідно до якого чим більше виробляється продукції певного виду, тим вищими стають витрати на виробництво одиниці альтернативної продукції.

Третю групу економічних законів складають специфічні закони. Кожний окремо взятий специфічний економічний закон характеризує якийсь певний бік виробничих відносин. Одні закони виражають відносини власне виробництва, інші характеризують розподіл, треті відображають обмін, четверті – споживання й т. д. Тим часом у реальній дійсності всі боки й грані виробничих відносин перебувають у взаємозв'язку й взаємообумовленості. Тобто виробничі відносини існують не як сума, а як єдина система. Подібно до цього специфічні економічні закони формації являють собою єдину систему, у якій окремі закони проявляють себе лише у взаємодії.

Дія економічних законів проявляється в загальній формі через виробничу свідому діяльність людей, через налагодження ними ділових контактів, включення працівників у систему суспільного поділу праці, їхньої спеціалізації і кооперування, налагодження цінових або

ринкових відносин. Використання економічних законів являє собою додаткові знання про їхню дію щодо тієї або іншої сфери громадського життя. Це потрібно для того, щоб перетворити цю сферу в інтересах організації у двох напрямках: визначити її вимоги, пристосуватися до них і, використовуючи їх, організувати свою спільну діяльність і свідомо, постійно й цілеспрямовано перетворювати умови дії економічних законів.

Ефективне стратегічне керування вимагає урахування впливу не тільки економічних законів, але й похідних від них законів керування, закономірностей і тенденцій. Закони керування – це закони розвитку відносин, що проявляються як у взаємодії керованої й керуючої систем, так і в кожній з них окремо. У системі законів керування варто розрізняти закони, властиві керуванню в цілому, і закони, властиві його окремим сторонам, підсистемам і їхнім елементам. Ефективність керування залежить від ступеня активного використання всієї системи законів керування виробництвом. Для цього необхідно вміти виділити дію кожного закону й з'ясувати механізм взаємодії всіх пізнаних законів, що беруть участь у даному конкретному управлінському процесі.

Закони ринкового ціноутворення:

– ціна прагне такого рівня, при якому попит дорівнює пропозиції;

– якщо під впливом нецінових чинників відбудеться підвищення попиту при незмінній пропозиції або скорочення пропозиції при незмінному попиті, то ціна зросте, якщо навпаки при незмінній пропозиції попит скоротиться або при незмінному попиті збільшиться пропозиція, то ціна зменшиться. Це можна спостерігати зараз, бо скоротився попит на проектну продукцію.

Закон Вальраса передбачає, що у стані рівноваги ринкова ціна дорівнює граничним витратам. Таким чином, вартість суспільного продукту дорівнює ринковій вартості використаних на його випуск виробничих чинників; сукупний попит дорівнює сукупній пропозиції; ціна й обсяг виробництва не збільшуються й не зменшуються.

Закон вартості – економічний закон, сформульований представниками класичної школи політекономії. У законі вартості твердження, що товари на ринку обмінюються відповідно до кількості і якості праці, яка вкладена в їхнє виробництво, зазнало критики з боку представників інших економічних шкіл за односторонність, ігнорування інших чинників, що впливають на обмін товарів на ринку.

В умовах товарного виробництва, заснованого на приватній власності на засоби виробництва, коли в суспільстві панує анархія й конкуренція, закон вартості виступає як стихійний регулятор усього суспільного виробництва. Регулюючий механізм закону вартості полягає в коливанні цін, у їхньому відхиленні від суспільної вартості в результаті конкурентної боротьби під впливом попиту та пропозиції.

Перевищення ринкової ціни над вартістю стимулює зростання пропозиції, а отже, збільшення виробництва товарів. Відхилення ринкової ціни нижче вартості викликає скорочення виробництва товарів. Цей закон знайшов відображення при факторному аналізі обґрунтування ціни проектної продукції.

У методах визначення ціни на будівельну продукцію, у тому числі і на проектну як початковий етап будівництва, спостерігається дія закону вартості.

Закон конкуренції – закон, за яким кожний виробник або продавець прагне одержати найбільш вигідні умови для виробництва й збуту товарів. Розорення одних виробників і збагачення інших (економічно більш сильних), у результаті чого відбувається диференціація дрібних товаровиробників, неминуче призводить до розвитку капіталістичних виробничих відносин. Найбільш повний розвиток конкуренція має в умовах капіталізму.

Закон масового виробництва (закон К. Бюхера) – закон, згідно з яким при збільшенні випуску продукції зменшуються витрати на одиницю продукції; збільшення виробництва до промислових масштабів розширює пропозицію й призводить до зниження цін на одиницю продукції; витрати на одиницю продукції можна зменшити за рахунок впровадження нових технологій.

Закон зміни праці – економічний закон, що визначає вплив змін у засобах праці й технологіях на характер праці в результаті зміни економічних відносин усередині суспільства в цілому, у трудових колективах і між окремими працівниками. На даному етапі цей закон характеризується розвитком нових технологій, засобів праці при виконанні проектних робіт.

Закон спадної віддачі – закон, що відображає взаємозв'язок між послідовним додаванням рівних частин будь-якого ресурсу до іншого обмеженого ресурсу і доходом, одержуваним у результаті такої їх взаємодії, яка зростатиме з кожним разом у все меншому розмірі.

Найбільш ємно в кошторисній справі постійно знаходять відображення специфічні закони економічної теорії, які пояснюють мотивацію конкретних виробничих відносин. Так, закон ринкового ціноутворення пояснює ефективність

витрат праці при створенні проектно-кошторисної документації і диференціює професійний рівень кошторисних робітників, призводячи тим самим не тільки до екстенсивності витрат праці, але і до уніфікації, стандартизації кошторисних норм і нормативів, що є невід'ємною частиною удосконалення кошторисної справи у будівництві. Найбільш ємно реалізація специфічних законів при удосконаленні нормативно-правової бази кошторисної справи проявилася з середини 90-х рр. минулого сторіччя по теперішній час. Так, у період гіперінфляції в 90-ті рр. була задіяна трирівнева система ціноутворення, в основі якої чітко знайшли відображення вплив специфічних законів економічної теорії, коли для розрахунку кошторисної вартості приймалася за основу базисна вартість з урахуванням поточної вартості та інфляційного процесу.

1.2. Особливості залізничного будівництва. Загальна характеристика будівельних підприємств

Будівництво об'єктів залізничної галузі має важливе значення і впливає на інші галузі народного господарства країни, на суміжні і супутні. Але за останні роки темпи нового залізничного будівництва знизились. Основними завданнями, які стоять перед залізницями країни, є електрифікація напрямків, запровадження руху з підвищеними швидкостями.

Першим видом залізничного будівництва є *реконструкція* залізниць.

Реконструкція – це комплекс ремонтних, будівельно-монтажних робіт, націлених на перевлаштування залізничної колії в цілому або окремих споруд з метою

подальшої її експлуатації [2]. Значення цього виду будівництва зросло в період, коли скоротилися обсяги будівництва нових ліній. Цей будівничий процес продиктовано необхідністю пристосування залізниць до нових умов, коли українські залізниці входять до складу міжнародних транспортних коридорів. У свою чергу реконструкція включає в себе відповідні роботи, на які складається відповідна кошторисна документація (детальніше див. у п. 2.2 і 2.3).

Наступним видом залізничного будівництва є *будівництво ділянки нової лінії*, що включає в себе роботи зі спорудження земляного полотна, будівництва верхньої будови колії, роботи з будівництва будинків та роботи з влаштування зв'язку, СЦБ і енергопостачання.

Немаловажним чинником, особливо в умовах обмежених ресурсів, є грамотна організація робіт з експлуатації залізниць та своєчасне виконання планових, поточних, середніх, капітальних видів ремонту.

Головне завдання поточного утримання залізниць – підтримка залізниці в межах норм і допусків та забезпечення тривалих термінів служби елементів верхньої будови. Поточне утримання залізниці повинно запобігати утворенню несправностей, а якщо вони все ж з'являються, то усувати їх на початковій стадії з одночасною ліквідацією причин. Види ремонтів залізниці: *підйомний*, що виконується для часткового оздоровлення баластного шару суцільним виправленням і підбиттям шпал і забезпечення рівнопружності основи; *середній*, який виконується для оздоровлення або посилення баластного шару і шпального господарства; *капітальний* — заміна рейок і шпал новими з одночасним оздоровленням або посиленням баластного

шару і земляного полотна, суцільна заміна рейок новими (наприклад при зносі), коли баластний шар і шпальне господарство знаходяться у хорошому стані.

До капітальних ремонтних робіт належать також капітальний ремонт переїздів, заміна стрілочних переводів (рис. 1.1) і перевідних брусів, зварка рейок, ремонт шпал і брусів, улаштування обгороджувальних уздовж дороги [33].

Рис. 1.1. Безстиківий стрілочний перевід типу Р65 марки 1/11 з суцільнолитотою хрестовиною з приварними рейковими закінченнями

Продукція будівельної галузі та її вплив на народне господарство держави

Основним завданням всіх підприємств будівельної галузі є створення й прискорене відновлення основних фондів народного господарства країни, тобто капітальне будівництво.

Продукцією підприємств будівельної галузі є побудовані й здані в експлуатацію залізниці, автомобільні дороги, заводи, газо- і нафтопроводи, житлові будинки. Для ефективного функціонування будівельних підприємств необхідне функціонування суміжних галузей, що забезпечують будівництво паливно-енергетичними ресурсами, металом, лісом та ін. і які впливають одночасно на функціонування будівельних підприємств,

Капітальне будівництво поєднує в собі науково-дослідницькі, проектно-дослідницькі, будівельно-монтажні операції, виробництво будівельних матеріалів, підприємства транспорту, нагляд у будівництві, банки й страхові компанії.

Найважливішою складовою при створенні капітального будівництва виступають ЗАСОБИ ВИРОБНИЦТВА, що являють собою сукупність *засобів праці* (будівельні машини і механізми, устаткування, прилади) та *предметів праці* (матеріали, деталі й конструкції).

Узагальнюючи будівельний процес, можна виділити три основних етапи:

1. *Підготовка будівництва*. На цьому етапі здійснюється діяльність за такими напрямками: техніко-економічні дослідження доцільності будівництва об'єкта (визначаються основні показники майбутнього об'єкта й оцінюється економічна доцільність його будівництва), проектування об'єкта (розробляються конструктивно-компонувальні рішення об'єкта, методи організації будівництва, технологія провадження робіт), інженерно-технічна підготовка до будівництва (вноситься опорна геодезична мережа, будівельна сітка, проводяться роботи з підготовки будівельної площадки, транспортних комунікацій).

2. *Виробництво будівельно-монтажних робіт.* На даному етапі відбувається з'єднання всіх технологічних елементів будівельного процесу, у результаті функціонування яких створюється будівельна продукція. Формуються сукупні фактичні витрати будівельного виробництва, матеріально-речовинні елементи будинків і споруджень.

3. *Реалізація будівельної продукції.* На цьому етапі відбувається введення закінчених об'єктів в експлуатацію та їх передача замовнику як основних фондів

Учасники інвестиційно-будівельного процесу

До основних учасників інвестиційно-будівельного процесу належать:

- *інвестор* – юридична або фізична особа, яка здійснює із власних або позикових коштів фінансування будівельного об'єкта і має право на повне розпорядження результатами інвестиційного проекту;

- *замовник* – юридична або фізична особа, яка здійснює функцію організатора, керує реалізацією інвестиційного проекту, розробленням техніко-економічного обґрунтування й закінчує здачу об'єкта в експлуатацію;

- *забудовник* – юридична або фізична особа, яка володіє правами на земельну ділянку під забудову. Якщо замовник не використовує земельну ділянку на правах оренди, то забудовник виступає як землевласник;

- *проектувальник* – проектно-дослідницька або проектна організація, що розробляє за контрактом із замовником проектно-кошторисну документацію на будівництво об'єкта;

- *підрядник* – будівельна організація, що здійснює за договором підряду або за контрактом із замовником будівельно-монтажні роботи (БМР) при спорудженні об'єктів у встановлений термін і за договірною ціною;

- *постачальник* – фізична або юридична особа, яка забезпечує відповідно до договору поставку машин і механізмів, матеріалів і деталей, необхідних для виконання підрядником будівельно-монтажних робіт.

Техніко-економічні особливості капітального будівництва

Техніко-економічними особливостями капітального будівництва є:

1) створювана в будівництві продукція залишається нерухомою, а знаряддя праці й робітники безперервно переміщаються по фронту робіт;

2) строк спорудження продукції в будівництві може обчислюватися роками;

3) тривалість строків будівництва призводить до відволікання капіталів з оборотів, омертвляючи їх на певний час;

4) великий обсяг інвестиційних вкладень і тривалі строки їхньої окупності вимагають підвищеної уваги до економічного обґрунтування спорудження нових об'єктів;

5) залежність капітального будівництва від природних умов;

6) застосування вахтового методу ведення робіт, лінійний характер об'єктів, що знижує оперативність будівництва об'єкта, підвищує складність матеріально-технічного постачання, обслуговування машин, механізмів і транспортних засобів;

7) необхідність ресурсного й виробничого кооперування в ході будівельно-монтажних робіт;

8) розмаїтість форм і джерел фінансування будівництва.

До особливостей капітального будівництва також належать способи його ведення. За формами організації будівництва розрізняють такі способи:

- *підрядний* – припускає наявність постійних будівельних і монтажних підприємств, які мають матеріально-технічну базу, засоби механізації, транспорт і кваліфіковані кадри і виконують за договорами будівництво. Різновид цього способу – будівництво об'єкта «під ключ», коли функції замовника передаються генеральному підрядникові, він відповідає за строки, вартість і якість будівництва;

- *господарський* – передбачає здійснення будівництва самим замовником або інвестором за допомогою власних будівельно-монтажних підрозділів (рис. 1.2), що входять у їхню організаційну структуру. У порівнянні з підрядними організаціями ці підрозділи, що здійснюють реконструктивні заходи, слабо оснащені спеціалізованими механізмами, робочі кадри мають більш низький рівень кваліфікації. Цьому способу властиве неритмічне будівництво;

- спосіб, який має риси і підрядного, і господарського, називається *змішаним*, при цьому частина робіт здійснюється підрядною організацією, частина виконується самостійно замовником.

З переходом на ринкову економіку виникають нові організаційні форми будівельних організацій і нові принципи організації будівництва – *підрядні торги* (див. п. 1.5).

Рис. 1.2. Ремонт насипу біля ст. Кривошиївка Південної залізниці. Квітень 2006 р.

1.3. Інвестування в будівництві

Економічний зміст інвестицій

Економічна діяльність господарюючих суб'єктів і держави в цілому характеризується обсягом здійснюваних інвестицій.

У широкому розумінні інвестиції – це вкладення капіталу з метою подальшого його збільшення. У господарській діяльності інвестиції мають фінансове та економічне визначення.

За фінансовим визначенням інвестиції – це всі види активів (коштів), що вкладаються у господарську діяльність із метою отримання доходів (прибутку).

За економічним визначенням, інвестиції – це капітальні вкладення (витрати) на створення, розширення,

реконструкцію й технічне переобладнання основного капіталу, а також пов'язане з цим збільшення оборотного капіталу.

Інвестиції виражають усі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в об'єкти підприємницької діяльності й відтворювальної діяльності, внаслідок чого формується прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект.

За визначенням економіки підприємств, інвестиції – довгострокові вкладення коштів як усередині країни, так і за кордоном із метою створення нових і модернізації діючих підприємств, освоєння новітніх технологій і техніки, збільшення виробництва й одержання прибутку, а інвестор – приватний підприємець, організація або держава, що здійснює довгострокове вкладення коштів у яку-небудь справу, підприємство з метою через усвідомлення блага одержати прибуток.

Інвестиційними цінностями в умовах ринкової економіки виступають:

- рухоме та нерухоме майно;
- кошти, цільові банківські вклади, кредити, акції, цінні папери;
- майнові права, що випливають з авторського права, ліцензії, ноу-хау, досвід та інші інтелектуальні цінності. Ноу-хау – сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених як технічна документація, навичок і виробничого досвіду, необхідних для організації виробництва, але не запатентованих;
- права на користування землею та іншими природними ресурсами, а також інші майнові права.

На залізничному транспорті значних інвестицій вимагають реалізація програми інформатизації, підвищення безпеки руху, впровадження ресурсозберігаючих технологій.

Капітальні вкладення

Інвестиції у відтворення основних виробничих фондів здійснюються у формі капітальних вкладень. За обсягом та значущістю вони є основною складовою частиною інвестицій. В Україні на них припадає близько 85 % усіх інвестицій, що вкладаються у народне господарство.

Капітальні вкладення – це витрати матеріальних, трудових і грошових ресурсів, спрямовані на відновлення й приріст основних фондів. Головним джерелом капітальних вкладень є фонд накопичення, що направляється на приріст основних фондів. Інші джерела – фонд амортизації, залучені кошти населення на будівництво житлових будинків. Значна частина капітальних вкладень направляється на капітальне будівництво. Для порівняння розмірів капітальних вкладень різних років застосовується їхня оцінка в порівняльному кошторисі вартості всіх елементів капітальних вкладень за нормами, цінами, тарифами і т. п.

Капітальні вкладення – економічна категорія, що відображує вартість ресурсів сукупної суспільної праці, спрямованих у плановому порядку на відтворення виробничого апарату, потужностей і споруджень виробничого значення.

До капітальних вкладень належать витрати на проектно-дослідницькі і будівельно-монтажні роботи зі зведення і реконструкції будівель і споруд, придбання устаткування, транспортних засобів та інвентарю, а також інші витрати

капітального характеру. На залізничному транспорті інвестиційні витрати виступають в основному у вигляді капітальних вкладень, оскільки вони витрачаються на оновлення і реконструкцію основних виробничих і невиробничих фондів.

Капітальні вкладення складаються з таких основних елементів:

- витрати на БМР – будівництво будинків, підготовка та планування території забудови, монтаж обладнання;

- витрати на придбання різних видів технологічного й енергетичного обладнання, машин, механізмів, інвентарю строком служби не менш як один рік і вартістю більше 100 грн за одиницю;

- капітальні роботи й витрати на проектно-дослідну діяльність, утримання дирекції підприємства, що будується, технічний нагляд, підготовка кадрів.

Інвестиційна діяльність – сукупність практичних дій юридичних осіб, держави та громадян з реалізації інвестицій.

Нинішня правова система України складається більш ніж із 100 законів та інших нормативних актів, що регулюють інвестиційну діяльність (Закон «Про інвестиційну діяльність», «Про іноземні інвестиції», «Про цінні папери та фондову біржу»).

Об'єктами інвестиційної діяльності є знову створювані та реконструйовані основні виробничі фонди, а також:

- оборотні кошти в усіх галузях народного господарства;
- цінні папери (акції, облігації тощо);
- цільові грошові вклади;
- науково-технічна продукція та інші об'єкти власності;
- майнові права та права на інтелектуальну власність.

У наш час значна увага приділяється іноземним інвестиціям. Об'єктами іноземного інвестування є:

1) підприємства, що повністю належать іноземним інвесторам, а також філії підприємств іноземних юридичних осіб;

2) об'єкти, створені на паях разом з юридичними і фізичними особами України;

3) акції, облігації й інші цінні папери.

Суб'єктами інвестиційної діяльності є:

- інвестори (замовники);
- виконавці робіт (підрядники);
- користувачі об'єктів інвестиційної діяльності;
- постачальники товарно-матеріальних цінностей, обладнання та проектної документації;
- юридичні особи (банки, страхові компанії);
- громадяни України;
- іноземні юридичні та фізичні особи, держави і міжнародні організації.

До складу інвестиційної сфери включаються:

- сфера капітального будівництва, де відбуваються вкладення в основний, оборотний виробничі фонди залізничної галузі;
- інноваційна сфера, де реалізуються науково-технічна продукція та інтелектуальний потенціал;
- сфера обороту фінансового капіталу;
- сфера реалізації майнових прав суб'єктів інвестиційної діяльності.

Види інвестицій

У табл. 1.1 наведено класифікацію інвестицій.

Таблиця 1.1

Класифікація інвестицій

Ознака	Види інвестицій
Форма вкладень засобів	Реальні, портфельні, інвестиції в нематеріальні активи
Вид інвестицій	Грошові, матеріальні засоби, цінні папери, інтелектуальна власність
Об'єкт інвестиційних вкладень	Фізичні, грошові, нематеріальні
Характер участі в інвестиції	Прямі, непрямі
Форма власності інвестора	Державні, приватні, іноземні, спільні
Період інвестування	Короткострокові, довгострокові
Джерело фінансування	Власні, притягнені, позикові
Область вкладень	Прямі, супутні, спряжені, інші
Сфера вкладень	Виробничі, невиробничі
Відтворювальна структура	Інвестиції в нове будівництво, в розширене відтворення, у реконструкцію об'єктів, технічне переозброєння виробництва
Технологічна структура	Витрати на будівельно-монтажні роботи, устаткування, обладнання
Мета вкладень	Початкові, екстенсивні, реінвестиції
Міра впливу на виробничий потенціал	Активні, пасивні

Розглянемо детальніше види інвестицій.

Реальні інвестиції – безпосереднє вкладання капіталу.

Портфельні – вкладання в облігації та інші цінні бумаги, а також у банківські кредити.

Інвестиції в нематеріальні активи – вкладання на придбання прав володіння земельними ділянками, патентів на винахід, товарні знаки та ін.

Фізичні інвестиції – вкладання в будинки, споруди, рухомий склад (рис. 1.3).

Грошові – вкладання в банки, цінні папери з метою отримання прав на отримання сум від фізичних осіб.

Нематеріальні – видатки на розроблення торгових знаків, підвищення кваліфікації робітників, отримання ліцензії.

Прямі – інвестор бере безпосередню участь у виборі об'єктів інвестування.

Непрямі – інвестування здійснюється через посередників.

Державні інвестиції поступають від регіональних та місцевих бюджетів.

Приватні – кошти фізичних осіб, а також підприємств та організацій недержавних форм власності.

Іноземні – вкладання іноземних фізичних, юридичних осіб або іноземних держав.

Рис. 1.3. Заміна колії на мосту біля ст. Новоселівка Південної залізниці. Червень 2003 р.

Спільні – вкладання суб'єктів даної держави та іноземних держав.

Короткострокові – на період не більше 1 року.

Довгострокові – на період більше 1 року.

Власні (з власних джерел) – амортизаційні відрахування, прибуток, виторг від реалізації майна, що вибуло, майнових прав, виплати страхових компаній.

Притягнені – кошти, отриманні від бюджетів та фондів без умови повернення.

Позикові – формуються як кредити держави, банків, страхових та пенсійних фондів на основі повернення.

Прямі – інвестиції йдуть безпосередньо на реалізацію проекту.

Супутні – вкладання в інші проекти для нормального функціонування основного.

Спряжені – інвестиції в суміжні галузі.

Початкові – на створення підприємства (формування оборотних коштів, купівлю обладнання).

Екстенсивні – на розширення існуючих підприємств.

Реінвестиції забезпечують відтворення основних виробничих фондів.

Активні забезпечують конкурентоспроможність підприємства.

Пасивні забезпечують збереження показників ефективності виробництва.

Довгострокове кредитування інвестицій в основні виробничі фонди

Довгостроковий кредит в основні виробничі фонди підприємств звичайно називають інвестиційним (більш детально про поняття кредиту та його форми і види буде

розглянуто в п. 4.3). Перевага кредитного методу авансування капітальних вкладень пов'язана з поворотністю коштів. Це передбачено взаємозв'язком між фактичною окупністю капітальних витрат і поверненням довгострокового кредиту в строки, визначені кредитною угодою між позичальником і кредитором.

Лізингове інвестування

Подальше вдосконалення системи кредитування витрат на придбання обладнання призвело до появи нових форм вирішення проблеми. Однією з таких форм є лізинг.

Лізинг – довгострокова оренда машин, обладнання, транспортних засобів, а також споруд виробничого характеру, тобто форма інвестування.

Лізинг – комплекс майнових відносин, що складаються в процесі передачі майна в тимчасове користування. Відповідно до законодавства це різновид орендних відносин. Лізингова угода має тристоронній характер і складається з трьох учасників:

- лізингодавець – особа, яка надає майно на умовах лізингової угоди;
- лізингоотримувач – користувач майна;
- продавець лізингового майна, наприклад, завод-виготівник або особа, що продає майно, є об'єктом лізингового договору.

Види лізингу

За терміном дії договору й ступенем окупності:

1. **Фінансовий** лізинг із повною окупністю або повною виплатою являє собою форму довгострокового

кредитування купівлі основних засобів. Контракт за фінансовим лізингом укладається на термін, що приблизно дорівнює терміну служби обладнання, взятого в оренду. Лізингоотримувач може також після завершення строку договору придбати орендоване майно у власність за залишковою вартістю.

2. *Оперативний* договір про оренду може бути розірваний у будь-який момент у рамках строку його дії, що становить 3-5 років. По закінченні строку оренди майно повертається лізингодавцю.

При оперативному лізингу ризик і витрати з несумлінного користування майном лежать на лізингодавці.

За обсягом обслуговування:

1. *Револьверний* лізинг – лізинг із заміною майна, коли за технологією робіт потрібне різне встаткування.

2. *Зворотний лізинг* – різновид фінансового лізингу. Підприємство – власник майна продає це майно лізинговій компанії, а потім бере це майно в оренду в лізингової компанії в тимчасове користування. Незважаючи на участь у цьому випадку 2 суб'єктів формально беруть участь 3.

Розмір лізингових платежів складається з суми амортизаційних відрахувань, суми компенсуючих видатків лізингодавця, пов'язаних із придбанням майна, комісійної винагороди лізингодавця, плати за додаткові послуги, які передбачені договором.

Прикладом лізингових відносин при будівництві залізниць може бути лізинг з аренди машин для будівництва колії євро шириною 1435 мм [37].

1.4. Економічна ефективність інвестицій у будівельну галузь

Оцінка економічної ефективності інвестиційних проектів

Найважливіша категорія економічної науки – ефективність. Аналіз розвитку суспільного виробництва неможливо вести, не використовуючи це ключове поняття. Під економічною ефективністю розуміють співвідношення результату або ефекту та витрат, що його викликали. Ефективність – це відносна величина, що вимірюється у частках одиниці або в процентах і характеризує результативність витрат.

Критерії ефективності – максимум ефекту при заданих витратах або мінімум витрат для досягнення необхідного ефекту. Ефект – це різниця результату й витрат і виражається абсолютною величиною (сумою).

Ефектом інвестицій вважається результат інвестиційної діяльності, який у теорії ефективності ототожнюється з фізичним обсягом чистого продукту. На рівні галузей і підприємств ефектом вважають чисту продукцію або частину продукції – прибуток. Ефектом вважається зниження витрат – живої праці, собівартості, матеріальних ресурсів, капітальних вкладень та оборотних коштів, що призводить до зростання чистого продукту (прибутку).

Витратами вважають усю сукупність витрачених для досягнення ефекту ресурсів. У будівництві це – сукупність витрат, що необхідні для здійснення інвестиційного проекту.

Показники ефективності можуть бути визначені зіставленням результату і витрат різними способами.

Види показників економічної ефективності

Система показників оцінки ефективності реальних інвестицій подана на рис. 1.4.

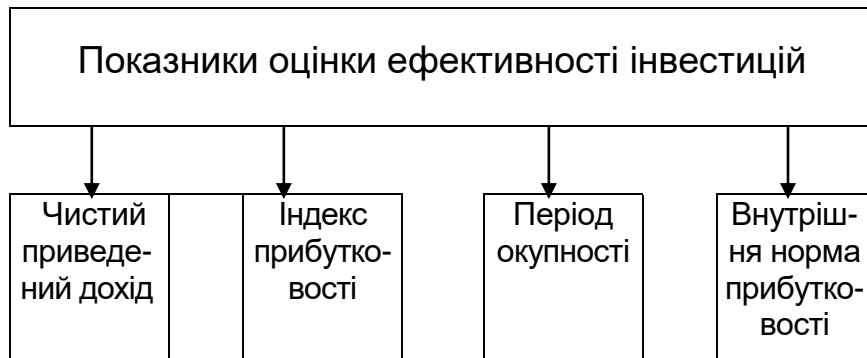

Рис. 1.4. Система показників оцінки ефективності реальних інвестицій [3]

Чистий приведений дохід (ЧПД) дозволяє отримати найбільш загальну характеристику результату інвестування, тобто його кінцевий ефект в абсолютній сумі. Під чистим приведеним доходом розуміється різниця суми грошового потоку в теперішній вартості;

$$ЧПД = ГП - ІС, \quad (1.1)$$

де $ГП$ - сума грошового потоку (в теперішній вартості) за весь період експлуатації інвестиційного проекту (до початку нових інвестицій у нього). Коли повний період експлуатації до початку нового інвестування в даний об'єкт визначити складно, його приймають у розрахунках у розмірі 5 років (це середній період амортизації обладнання, після цього його потрібно змінювати);

$ІС$ - сума інвестиційних засобів, направлених на реалізацію інвестиційного проекту.

Дисконтна ставка, що використовується при розрахунку цього показника, диференціюється з урахуванням рівнів ризику та ліквідності.

Індекс прибутковості нагадує оцінку колишнього показника – "коефіцієнта ефективності капітальних вкладень". Разом з цим, за економічним змістом, це зовсім інший показник, тому що в якості доходу від інвестицій виступає не чистий прибуток, а грошовий потік. Крім того, майбутній дохід від інвестицій (грошовий потік) приводиться в процесі оцінки до теперішньої вартості. Розрахунок індексу прибутковості проводиться за формулою

$$ID = GP / IC, \quad (1.2)$$

де ID - індекс прибутковості за інвестиційним проектом.

Період окупності є одним з найпоширеніших і зрозумілих показників оцінки ефективності інвестицій. На відміну від використовуваного в нашій практиці показника "строка окупності капітальних вкладень", він також базується не на прибутку, а на грошовому потоці із приведенням інвестованих коштів і суми грошового потоку до справжньої вартості. Розрахунок цього показника здійснюється за формулою

$$PO = IC / GP_{II}, \quad (1.3)$$

де PO - період окупності вкладених коштів за інвестиційним проектом;

IC - сума інвестиційних коштів, що направляються на реалізацію інвестиційного проекту;

$ГПп$ - середня сума грошового потоку (у справжній вартості) у періоді. При короткострокових вкладеннях цей період приймається за один місяць, а при довгострокових – за один рік.

Внутрішня норма прибутковості є найбільш складним і зовсім новим для нас показником з позицій механізму його розрахунку. Він характеризує рівень прибутковості конкретного інвестиційного проекту, що виражається дисконтною ставкою, за якою майбутня вартість грошового потоку від інвестицій приводиться до справжньої вартості інвестованих коштів. Внутрішню норму прибутковості можна охарактеризувати і як дисконтну ставку, при якій чистий наведений дохід у процесі дисконтування буде дорівнювати нулю.

Економічна ефективність інвестицій у будівництві оцінюється системою показників, що відображають співвідношення витрат і результатів від реалізації інвестиційних проектів, відповідно до інтересів інвестора та інших учасників.

Показник порівняльної економічної ефективності розраховується за формулою

$$E_{\text{порівн}} = \sum_{t=0}^{T_p} (P_{t1} - Z_{t1}) \alpha_t - \sum_{t=0}^{T_p} (P_{t2} - Z_{t2}), \quad (1.4)$$

де $E_{\text{порівн}}$ - порівняльна ефективність;

P_{t1} - приплив коштів (результат від діяльності в році t) при першому варіанті;

Z_{t1} - відтік коштів (інвестиційні витрати в році t), витрати при першому варіанті;

P_{t2} - приплив коштів (результат від діяльності в році t) при другому варіанті;

Z_{t2} - відтік коштів (інвестиційні витрати в році t), витрати при другому варіанті;

E_H - нормативний коефіцієнт ефективності 0,1 (банківські депозити у твердій грошовій валюті).

Чинники, які впливають на оцінку ефективності інвестицій

До основних чинників, які впливають на оцінку економічної ефективності інвестицій, слід віднести нерівнозначність витрат і доходів у часі, інфляцію, строки будівництва об'єктів, наявність того або іншого ступеня невизначеності при прогнозуванні техніко-економічних параметрів.

Для обліку чинників часу й для приведення різночасних витрат до першого року використовується коефіцієнт дисконтування, який приводить витрати (рис. 1.5) та результат до одного моменту в часі [3].

Рис.1.5. Ремонт колії

1.5. Підрядні торги в будівництві

В умовах центрально-планової економіки країни, коли всі будівельні організації мали організаційно-правову форму державного підприємства, способи ведення господарства були представлені підрядним і господарським способами (рис. 1.6). З переходом на ринкову економіку, різноманітнішими стали й форми власності, а також принципи організації й фінансування будівельного виробництва. З середини 90-х рр. минулого століття міцно увійшли в організацію виробництва такі економічні явища, як підрядні торги. На зміну прямим двостороннім договорам будівельного підяду прийшли підрядні торги, що дозволяють підвищити ефективність будівництва на основі конкуренції будівельних підприємств. Замовник в умовах проведення торгів має можливість вибрати найбільш вигідного підрядника за ціною будівельної продукції й іншими техніко-економічними показниками. Конкуренція – явище, яке стало характерним для економіки і є основою будь-якої підприємницької діяльності.

Рис. 1.6 Укладення ланцюгів труби біля залізничного насипу. Україна. Наприкінці 70-х рр.

Конкуренція – передумова виникнення торгів

Конкуренція являє собою форму взаємного суперництва суб'єктів ринкової економіки, що обумовлена правом кожного суб'єкта ділової діяльності на реалізацію свого економічного потенціалу, а це неминуче призводить до зіткнення між ними, тому що досягнення поставлених підприємцями цілей, як правило, відбувається за рахунок обмеження інтересів інших ділових людей.

Завдяки конкуренції й на її основі держава з ринковою економікою характеризується більш інтенсивним рухом уперед.

Досвід проведення торгів показує, що за інших рівних умов ціна контракту за результатами **тендера** перебуває у зворотній залежності від числа оферентів. Вигоди очевидні. У більшості випадків договірна ціна на будівництво, що складається в результаті конкуренції на торгах підрядників, субпідрядників, постачальників устаткування й конструкцій, виявляється в середньому на 5-30 % нижче.

Процедура проведення торгів

На першому етапі замовник повідомляє про свій намір укласти угоду, при цьому складається документ «Пропозиція» або «Запрошення до торгів» і розробляється *тендерна документація*, що складається із двох частин: технічної й комерційної.

На другому етапі претенденти, проаналізувавши тендерну документацію та оцінивши свої можливості на перемогу, формують та подають замовникові свої пропозиції – *оферти*.

На третьому етапі визначається переможець торгів на основі проведення засідання *тендерного комітету*. Після засідання складається протокол тендерного комітету, у якому вказаний переможець. Цей протокол не є скріпленням угоди.

Останній четвертий етап – проведення остаточних торгів, що закінчується формуванням документа «*висновок контракту*». Цей документ вже має юридичну силу і закріплює права переможця.

У складі тендерної документації, яка розсилається претендентам-підрядникам, міститься інформація про проведення торгів (місце, день, час відкриття й закриття), назва організації, яка їх проводить, основні техніко-економічні характеристики об'єкта, відомості про додаткову інформацію, яка цікавить замовника (строки будівництва об'єкта, умови платежу, внесення гарантійних застав), зазначено, у яких цінах має подаватися пропозиція в офертах.

Звичайний склад тендерної документації розділено на 2 частини:

- 1) загальну (загальні умови проведення торгів);
- 2) спеціальну (докладні техніко-економічні характеристики).

Способи проведення торгів

За способами проведення торги поділяються на *відкриті* й *закриті*. У відкритих торгах можуть брати участь всі вітчизняні й закордонні підприємства, закриті – негласні торги, на них запрошуються лише певні, відомі в даній галузі підприємства.

Особливості сучасних умов проведення торгів:

- 1) зростання кількості фірм-оферентів, що беруть участь у великих торгах;
- 2) відносне зростання вартості споруджень промислових об'єктів;
- 3) значне збільшення кількості торгів на будівництво «під ключ»;
- 4) розширення торгів на інженерно-консультаційні послуги (інжиніринг);
- 5) збільшення числа об'єднаних підприємств, що беруть участь у великих торгах;
- 6) посилення значення фінансування.

Оцінка тендерних пропозицій відбувається за такими чинниками: технологія, устаткування, виробничі гарантії відповідно до вимоги замовника, інфраструктура, послуги.

Ціна тендерної пропозиції за контрактом. Договірна ціна

Чинне законодавство припускає такі види ціни за контрактом:

Контракт із фіксованою ціною – договір про будівництво, що передбачає фіксовану (тверду) ціну всього обсягу робіт за будівельним контрактом або фіксованою ставкою за одиницю кінцевої продукції будівництва (квадратний метр, кількість місць і т. д.).

Контракт за ціною "видатки плюс" – договір про будівництво, що передбачає ціну як суму фактичних видатків підрядника на виконання будівельного контракту й погодженого прибутку (у вигляді відсотка від видатків або фіксованої величини).

Кінцевий фінансовий результат за будівельним контрактом з **фіксованою ціною** може бути вірогідно оцінений за одночасної наявності таких умов:

- можливість достовірного визначення суми загального доходу від виконання будівельного контракту;

- можливе одержання підрядником економічних вигід від виконання будівельного контракту;

- можливість достовірного визначення суми витрат, необхідних для завершення будівельного контракту й ступеня завершення робіт з будівельного контракту на дату балансу;

- можливість достовірного визначення й оцінки витрат, пов'язаних з виконанням будівельного контракту для порівняння фактичних витрат за цим будівельним контрактом з попередньою оцінкою таких витрат.

Кінцевий фінансовий результат за будівельним контрактом за **ціною "видатки плюс"** може бути вірогідно оцінений за одночасної наявності таких умов:

- можливе одержання підрядником визначення витрат від виконання будівельного контракту;

- можливість достовірного визначення суми витрат, пов'язаних з виконанням будівельного контракту, незалежно від імовірності їхнього відшкодування замовником.

Основні принципи визначення ціни тендерної пропозиції

У ціні пропозиції підрядник визначає вартість запропонованих до виконання підрядних робіт.

Ціна пропозиції, за якої претендент згодний виконати замовлення, розраховується на підставі нормативної

потреби в трудових і матеріально-технічних ресурсах, необхідних для здійснення проектних рішень за об'єктом замовлення, і поточних цін на них.

Для розрахунку ціни пропозиції претендентові замовник надає відомість обсягів пропонованих робіт, відомість ресурсів з кошторисними цінами або без них чи проектно-кошторисну документацію.

Договірна ціна

Договірна ціна – це вартість підрядних робіт, за якої підрядна організація згодна виконати об'єкт замовлення.

Договірна ціна входить до складу вартості будівництва й використовується при проведенні взаєморозрахунків.

Вона формується претендентом на виконання робіт (генпідрядником) із залученням субпідрядних організацій і узгоджується із замовником.

У результаті загального рішення оформляється протокол узгодження договірної ціни на будівельну продукцію, що є невід'ємною частиною контракту.

Договірні ціни встановлюються **твердими** (незмінні на весь обсяг будівництва на період 1,5 року), **динамічними** (відкриті й можуть уточнюватися протягом усього строку будівництва), **періодичними** (відкриті, мають елементи динамічної й твердої ціни) [22].

2. ЦІНОУТВОРЕННЯ В БУДІВНИЦТВІ

2.1. Стадії визначення вартості будівництва

Вартість будівництва визначається:

- на стадії проектування – кошторисна вартість будівництва в складі інвесторської кошторисної документації.

Процес створення проектної продукції, що відбувається за різних суспільних умов, як і будь-який інший виробничий процес завжди потребує (як це вже говорилося) наявності трьох основних чинників: засобів праці, предметів праці і робочої сили. Результатом їхньої взаємодії є готовий продукт – проектна кошторисна документація. Ступінь доцільної продуктивної діяльності живої конкретної праці відображається в рівні її продуктивності. Із часом ефективність витрат живої праці при створенні проектів зростає.

Загальноекономічні закони, що мають у своїй основі взаємодію продуктивних чинників, у виробничих відносинах повністю проєціюються на процес розроблення проектно-кошторисної документації і в першу чергу знаходять своє відображення не тільки в організації кошторисного процесу, але й у витратах праці на проектній стадії. Це спостерігається при аналізі еволюційного процесу кошторисної справи. Так, вже при створенні Урочного положення було зазначено необхідність матеріального стимулювання розробників кошторисів залежно від ступеня їх участі. Однак у 30-ті рр. в період індустріалізації цей аспект був дещо знівельований до рівня загальних витрат праці при розробленні в цілому проектної продукції. У 70-80-ті рр. були зроблені конкретні кроки до конкретизації

витрат праці, що знайшло своє відображення у виділенні умовно-чистої продукції. Перше конкретизує, а друге повністю відображає першу групу загальноекономічних законів економічної теорії;

- на стадії проведення тендера для визначення виконавця робіт – договірна ціна (ціна тендерної пропозиції);

- на стадії будівництва і проведення взаєморозрахунків - уточнюються окремі вартісні показники, які були визначені на попередніх стадіях, залежно від виду договірної ціни в порядку, обумовленому в контракті.

2.2. Визначення вартості проектних робіт

Початковим етапом економічного існування об'єкта є проектування, проте більшу увагу приділяють безпосередньо будівництву. Питома вага вартості стадії проектування, як правило, коливається в межах 1 - 7% вартості будівництва залежно від складності проекту.

Саме на стадії проектування вирішуються питання, пов'язані з економічною ефективністю капітальних вкладень, визначаються види продукції майбутніх підприємств, трудомісткість її виготовлення і собівартість, а також відбувається перетворення початкових положень, що уточнюють вимоги, які групуються в завданні на проектування: видається повна документація об'єкта, що зумовлює його конструкторську ідею, технологію будівництва й експлуатацію.

Неповторність виробничих процесів вимагає пильної технологічної уваги до нормативів і норм не тільки на стадії проектного завдання, але і самого процесу проектування.

Проте обмежуватися тільки технологічною увагою було б неправомірно і неправильно.

Основними формами управління витратами проектування в нашому випадку є економічне обґрунтування і планування робіт.

Під економічним обґрунтуванням робіт слід розуміти визначення:

- трудомісткості й вартості проекту;
- вартості упровадження результатів проекту у виробництво;
- економічних можливостей виконання роботи;
- важливості проектованого об'єкта для суспільства;
- витрат матеріалів, перспективності об'єкта;
- надійності і терміну служби;
- прибутку, який може бути отриманий у результаті реалізації проекту.

З метою приведення кошторисно-нормативної бази України відповідно до чинного законодавства згідно з Наказом № 285 від 14.12.2000 р. були затверджені і введені в дію з 1.01.2001 р. «Правила визначення вартості проектно-вишукувальних робіт для будівництва, яке здійснюється на території України» із застосуванням поправкових коефіцієнтів до кожного розділу збірника.

Кошторисна вартість проектно-вишукувальних робіт на сьогоднішній день визначається двома методами:

- на основі діючих в Україні збірників цін на проектні роботи для будівництва із застосуванням відповідних коефіцієнтів та індексів для будівництва всіх галузей народного господарства України;
- із застосуванням усереднених процентних показників вартості проектних робіт до вартості будівельно-монтажних

робіт для будівництва об'єктів житла і соціальної сфери за формою 3-П (у залежності від вартості людино-доби, див. дод. 6).

Для визначення вартості проектних робіт калькуляційним методом використовують Збірник цін на проектні роботи для будівництва, що складається з 65 розділів (розділів, присвячених будівництву залізниць, – 28).

Норми встановлюють основні правила визначення вартості проектно-вишукувальних робіт для нового будівництва, розширення, реконструкції і технічного переозброєння підприємств, будівель і споруд, ремонту житла об'єктів соціальної сфери і комунального призначення.

Кошторисна вартість проектно-вишукувальних робіт – вартість, визначена на основі діючих норм з урахуванням усереднених показників вартості робіт. Не дивлячись на те, що норми носять обов'язковий характер для будівництва, здійснюваного за рахунок державних коштів, і рекомендаційний характер для здійснення будівництва із залученням інших джерел фінансування, нормативи служать ціновим орієнтиром договірної ціни або, іншими словами, кількісним орієнтиром у грошовому вираженні при визначенні договірної ціни, тим більше, якщо йдеться про прогнозний характер вартості проектних робіт.

Вартість проектно-вишукувальних робіт – це сума коштів, необхідних для відшкодування витрат, зазнаних проектною організацією при створенні проектної продукції, а також податків, зборів і обов'язкових платежів до державного бюджету для отримання економічно обгрунтованого прибутку, що зрештою позначається на поповненні бюджетів різних рівнів.

Вартість видів проектних робіт, врахованих цінами, визначається за приведеними в розділах Збірника таблицями відносної вартості і може уточнюватися проектною організацією в межах загальної вартості по кожній стадії проектування як при виконанні робіт власними силами, так і при передачі частини робіт субпідрядним проектним організаціям за узгодженням з ними. Це більш об'єктивно відображає не тільки витрати на проектування, але і вартість самих проектних робіт.

Складова частина проектної діяльності – наукове прогнозування, націленість на випуск продукції, надзвичайно конкурентоспроможної. У сучасному проектуванні слід враховувати істотні результати не тільки наукових розробок, але і конструкторсько-технологічних.

Вартість розроблення робочого проекту (проекту) $C_{pn(n)}$ визначається за формулою

$$C_{pn(n)} = C \cdot K_1 \cdot K_2, \quad (2.1)$$

де C – вартість розроблення робочої документації, тис. грн;

K_1 – коефіцієнт відношення вартості проекту до вартості робочої документації;

K_2 – коефіцієнт відношення вартості робочого проекту (включаючи робочу документацію) до вартості робочої документації.

Вартість розроблення робочої документації C визначається у кошторисі форми №2–П (дод. 5), за формулою

$$C = a + vx, \quad (2.2)$$

де a та b – постійні величини для певного інтервалу
основного показника проектованого об'єкта, тис. грн;
 x – основний показник проектованого об'єкта.

Трудомісткість проектних робіт

В основі визначення ціни будь-якої продукції лежить
трудомісткість її виготовлення. Не складає виключення і
проектна продукція.

Трудомісткість проектної продукції $T_{пр.р}$ пропонується
визначати таким чином:

$$T_{пр.р} = \sum_1^n T_i, \quad (2.3)$$

де T_i – трудомісткість робіт проектувальників і допоміжних
підрозділів на i -й стадії формування проектної
продукції.

Трудомісткість стадії проектування T_n складається з
частки витрат праці учасників інвестиційного процесу на
початковій стадії реалізації інвестицій і виражена таким
чином:

$$T_n = T_z + T_{до} + T_{пр.р} + T_m + T_e, \quad (2.4)$$

де T_z – витрати праці замовника на стадії формування
проектного завдання, підготовка початкових даних
для складання проектного завдання та
подальшого будівництва;

- $T_{до}$ – трудомісткість дослідницьких організацій, що складається з урахуванням природно-кліматичних умов, аналізу геологічної будови майданчика;
- $T_{пр.р}$ – трудомісткість проектних робіт, що складається з витрат праці проектувальників і допоміжних підрозділів, які забезпечують функціонування всієї проектної організації;
- T_m – трудомісткість або витрати праці за погодженням проектних рішень з міністерством і його підрозділами з використанням нормативних документів;
- T_e – трудомісткість експертної організації на предмет відповідності проектної продукції вимогам існуючої законодавчої і правової бази в будівництві.

Загальна економічна ефективність E від вкладених засобів у проектну продукцію на стадії проектування об'єктів будівництва

$$E = \frac{Tn(C - C)}{K}, \quad (2.5)$$

- де C – вартість річної проектної продукції, що складається безпосередньо з витрат на її виробництво і гарантованого прибутку;
- C – собівартість річної проектної продукції, що включає витрати на виготовлення проектної продукції;
- K – загальна сума капітальних вкладень на будівництво об'єкту інвестицій;
- T_n – трудомісткість проектування, що включає витрати праці замовника, дослідницьких організацій, трудомісткість проектних робіт, міністерства, експертної організації.

Економіко-математичне моделювання неврахованих витрат праці

На трудомісткість проектних робіт впливає велика кількість різноманітних чинників, головним з яких є вплив всіх напрямів науково-технічного прогресу. Визначення трудомісткості можливе лише за умови виявлення цих чинників і вимірювання ступеня їх впливу. В основі розроблення конкретних методів аналізу чинника лежить класифікація чинників за різними ознаками залежно від конкретної мети дослідження.

Витрати праці є в даному аспекті основоположними як при визначенні кошторисного нормативу, так і при його використанні.

Моделювання у даному випадку можливо здійснювати двома різними методами:

- по-перше, експериментальним, заснованим на проведенні експериментів на реально запроєктованих або побудованих об'єктах, що практично неможливо здійснити;
- по-друге, економіко-математичним, суть якого полягає в тому, що моделювання проводиться не на реальній фізичній моделі – закінченому проекті, а на його математичній моделі.

Виконання всіх етапів проектування об'єкта і розроблення окремих проектних рішень при цьому здійснюється з прогнозуванням кінцевого результату на основі базової економіко-математичної моделі. Формування вартості проектування носить стохастичний характер, обумовлений сумісною дією взаємозалежних чинників. Мету моделювання вартості проектування при цьому слід розглядати за умови кількісної і якісної оцінки ступеня

впливу різних показників роботи проектних організацій на вартість, трудомісткість робіт для визначення шляхів і резервів, вибору оптимальної вартості проектного рішення.

Методика моделювання включає економічну постановку задачі, вибір вимірників функції і чинників на основі логічного аналізу:

- експертна оцінка цих показників – збір початкових даних, їх угруповання і первинна обробка;

- побудова базових економіко-математичних моделей впливу трудомісткості на основні показники роботи проектних організацій;

- економіко-математичний аналіз отриманих базових моделей і статистичних показників;

- економічний (кількісний і якісний) аналіз отриманих моделей для виявлення можливостей їх практичного використання в прогнозуванні вартості проектних робіт.

2.3. Особливості визначення вартості ремонту залізничної колії

Після встановлення класифікації і переліку колійних робіт, що входять до кожного з видів ремонту колії, виникла можливість розроблення середньомережної калькуляції. У 1984 р. проектним конструкторським бюро Головного управління дороги МПС були введені в дію середньомережні калькуляції. Калькуляції застосовуються при розрахунку витрат на різні види ремонтів (дод. 1).

Калькуляції вартості ремонтів колії розроблені на основі:

- 1) класифікації ремонтів колії, які установлені положенням про проведення планово-попереджувального ремонту;
- 2) типових технологічних процесів на ремонт колії;

3) технічно обґрунтованих норм часу на роботи з ремонту верхньої будови колії й доповнень до них;

4) витрат праці, прийнятих за типовими технологічними процесами, тарифними ставками монтерів колії з коефіцієнтом 1,08 при роботі у «вікно»;

5) вартості експлуатації машин за калькуляціями вартості машино-змін на колійні машини й устаткування, електрифікований і гідравлічний інструмент;

6) норм амортизаційних відрахувань;

7) вартості матеріалів верхньої будови колії, прийнятої за преїскурантними цінами, транзитними націнками (0,1 %) і заготівельно-складськими видатками (2 %);

8) залізничних тарифів за преїскурантом. (див. у тарифному керівництві);

9) середньомережної відстані на перевезення матеріалів верхньої будови колії;

10) норм видатків матеріалів верхньої будови колії на ремонт, норм видатків шпал при середньому підйомному ремонті;

11) загальновиробничих витрат;

12) встановлених розрахунком витрат на улаштування баз зимового складування баластових матеріалів (25 %);

13) установлених розрахунком витрат зі зварювання рейкових плітей і їхнього перевезення, за пробіг машин від ланкоскладальної бази до місця роботи, витрат з оренди вагонів;

14) розрахунку вартості проектно-дослідницьких робіт для капітального ремонту за збірниками цін.

Склад калькуляції

Вартість 1 км колії визначається як сума прямих і загальновиробничих витрат, інших витрат, а також витрат на проектно-кошторисні роботи й непередбачені видатки.

Прямі витрати враховують у своєму складі заробітну плату робітників, вартість експлуатації будівельних машин і механізмів, вартість матеріалів, виробів, конструкцій. Вони визначаються в локальних кошторисах шляхом множення певної за ресурсними елементними кошторисними нормами кількості трудових і матеріально-технічних ресурсів, необхідних для виконання обсягів робіт, обчислених за робочими кресленнями, на відповідні поточні ціни цих ресурсів.

Поточні ціни на трудові й матеріально-технічні ресурси в інвесторській кошторисній документації приймаються за вихідними даними замовника або за його дорученням з інших джерел (у тому числі за усередненими даними Держбуду).

1. Вартість робочої сили (заробітна плата) (основна і додаткова), що вказується в прямих витратах, визначається на підставі переліку й обсягу робіт на 1 км колії, типових технічно обґрунтованих норм часу на роботи й тарифних ставок монтерів колії залежно від розряду. Розцінки визначені через середньогодинну тарифну ставку, враховані витрати праці та їх вартість на базі, перегоні й укладанні рейкових плітей, тому що різними є коефіцієнти збільшення норм часу, пов'язані із пропусканням потягів.

2. Вартість будівельних матеріалів, виробів і конструкцій у прямих витратах має найбільшу питому вагу. Вона визначається множенням їхньої кількості на вартість

одиниці матеріалу за прейскурантом оптових цін. Кількість матеріалів приймається за нормами. У калькуляції в складі матеріалів ураховується додаткова умовна вартість матеріалів для загальнопромислових витрат.

3. Вартість експлуатації машин і механізмів визначають з калькуляції вартості машино-змін на колійні машини з виділенням заробітної плати машиністів, що необхідно для нарахування преміальних.

Загальнопромислові витрати визначають за нормами у відсотках від прямих витрат.

Інші витрати – оплата монтерів колії та машиністів за роз'їзний характер роботи, преміальні – визначаються у 25 % заробітної плати.

Непередбачені витрати можуть враховуватись в розмірі 0,5 % загальної вартості ремонту 1 км колії [31].

Система ціноутворення в залізничному будівництві базується на нормативно-розрахункових показниках і поточних цінах на трудові і матеріально-технічні ресурси, містить кошторисні нормативи, правила визначення кошторисної вартості будівництва й складання інвесторської кошторисної документації.

Кошторисне нормування та ціноутворення:

- *кошторисною нормою* називається сукупність ресурсів, яка встановлена на прийнятій вимірник будівельних або монтажних робіт, а також конструкцій, виражена, як правило, у натуральних величинах або у відносній формі;

- *кошторисні нормативи* – це узагальнена назва комплексу кошторисних норм, які поєднуються в окремі

збірники. Разом із правилами й положеннями, що містять необхідні вимоги, вони служать для визначення вартості будівництва.

Вимоги до кошторисних норм:

- 1) повинні відповідати основним завданням кошторисного нормування й ціноутворення в будівництві, забезпечуючи достовірне визначення вартості будівництва;
- 2) бути технічно й економічно обґрунтованими, забезпечуючи оптимальні витрати необхідних ресурсів, раціональне використання навколишнього середовища;
- 3) урахувати досягнення НТП;
- 4) мати максимальну простоту й зручність у використанні.

Види кошторисних нормативів

Ресурсні елементні кошторисні норми є нормативними показниками, які об'єднуються в збірники й узагальнено називаються кошторисними нормативами і поділяються:

- на загальнодержавні будівельні кошторисні нормативи;
- відомчі кошторисні нормативи;
- кошторисні нормативи для окремих будов;
- індивідуальні кошторисні норми.

Загальнодержавні будівельні кошторисні нормативи обов'язкові для застосування всіма організаціями, установами та підприємствами незалежно від їхньої відомчої приналежності та форм власності при визначенні вартості будівництв (об'єктів), будівництво яких здійснюється із залученням бюджетних коштів чи коштів підприємств, установ і організацій державної власності.

Відомчі кошторисні нормативи для об'єктів залізничного будівництва затверджуються Укрзалізницею за погодженням з Міністерством регіонального розвитку та будівництва України.

Індивідуальні ресурсні елементні кошторисні норми розробляються в складі інвестерської кошторисної документації відповідно до «Методичних рекомендацій про розробку ресурсних елементних кошторисних норм» у випадку відсутності відповідних норм у збірниках ресурсних елементних кошторисних норм.

Усі кошторисні нормативи за ступенем збільшення поділяються на елементні й укрупнені.

До елементних кошторисних нормативів належать:

- ресурсні елементні кошторисні норми на будівельні роботи (РЕКН) (ДБН Д.2.2-99);
- ресурсні елементні кошторисні норми та монтаж устаткування (РЕКНМУ) (ДБНД.2.3-99);
- ресурсні елементні кошторисні норми на ремонтно-будівельні роботи (РЕК Нр) (ДБН Д.2.4-2000);
- ресурсні елементні кошторисні норми на ремонтно-реставраційні роботи (РЕКНР) (ДБН Д.2.5-2001);
- ресурсні елементні кошторисні норми на пусконаладжувальні роботи (РЕКН пн) (ДБН Д.2.6-2000);
- ресурсні кошторисні норми експлуатації будівельних машин і механізмів (РЕКНМ) (ДБН Д.2.7-2000).

До укрупнених кошторисних норм належать укрупнені ресурсні кошторисні норми (УРКН):

- на будинки і споруди в цілому;
- на частини будинків і споруд, конструкції та види робіт.

Головна функція кошторисних норм – визначення нормативної кількості ресурсів, необхідних для виконання

відповідного виду робіт, як основи для наступного переходу до вартісних показників.

Кошторисні нормативи можуть також використовуватись при розробленні Поточних одиничних розцінок, визначенні тривалості робіт, складанні технологічної документації (ПОС, ППР), встановленні норм списання матеріалів.

2.4. Інвесторська кошторисна документація

Види інвесторської кошторисної документації

Для визначення кошторисної вартості будівництва проєктованих підприємств, будинків чи споруд або їх частин *складається інвесторська кошторисна документація* таких видів:

- 1) локальні кошториси;**
- 2) об'єктні кошториси;**
- 3) зведені кошторисні розрахунки вартості будівництва.**

1. *Локальні кошториси* є первинними кошторисними документами і складаються на окремі види робіт і витрат на будинки чи споруди і на загальномайданчикові роботи на основі обсягів, що визначилися при розробленні робочої документації (робочих креслень) (дод. 2).

У складі локальних кошторисів види робіт, як правило, групуються у розділи, порядок групування має відповідати технологічній послідовності виконання робіт.

Кошториси на спорудження земляного полотна повинні мати такі розділи: у звичайних ґрунтах; у скельних; дренажних; засипання за стояками і підсипання конусів

мостів; зведення земляного полотна на болотах; додаткові земляні роботи; укріплювальні й оздоровчі заходи.

Локальний кошторис на спорудження верхньої будови колії може мати такі розділи: укладання верхньої будови; улаштування приладдя колії, покілометровий запас; інші роботи (встановлення протиугонів, пересування, розбирання, виправлення колії), улаштування колійного захисту (постійні паркани, щити).

Локальний кошторис на будівельні роботи може мати такі розділи: земляні роботи, фундаменти, стіни, каркас, перекриття, балкони, лоджії; дверні заповнення; покрівля; внутрішнє опорядження; зовнішнє опорядження.

2. Об'єктні кошториси поєднують у своєму складі дані з локальних кошторисів на об'єкт у цілому (дод. 3). Вони складаються на поточному рівні на об'єкти в цілому шляхом підсумовування даних локальних кошторисів, з угрупованням робіт і витрат за відповідними графами кошторисної вартості «будівельних робіт», «встановлення меблів та інвентарю», «інших витрат».

В об'єктних кошторисах за даними локальних кошторисів показуються кошторисна трудомісткість і кошторисна заробітна плата.

Якщо вартість об'єкта може бути визначена за одним локальним кошторисом, то об'єктний кошторис не складається. У цьому випадку роль об'єктного кошторису виконує локальний кошторис.

При визначенні вартості ескізного проекту, техніко-економічного обґрунтування (ТЕО) інвестицій і частково робочого проекту виконуються локальні й об'єктні кошторисні розрахунки.

3. *Зведений кошторисний розрахунок* підприємств, будинків, споруд (чи їхніх частин) складається на основі об'єктних кошторисів [34]. Це кошторисний документ, що визначає **повну кошторисну вартість** будівництва всіх об'єктів, передбачених проектом чи робочим проектом, включаючи кошторисну вартість будівництва і монтажних робіт, витрати на придбання устаткування, меблів і інвентар, а також усі супутні витрати (дод. 4).

Кошторисна вартість кожного об'єкта, передбаченого проектом (робочим проектом), розподіляється за графами, що визначають вартість «будівельних робіт», «монтажних робіт», «встановлення меблів і інвентарю», «інших витрат», «загальну кошторисну вартість».

У зведених кошторисних розрахунках вартості виробничого і невиробничого будівництва кошти поділяються за такими розділами:

Розділ 1. Підготовка території будівництва.

Розділ 2. Земляне полотно.

Розділ 3. Штучні споруди.

Розділ 4. Верхня будова залізничної колії.

Розділ 5. Пристрої зв'язку сигналізації, централізації та блокування.

Розділ 6. Будівлі і споруди виробничі та службові.

Розділ 7. Енергетичне господарство.

Розділ 8. Водопостачання, каналізація, тепlopостачання і газопостачання.

Розділ 9. Експлуатаційний інвентар та інструмент загального призначення.

Розділ 10. Тимчасові будинки і споруди.

Розділ 11. Інші роботи і витрати.

Розділ 12. Утримання служби замовника й авторський нагляд.

Розділ 13. Підготовка експлуатаційних кадрів.

Розділ 14. Проектні й вишукувальні роботи.

Крім того, після підсумовування розділів 1-14 враховуються:

- кошторисний прибуток;
- кошти на покриття адміністративних витрат будівельно-монтажних робіт;
- кошти на покриття ризику всіх учасників будівництва;
- кошти на покриття додаткових витрат, пов'язаних з інфляційними процесами;
- податки, обов'язкові платежі, встановлені чинним законодавством і не враховані складовими вартості будівництва.

У випадку відсутності об'єктів, робіт і витрат, що передбачаються відповідним розділом, цей розділ пропускається без зміни номерів наступних розділів.

У розділі 1 «Підготовка території будівництва» враховуються витрати на встановлення прав власності чи прав користування земельними ділянками.

У розділ 2 «Земляне полотно» включається кошторисна вартість будівельних робіт зі спорудження земляного полотна з розподілом робіт по перегонах і станціях.

У розділ 3 „Штучні споруди” включається кошторисна вартість зі спорудження підпірних стінок, протиобвальних, протизсувних споруд, фільтруючих насипів, труб, люків і дюкерів, залізничних тунелів, мостів, шляхопроводів, віадуків і естакад (рис. 2.1).

До розділу 4 «Верхня будова залізничної колії» включається кошторисна вартість із улаштування верхньої

будови колії, у тому числі перебудови й розбирання існуючих залізничних колій.

До розділів 5-8 включаються роботи й об'єкти, перелік яких відповідає найменуванню розділів приблизної номенклатури зведеного кошторисного розрахунку вартості будівництва об'єктів залізничного будівництва; пристрої зв'язку сигналізації, централізації та блокування.

До розділу 9 «Експлуатаційний інвентар та інструмент загального призначення» включається вартість витрат на придбання транспортних засобів механізованих дистанцій колії, виробничого інвентарю та інструменту служби колії, а також іншого інвентарю, що не входить до об'єктів кошторисних розрахунків будівель і споруд.

У розділ 10 «Тимчасові будинки і споруди» включаються кошти на зведення і розбирання титульних тимчасових будинків і споруд, необхідних для забезпечення виробничих потреб будівництва, а також для розміщення й обслуговування працівників будівництва. Правила визначення розміру коштів приведені в розд. 3 ДБН Д. 1.1-1-2000 у дод. 6 ДБН.

У розділ 11 «Інші роботи і витрати» включаються кошти на покриття витрат замовника і підрядних будівельно-монтажних організацій, а також на окремі види робіт, які не враховані в кошторисних нормативах. Зазначені кошти визначаються в цілому по будівництву.

У розділ 12 «Утримання служби замовника й авторський нагляд» включаються кошти в поточному рівні цін, призначені:

- на утримання служби замовника (включаючи витрати на технічний нагляд);

- проведення авторського нагляду проектними організаціями.

У розділ 13 «Підготовка експлуатаційних кадрів» включаються кошти на підготовку експлуатаційних кадрів для знову споруджуваних підприємств.

У розділ 14 «Проектні й вишукувальні роботи» включаються:

- кошторисна вартість проектно-дослідницьких робіт;
- кошторисна вартість експертизи проектно-кошторисної документації; витрати, пов'язані з випробуванням палів (та частина робіт, що виконується проектно-дослідницькими організаціями).

У зведений кошторисний розрахунок вартості будівництва після підсумовування розділів 1-14 включаються:

- кошторисний прибуток;
- кошти на покриття адміністративних витрат будівельно-монтажних робіт;
- кошти на покриття ризику всіх учасників будівництва;
- кошти на покриття додаткових витрат, пов'язаних з інфляційними процесами;
- податки, збори (обов'язкові платежі), установлені чинним законодавством і не враховані складовими вартості будівництва.

Кошторисний прибуток – це засоби, що враховують економічно обґрунтовану величину прибутку підрядної організації від виконання будівельних і монтажних робіт. Кошторисний прибуток не повинен перевищувати 10 %.

Кошти на покриття ризику всіх учасників будівництва призначені на відшкодування:

- збільшення вартості обсягів робіт і витрат, характер і методи виконання яких не можуть бути точно визначені при проектуванні й уточнюються при визначенні виконавця робіт (проведенні тендера) чи в процесі будівництва;

- збільшення вартості будівництва, викликаного зміною державних стандартів на окремі матеріали, вироби, конструкції, устаткування і т. п.

Розмір цих коштів залежить від стадії проектування, виду і складності будівництва, узгоджується із замовником і визначається відсотком від підсумовування розділів 1 – 12.

За будівництвами (об'єктами), будівництво яких здійснюється із залученням бюджетних коштів чи коштів підприємств, установ і організацій державної власності, розмір коштів на покриття ризику всіх учасників будівництва приймається в межах, рекомендованих Міністерством регіонального розвитку та будівництва України у дод. 14 ДБН.

Кошти на покриття додаткових витрат, пов'язаних з інфляційними процесами, призначені на відшкодування збільшення вартості трудових і матеріально-технічних ресурсів, спричинених інфляцією, що може відбутися як на початку будівництва, так і протягом нього.

Дані кошти визначаються шляхом експертної оцінки, виходячи з галузевої приналежності будівництва, термінів будівництва, прогностичного рівня інфляції в будівництві і відповідних показників за зміною вартості трудових і матеріально-технічних ресурсів у будівництві, що будуть даватися Держбудом.

Рис. 2.1. Монтаж залізничного мосту через р. Кубань

Визначення кошторисної вартості будівництва

Визначення кошторисної вартості будівництва починається з первинного кошторисного документа локального кошторису. У локальному кошторисі розраховуються прямі витрати (на основі нормативів та розцінок до них) та загальновиробничі витрати.

1. Прямі витрати враховують у своєму складі заробітну плату робітників, вартість експлуатації будівельних машин і механізмів, вартість матеріалів, виробів, конструкцій. Вони визначаються в локальних кошторисах шляхом множення визначеної за ресурсними елементними кошторисними нормами кількості трудових і матеріально-технічних ресурсів, необхідних для виконання обсягів робіт, обчислених за робочими кресленнями, на відповідні поточні ціни цих ресурсів.

Поточні ціни на трудові і матеріально-технічні ресурси в інвесторській кошторисній документації приймаються за вихідними даними замовника чи за його дорученням з інших джерел (у тому числі за усередненими даними Міністерства регіонального розвитку та будівництва України).

Заробітна плата (основна і додаткова), що вказується в прямих витратах у локальних кошторисах, обчислюється окремо для робітників-будівельників і монтажників і для робітників, зайнятих на керуванні й обслуговуванні будівельних машин і механізмів. Розрахунок заробітної плати виконується на підставі нормативних витрат праці і вартості людино-години, що відповідає середньому нормативному розряду робіт для ланки робітників-будівельників, монтажників і середньому нормативному розряду ланки робітників, зайнятих на керуванні й обслуговуванні будівельних машин і механізмів.

Вартість людино-години зазначених робітників по будівництвах (об'єктах), будівництво яких здійснюється із залученням бюджетних коштів чи коштів підприємств, установ і організацій державної власності, як правило, приймається в межах, рекомендованих Міністерством регіонального розвитку та будівництва України.

Вартість експлуатації будівельних машин і механізмів, зайнятих у будівельному виробництві, у прямих витратах визначається виходячи з нормативного часу їхньої роботи, необхідної для виконання встановленого обсягу будівельних і монтажних робіт, і вартості експлуатації будівельних машин і механізмів за одиницю часу їхнього застосування (машино-година) у поточних цінах.

У вартості експлуатації будівельних машин і механізмів у тому числі вказується заробітна плата робітників, зайнятих на керуванні й обслуговуванні будівельних машин і механізмів.

Вартість машино-години в поточних цінах розраховується на підставі трудових і матеріальних ресурсів, приведених у РЕКНМ, і поточних цін на них з

додаванням амортизаційних відрахувань на повне відновлення будівельних машин і механізмів, а також податку з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів.

По будівництвах (об'єктах), будівництво яких здійснюється із залученням бюджетних засобів чи засобів підприємств, установ і організацій державної власності, як правило, вартість машино-години приймається в межах, рекомендованих Міністерством регіонального розвитку та будівництва України.

Вартість будівельних матеріалів, виробів і конструкцій у прямих витратах визначається на підставі нормативної потреби в них, розрахованої виходячи з обсягів робіт, передбачених робочими кресленнями, і відповідних поточних цін.

Поточні ціни на матеріальні ресурси по будівництвах (об'єктах), будівництво яких здійснюється із залученням бюджетних коштів чи коштів підприємств, установ і організацій державної власності, як правило, приймаються на рівні, що склався в регіоні за цінами виробників.

За відсутності даних про регіональні ціни на які-небудь матеріали можливе застосування середніх цін, що даються Міністерством регіонального розвитку та будівництва України.

2. Загальновиробничі витрати – це сума коштів для відшкодування витрат будівельних і монтажних організацій, пов'язаних зі створенням загальних умов будівельного виробництва, його організацією, керуванням і обслуговуванням.

Для розрахунку накладних витрат їхні статті групуються в 3 блоки:

- заробітна плата працівників: апарату, старших виконавців робіт (начальників ділянок), виконавців робіт, майстрів, механіків будівельних ділянок (крім тих, котрі входять до складу виробничих бригад), а також тих, хто здійснює господарське обслуговування;

- збір на обов'язкове соціальне страхування, збір на обов'язкове пенсійне страхування і внески в Державний фонд сприяння зайнятості населення; інші статті накладних витрат;

- кошти на покриття інших статей загальновиробничих витрат.

Заробітна плата працівників, що передбачається в накладних витратах, розраховується виходячи з витрат праці цих працівників і відповідної вартості людино-години.

В інвесторських кошторисах витрати праці працівників, заробітна плата яких передбачається в накладних витратах, визначається за формулою

$$T_{зв} = T_{пв} \cdot K, \quad (2.6)$$

де $T_{зв}$ - витрати праці працівників, заробітна плата яких передбачається в загальновиробничих витратах, люд. год;

$T_{пв}$ - нормативна трудомісткість робіт, які передбачаються в прямих витратах, що враховує витрати праці робітників-будівельників, монтажників і робітників, зайнятих на керуванні й обслуговуванні машин, люд. год;

K - усереднений коефіцієнт переходу від нормативної трудомісткості робіт, що передбачаються в прямих витратах, до витрат праці працівників, заробітна плата яких передбачається в загальновиробничих витратах.

При визначенні заробітної плати на стадії складання інвесторського кошторису вартість людино-години приймається в розмірі, рекомендованому Держбудом для будівництва, за п'ятим нормативним розрядом на виконання робіт.

Усереднений коефіцієнт переходу від нормативної трудомісткості робіт, що передбачаються в прямих витратах, до витрат праці працівників, заробітна плата яких передбачається в накладних витратах в інвесторських кошторисах, приймається в розмірах, рекомендованих Міністерством регіонального розвитку та будівництва України.

Збір на обов'язкове соціальне страхування, збір на обов'язкове пенсійне страхування і внески в Державний фонд сприяння зайнятості населення визначаються виходячи з норм зборів, установлених чинним законодавством, і кошторисної заробітної плати.

Засоби на покриття інших статей загальнопромислових витрат визначаються за формулою

$$Кр.н.в. = Тпв \cdot П, \quad (2.7)$$

де *Тпв* - нормативна трудомісткість робіт, які передбачаються в прямих витратах, що враховує витрати праці робітників-будівельників, монтажників і робітників, зайнятих на керуванні й обслуговуванні машин, люд. год.

П - показник для визначення засобів на покриття інших статей загальнопромислових витрат, грн/люд. год.

Усереднені показники, що рекомендуються Міністерством регіонального розвитку та будівництва України для визначення витрат праці працівників, заробітна

плата яких передбачається в загально-виробничих витратах, і засобів на покриття інших статей загальновиробничих витрат, призначені для здійснення будівництва підрядним способом.

Статті загальновиробничих витрат:

1. Витрати на керування й обслуговування будівельного виробництва:

- витрати на основну, додаткову заробітну плату, будь-які інші виплати працівникам апарату управління, відособлених виробничих структурних підрозділів будівельної організації;
- витрати на службові відрядження апарату управління;
- амортизація основних засобів, що обслуговують апарат управління;
- витрати на ремонт основних засобів загальновиробничого призначення;
- витрати на опалення, освітлення, водопостачання, водовідведення та інші витрати на утримання виробничих приміщень;
- витрати на транспортне обслуговування будівельного виробництва, включаючи апарата управління;
- витрати, пов'язані з оплатою послуг комерційних банків та інших кредитно-фінансових установ за розрахунково-касове обслуговування;
- витрати за користування оргтехнікою апарату управління;
- оплата послуг, наданих сторонніми організаціями з обчислення, множення, копіювання;

- відрахування за встановленими законодавчими нормами на соціальні заходи, що визначаються виходячи з витрат на оплату праці працівників, зазначених у даному розділі, й робітників, зайнятих в основному виробництві будівельних і монтажних робіт, а також робітників, зайнятих на керуванні й обслуговуванні будівельних машин і механізмів.

2. Витрати на організацію робіт на будівельних майданчиках і вдосконалення технології:

- витрати на геодезичні роботи, здійснювані при виконанні будівельно-монтажних робіт;

- витрати на благоустрій і утримання будівельних майданчиків (оплата праці робітників, зайнятих на благоустрої й утриманні будівельних майданчиків (витрати на збирання й очищення, вивіз сміття), витрати на електроенергію);

- витрати на перебазування лінійних підрозділів будівельних організацій на інше будівництво й у межах будівельних майданчиків;

- амортизація й витрати на проведення поточного ремонту пристроїв і устаткування, що входять до складу основних фондів і не передбачених у прямих витратах;

- витрати на малоцінні інструменти, інвентар виробничий;

- амортизація тимчасових споруджень;

- витрати на підготовку об'єкта до здачі: зарплата слюсарів, ключниць, сантехників, робітників, які миють підлоги і забирають сміття, витрати на мийні засоби й інші матеріали, витрати на опалення, освітлення в період здачі;

- витрати некапітального характеру, пов'язані з удосконаленням технології й організації будівельного виробництва;

- витрати некапітального характеру пов'язані із забезпеченням якості будівництва (утримання виробничих лабораторій), експертиза й консультації, пов'язані з випробуванням матеріалів і конструкцій;

- витрати, пов'язані з винахідництвом і раціоналізацією;

- відрахування за встановленими законодавством нормами на соціальні заходи визначаються на основі витрат на оплату праці працівників.

З Інші загальновиробничі витрати:

- платежі зі страхування майна, громадянської відповідальності, а також окремих категорій працівників, зайнятих на виробництві підвищеної небезпеки;

- витрати на охорону навколишнього середовища, зокрема платежі за викиди й скидання брудних речовин у навколишнє природне середовище.

2.5. Собівартість будівництва

Собівартість будівельно-монтажних робіт - це витрати будівельної організації, пов'язані з виконанням будівельно-монтажних робіт (рис. 2.2) із використанням у процесі будівельного виробництва машин, механізмів, устаткування, матеріальних, трудових та інших виробничих ресурсів.

Собівартість будівельно-монтажних робіт може бути плановою і фактичною.

Рис. 2.2. Дослідна ділянка суміщеної рейкової колії 1520 і 1435 мм

Планова собівартість – витрати, що включаються до виробництва на підставі техніко-економічних розрахунків з використанням економічно обґрунтованих норм і нормативів витрат на виробництво будівельно-монтажних робіт.

Фактична – витрати, що включають фактичні видатки на виробництво будівельно-монтажних робіт, обумовлених відповідно до П(С)БО.

Планування й бухгалтерський облік витрат, що включаються в собівартість будівельно-монтажних робіт, здійснюється по об'єктах витрат.

Відповідно до об'єктів витрат розрізняють:

а) собівартість окремих видів будівельно-монтажних робіт – це витрати будівельної організації, пов'язані з виробництвом на свій ризик і власними силами окремих видів будівельно-монтажних робіт на одному або декількох об'єктах за одним або декількома будівельними контрактами;

б) собівартість об'єкта будівництва – це витрати будівельної організації, пов'язані з виробництвом на свій

ризик і власними силами окремих видів будівельно-монтажних робіт на конкретному об'єкті;

в) собівартість будівельно-монтажних робіт за будівельним контрактом – це витрати будівельної організації, пов'язані з виробництвом будівельно-монтажних робіт, які передбачені контрактом на будівництво від дати укладання контракту до остаточного завершення контракту.

Витрати можна класифікувати на основі певних ознак, наприклад за місцем виникнення витрат та за подібністю складу витрат. Згідно з ДБН застосовується така класифікація [22].

Класифікація витрат за видами діяльності:

- витрати основної діяльності;
- витрати допоміжного виробництва;
- витрати звичайної діяльності.

Класифікація за подібністю витрат:

- елементи витрат;
- статті витрат.

Класифікація витрат за способом включення в собівартість СМР:

- прямі;
- загальновиробничі.

Класифікація витрат за доцільністю їхньої витрати:

- продуктивні;
- непродуктивні;
- надзвичайні.

Класифікація витрат за ознакою відношення до вартості контракту:

- витрати за будівельним контрактом;
- витрати періоду.

Основними методами планування та обліку витрат у будівельному виробництві, на думку ряду вчених [14, 20, 25], є такі методи:

1) нормативно-ресурсний, заснований на нормативній собівартості, яка є сумою прямих і накладних витрат;

2) прямої калькуляції на основі розроблення планової калькуляції на кожний об'єкт;

3) індивідуальної калькуляції – поєднання методик прямої калькуляції з індивідуальним розрахунком планових витрат на кожний об'єкт будівництва;

4) усередненої калькуляції, при якому визначається собівартість на основі усереднених кошторисних норм і умов будівництва;

5) аналітичного нормування витрат ресурсів – дозволяє розрахувати норми витрат основних матеріально-технічних, трудових та інших видів ресурсів на виготовлення одиниці продукції залежно від її характеристики;

6) пофакторного планування собівартості – на рівні міністерства, будівельного об'єднання передбачає розрахунок зміни рівнів витрат виробництва в періоді, що планується, в порівнянні з базовим під дією техніко-економічних чинників, які можна згрупувати;

7) укрупнених розрахунків – розраховується на основі обсягу будівельно-монтажних робіт і укрупнених техніко-економічних нормативів, враховуючи конкретну виробничу ситуацію;

8) аналогів - дозволяє розрахувати планову собівартість на основі аналогічних об'єктів, застосовується при проектуванні типового будівництва.

3. ВИРОБНИЧІ РЕСУРСИ

Під виробничими ресурсами розуміють усі види ресурсів, які використовують у процесі будівництва будівель і споруд (рис. 3.2). До них належать:

- трудові ресурси;
- інвестиційні ресурси (основні виробничі фонди і виробничі потужності, оборотні фонди й оборотні кошти);
- фінансові ресурси;
- природні ресурси, залучені для господарського обігу;
- підприємницькі здібності людей щодо організації будівельного виробництва.

Відокремлені один від одного виробничі ресурси - це потенційні чинники виробництва. Для виробництва необхідне об'єднання перерахованих ресурсів.

Залежно від характеру участі у виробничому процесі виробничі засоби поділяються на основні й оборотні.

3.1 Основні засоби будівництва

Сукупність засобів праці, що функціонують у сфері матеріального виробництва в незмінній натуральній формі протягом тривалого часу, називаються *основними*.

Частина основних засобів, які не змінюють свою натуральну форму протягом багатьох виробничих циклів, а свою вартість переносять поступово на продукт, що виготовляється, називається основними фондами.

Для планування, обліку, аналізу і доцільнішого спрямування інвестицій основні фонди поділяються на групи. Співвідношення між групами є структурою основних фондів. Основні фонди відносно процесу виробництва

поділяються на виробничі і невиробничі. До фондів виробничого призначення відносять:

- земляне полотно;
- верхню будову колії;
- штучні споруди;
- колійні, транспортні машини і механізми;
- виробничі будівлі;
- виробничий інвентар.

До невиробничих фондів належать:

- житлові будинки;
- будівлі соціально-культурного і побутового призначення.

Виробничі фонди у свою чергу поділяються на активні (силове обладнання, транспортні засоби, снігоприбиральна техніка) і пасивні (споруди колійного господарства з усіма облаштуваннями).

Міру використання основних фондів характеризує досягнутий рівень організації праці і виробництва в колійному господарстві, який впливає на економічні показники підрозділів залізниць. Залежно від характеру використання основні фонди поділяють на діючі і недіючі (тобто ті, що знаходяться в запасі або на консервації). За існуючим положенням на діючі фонди нараховуються амортизаційні відрахування, а на недіючі – нараховання не здійснюються.

Залежно від приналежності основні фонди поділяються на власні (що належать даному підприємству) і орендовані (що належать іншому підприємству). Основні фонди зараховуються за первинною вартістю (балансовою), яка складається з витрат, пов'язаних з придбанням основних фондів і з їх транспортуванням до місця використання.

Показники використання основних засобів

Показники, що характеризують ефективне використання основних виробничих фондів колійного господарства, складаються з загальних і часткових.

Загальні показники:

1. **Фондовіддача**, що визначає, яка кількість продукції в грошовому вираженні доводиться на одну гривню вартості основних виробничих фондів. Фондовіддача розраховується за формулою

$$\Phi_{від} = \frac{PL}{\Phi_{Серед}}, \quad (3.1)$$

де, PL – обсяг перевізної роботи, ткм;

$\Phi_{Серед}$ – середньорічна вартість основних виробничих фондів підприємства, грн.

$$\Phi_{Серед} = \Phi_1 \frac{\Phi_{Вв} \cdot n_1}{12} - \frac{\Phi_{Вивед} \cdot n_2}{12}, \quad (3.2)$$

де Φ_1 – вартість основних фондів на початок року;

n_1 – кількість повних місяців з моменту введення обладнання;

n_2 – кількість повних місяців з моменту виведення обладнання;

$\Phi_{вв}$ – вартість введеного обладнання протягом року;

$\Phi_{Вивед}$ – вартість виведеного обладнання протягом року;

12 - кількість місяців у році.

2. **Фондоємність** – величина, обернено пропорційна фондовіддачі.

3. **Фондоозброєність** – відношення вартості основних виробничих фондів до кількості робітників на підприємстві. Ця величина повинна мати тенденцію до збільшення, від неї залежить технічна озброєність і, як наслідок, продуктивність праці.

Показники екстенсивного використання основних виробничих фондів:

- коефіцієнт **екстенсивного** використання обладнання

$$K_{\text{Екст}} = \frac{T_{\Phi}}{T_{\text{Пл}}}, \quad (3.3)$$

де T_{Φ} - фактичний час роботи обладнання;

$T_{\text{Пл}}$ - плановий час роботи обладнання;

- коефіцієнт **змінності**

$$K_{\text{Зм}} = \frac{M_{\text{З}}}{M}, \quad (3.4)$$

де $M_{\text{З}}$ - загальна кількість відпрацьованих одиниць обладнання;

M - кількість машин або іншого обладнання, яке працює у найбільшу зміну;

- коефіцієнт **завантаження** обладнання – відношення трудомісткості виготовлення всіх виробів на даному виді обладнання до фонду часу його роботи.

На практиці коефіцієнт завантаження приймається рівним величині коефіцієнта змінності, зменшеному в 2 рази (при двозмінному режимі) або в 3 рази (при тризмінному режимі).

На основі показника змінності роботи обладнання розраховується коефіцієнт використання змінного режиму часу роботи обладнання:

$$K_{ЗМР} = \frac{K_{ЗМ}}{t}, \quad (3.5)$$

Де t – тривалість зміни.

Показник інтенсивного використання - коефіцієнт **інтенсивного використання** обладнання

$$K_{Інт} = \frac{B_{Ф}}{B_{Пл}}, \quad (3.6)$$

де $B_{Ф}$ – фактичне виготовлення устаткуванням продукції за 1 год;

$B_{Пл}$ – технічно обґрунтоване виготовлення устаткуванням продукції за 1 год (планове).

Показник інтегрального використання

$$K_{Інтегр} = K_{Екст} \cdot K_{Інт}. \quad (3.7)$$

Амортизація основних засобів

У процесі виробничого використання основні засоби поступово зношуються й у результаті втрачають свою первісну й споживчу вартість. Розрізняють *фізичний* й *моральний* знос основних засобів.

Фізичний знос являє собою прояв впливу на основні засоби природно-кліматичних і технічних умов.

Моральний знос проявляється в тім, що ще придатні для експлуатації основні засоби вигідніше замінити новими такими самими, ніж лагодити старі (перший ступінь), або в тім, що ще придатні для експлуатації основні засоби вигідніше замінити більш прогресивними й продуктивними, витрати на які швидко окупляться (другий ступінь).

Амортизація – процес поступового перенесення вартості основних засобів на виготовлений за їх допомогою продукт.

Згідно з Законом «Про оподаткування прибутку підприємств» основні фонди відповідно до процентного перенесення підлягають розподілу за такими групами:

- група 1 – будинки, споруди, їхні структурні компоненти й передавальні пристрої, у тому числі житлові будинки і їхні частини (квартири й місця загального користування), вартість капітального поліпшення землі – 2%;

- група 2 – автомобільний транспорт і вузли (запасні частини) до нього; меблі; побутові електронні, оптичні, електромеханічні прилади й інструменти, інше конторське (офісне) обладнання, пристрої й приналежності до них – 10%;

- група 3 – будь-які інші основні фонди, не включені в групи 1, 2 і 4, – 6%;

- група 4 – електронно-обчислювальні машини, інші машини для автоматичної обробки інформації, їхнє програмне забезпечення, пов'язані з ними засоби зчитування або друкування інформації, інші інформаційні системи, телефони (у тому числі стільникові), мікрофони й рації, вартість яких перевищує вартість малоцінних товарів (предметів) – 15%.

$$A = (B(a) * H) / 100, \quad (3.8)$$

де A - сума амортизаційних відрахувань, грн;

$B(a)$ - балансова вартість групи основних засобів.

Балансова вартість групи основних фондів (окремого об'єкта основних фондів групи 1) на початок розрахункового кварталу визначається за формулою

$$B(a) = B(a-1) + П(a-1) - В(a-1) - А(a-1), \quad (3.9)$$

де $B(a)$ - балансова вартість групи (окремого об'єкта основних фондів групи 1) на початок розрахункового кварталу;

$B(a-1)$ - балансова вартість групи (окремого об'єкта основних фондів групи 1) на початок кварталу, що передував розрахунковому;

$П(a-1)$ - сума видатків на придбання основних фондів, здійснення капітального ремонту, реконструкцій, модернізацій та інших поліпшень основних фондів, підлягаючих амортизації протягом кварталу, що передував розрахунковому;

$В(a-1)$ - сума виведених з експлуатації основних фондів (окремого об'єкта основних фондів групи 1) протягом кварталу, що передував розрахунковому;

$А(a-1)$ - сума амортизаційних відрахувань, нарахованих у кварталі, що передував розрахунковому.

У зв'язку з процесом амортизації виділяють такі поняття вартості основних засобів:

Первісна вартість – історична або фактична собівартість об'єкта основних засобів (фондів) у цінах року придбання.

Ліквідаційна вартість – частина коштів, яку підприємство очікує одержати після ліквідації основних засобів після строку їхнього корисного використання.

Відновлена вартість – це вартість основних засобів, що наведена до умов і цін даного року.

Залишкова вартість – вартість основних засобів, ще не перенесена на вироблену продукцію, являє собою різницю між первісною або відновленою вартістю і сумою зносу.

Амортизована вартість – первісна вартість за винятком ліквідаційної, тобто та, яка повинна бути перенесена на продукцію.

Строк корисного використання – період часу, протягом якого:

- основні засоби будуть використовуватися підприємством;
- з їхнім використанням буде виготовлений очікуваний обсяг продукції.

Із метою створення інвестиційних умов організації мають право самостійно вибирати метод амортизації.

Величина амортизаційних відрахувань може визначатися різними методами на вибір підприємства, якщо воно може обґрунтувати використання того чи іншого методу (це залежить від величини скоригованого прибутку), – *рівномірним, рівномірно прискореним.*

При *рівномірному методі* (прямолінійному) визначення величини амортизаційних відрахувань орієнтовано на рівномірний фізичний та моральний знос. При цьому амортизаційні відрахування однакові в кожному періоді.

Метод *прискореної амортизації* в порівнянні з прямолінійним швидше переносить вартість основних виробничих фондів на зменшення скоригованого прибутку будівельної організації. Альтернативними методами прискореної амортизації є *метод «суми чисел»*, при якому кількість років строку служби перераховується в зворотному порядку і підсумовується (розмір амортизаційних відрахувань пропорційний відношенню цифри даного року до суми років), а також метод *«залишку, що зменшується»*, коли для кожного року береться фіксована норма амортизації об'єкта, що прогресивно зменшується.

Рис. 3.2. Криволінійний стрілочний перевід типу Р65 марки 1/11

3.2 Оборотні засоби будівництва

При виробництві будівничих або ремонтних робіт, пов'язаних з колією, виникає необхідність у витратах на матеріали, паливо, енергоносії та інші ресурси, які є частинами оборотних засобів.

Оборотні кошти – це авансована будівельним підприємством в оборотні фонди й фонди обігу (за винятком амортизаційних відрахувань) сукупність коштів, що опосередковує їхній рух у процесі кругообігу й забезпечує безперервність процесу виробництва й обігу будівельної продукції (рис. 3.3).

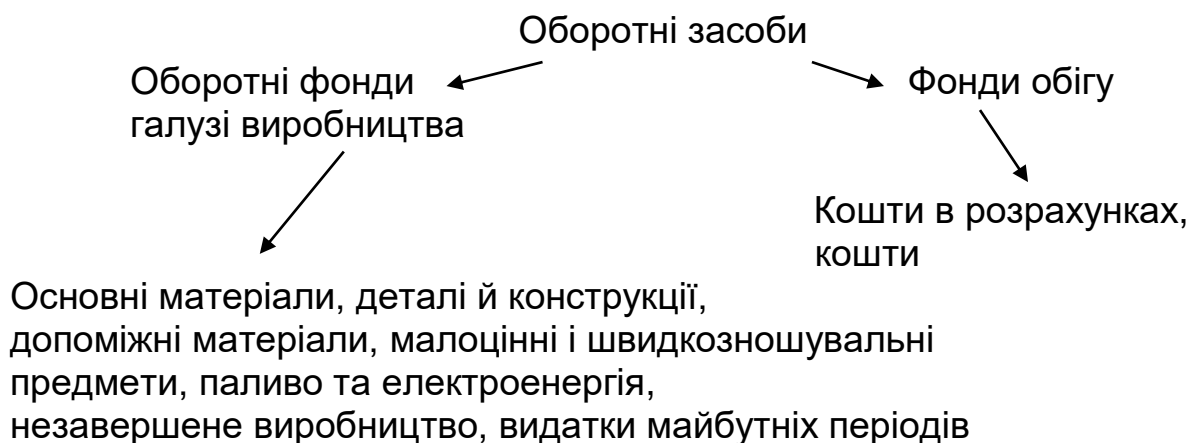

Рис. 3.3. Склад оборотних засобів

Як видно з рис. 3.3 оборотні засоби складаються з *оборотних фондів та фондів обігу*.

Розглянемо склад оборотних фондів. До першої частини *оборотних фондів* належать виробничі запаси, які складаються:

- з *основних матеріалів* (рейки, шпали, скріплення, баласт та інші матеріали);

- *деталей і конструкцій* (закінчені складені елементи, дверні й віконні коробки, архітектурні деталі, частини машин й устаткування, інвентарна тара):

- *допоміжних матеріалів* (мастильні, обтиральні матеріали):

- *малоцінних і швидкозношувальних предметів*, до яких відносять:

1) предмети вартістю до певних розмірів місячної оплати праці

2) спеціальні інструменти й пристосування, змінне устаткування незалежно від терміну служби;

3) спецодяг і постільні приналежності для гуртожитку.

Друга частина оборотних фондів функціонує безпосередньо в процесі виробництва. До неї належать:

- *паливо й електроенергія*, використовувані в процесі експлуатації;

- *незавершене виробництво* – окремі види робіт, на які витрачені трудові й матеріальні ресурси, виконані, але не здані замовникові відповідно до існуючої системи взаєморозрахунків. Наприклад, заводом залізобетонних виробів виготовлена арматура, для виготовлення шпал придбаний цемент, але готової продукції ще немає. У цьому випадку всі витрати на підготовчі роботи з виготовлення шпал належать до незавершеного виробництва;

- *видатки майбутніх періодів*, що мають своєю метою підготовку виробничого процесу й призначені для забезпечення безперервного будівельного виробництва. До їхнього складу входять витрати на будівництво тимчасових будинків (їдальні, буфети). Особливістю є те, що вони здійснюються одноразово в даному звітному періоді, а списуються на собівартість будівельних монтажних робіт

вродріб, тому що вони пов'язані з виробництвом не тільки поточного, але й майбутніх періодів.

Фонди обігу включають до себе:

- *кошти в розрахунках* – суми за пред'явленими замовниками рахунками за виконані роботи, строк оплати яких ще не наступив. Причина утворення сум – реалізація готової продукції вимагає часу, протягом якого раніше витрачені кошти перебувають у розрахунках із замовниками;

- *кошти* як сума наявних коштів у касі організації – вільні кошти на розрахунковому, валютному й іншому рахунках у банку, а так само цінні папери (акції, облігації, векселі, сертифікати ощадні).

Як оборотні засоби функціонують у сферах виробництва та реалізації продукції, перетворюючись з грошової форми в натуральну і навпаки, можна побачити з рис. 3.4.

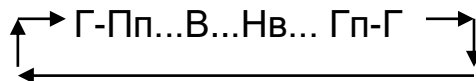

Рис.3.4. Схема кругообігу оборотних засобів:

Г - гроші; Пп - предмети праці, призначені для виробництва; В - виробництво; Нв - незавершене виробництво; Гп - готова продукція.

Г-Пп – 1 стадія. На цьому етапі відбувається перетворення коштів на матеріальні цінності у вигляді основних матеріалів, деталей конструкцій, допоміжних матеріалів тощо, призначених для виробництва будівельно-монтажних робіт (рис. 3.5). При цьому кошти із грошової форми перетворюються на товарну у вигляді виробничих запасів.

На 2-ій стадії кругообігу матеріальні цінності перебувають у сфері виробництва, де відбувається процес продуктивного споживання предметів праці, призначених для виробництва будівельно-монтажних робіт. Рух оборотних коштів відбувається за схемою Пп...В...Нв...Гп, починаючи з надходження предметів праці безпосередньо в процес виробництва й закінчуючи випуском готової продукції.

Гп - Г – 3 стадія. Відбувається перехід готової продукції зі сфери виробництва у сферу обігу, де здійснюється реалізація готової продукції, що відповідає переходу натуральної форми оборотних фондів у грошову.

Завершенням процесу виробництва й реалізації продукції є надходження на рахунок будівельного підприємства відповідного грошового еквівалента за реалізовану продукцію.

До фондів обігу належать кошти в розрахунках та кошти.

У свою чергу до коштів в розрахунках належать суми за пред'явленими замовниками рахунками, строк оплати яких не наступив, а також перехідна заборгованість за відвантажені товари й надані послуги. Виставлені для оплати рахунки протягом трьох днів перевіряються в місцевих відділеннях будівельного банку. Слід зазначити, здають в експлуатацію об'єкти й списують витрати по них з незавершеного виробництва будівельно-монтажних робіт, як правило, наприкінці місяця, а гроші від замовника будівельники одержують звичайно на початку наступного місяця. Через це в підрядних підприємствах виникає

заборгованість за пред'явленими рахунками за виконані роботи й послуги.

Виникають випадки, коли виконані роботи не забезпечені фінансуванням або виконаний їх обсяг перевищує установлений обсяг. Ці роботи не оплачуються й виникає *дебіторська заборгованість*.

Кошти – це вільні гроші в касі, на розрахункових рахунках, у банках. Ці кошти будівельних підприємств утворюються в процесі господарсько-фінансової діяльності.

Структура оборотних засобів – це процентний вміст кожного елемента витрат у загальній вартості оборотних коштів. Вона залежить від особливостей будівництва й системи його фінансування, кредитування й розрахунків.

Класифікація оборотних засобів за джерелами формування

Оборотні засоби зазвичай класифікують за джерелами формування як *власні джерела й позикові*.

Власні – постійно закріплені за підприємством – витрачаються на покриття потреб самого підприємства, які виникають у процесі виробничої діяльності.

Позикові – короткострокові кредити банків на закупівлю сезонних матеріалів, утворення додаткових запасів за незавершеним виробництвом, а також кредитна заборгованість, тобто кошти, що не належать даному підприємству, а тимчасово перебувають у його розпорядженні.

Показники ефективного використання оборотних коштів

Коефіцієнт обороту:

$$K_O = \frac{P_{\Pi}}{OK}, \quad (3.10)$$

де P_{Π} - обсяг реалізованої продукції, грн;

OK – середній остаток оборотних коштів, грн.

Середня тривалість одного обороту

$$T = \frac{D}{K_O} \quad (3.11)$$

де D - число календарних днів певного періоду (360, 90, 30);

K_O - коефіцієнт обороту.

Нормування оборотних коштів

В умовах ринку, коли підприємства знаходяться на повному самофінансуванні, оптимальне визначення потреби в оборотних коштах має особливе значення, тому що йдеться про економію виробничих ресурсів.

Процес розроблення економічно обґрунтованих величин оборотних коштів, необхідних для нормальної роботи підприємства, називається *нормуванням оборотних коштів*. Цей процес полягає у визначенні сум оборотних коштів, необхідних для утворення постійних мінімальних і в той же час достатніх запасів матеріальних цінностей, незнижуваних залишків незавершеного виробництва й інших оборотних коштів.

Нормують оборотні кошти у виробничих запасах, незавершеному виробництві, залишках готової продукції на складах підприємства. Ця частина елементів оборотних коштів називається *нормованою*, інші оборотні кошти називаються *ненормованими*.

У процесі нормування оборотних коштів визначають норму й норматив оборотних коштів.

Норми оборотних коштів характеризують мінімальні запаси товарно-матеріальних цінностей на підприємстві й розраховуються в днях запасу, нормах запасу деталей, гривень на розрахункову одиницю.

Норматив оборотних коштів являє собою добуток норми оборотних коштів на той показник, норма якого визначена.

Нормування оборотних коштів являє собою суму

$$H_{OK} = H_{ВирЗ} + H_{НВ} + H_{ГП} , \quad (3.12)$$

де $H_{ВирЗ}$ - нормування виробничих запасів;

$H_{НВ}$ - нормування незавершеного виробництва;

$H_{ГП}$ - нормування запасів готової продукції.

Рис.3.5 Ремонт залізничного шляхопроводу на ст. Гребінка Південко-західної залізниці. Вересень 2006 р.

3.3 Трудові ресурси

Трудові ресурси – це частина населення у працездатному віці або віці, який перевищує або молодший за працездатний, фізично розвинута, з розумовими здібностями й знаннями, здатна працювати (рис. 3.6, 3.7, 3.8).

Основним показником ефективного використання трудових ресурсів є продуктивність праці. Це показник виробничої діяльності людей, який показує здатність конкретної людини створювати в одиницю робочого часу певну кількість продукції.

Рівень продуктивності праці в будівництві виражається двома основними показниками: **виробітком** – кількістю продукції, виробленої в одиницю часу, і **трудомісткістю** – витратами часу, необхідними на виготовлення одиниці продукції.

Існують три методи вимірювання продуктивності праці в будівництві: *вартісний (ціновий), натуральний, нормативний*.

При вартісному методі вимірювання продуктивності праці кількість продукції враховується за кошторисною вартістю або за договірною ціною. Рівень продуктивності праці характеризується при цьому кошторисною вартістю будівельно-монтажних робіт, що припадають на одного працюючого.

Натуральний метод продуктивності праці дозволяє визначати виробіток робітника по професіях у натуральних показниках за видами робіт.

Нормативний метод вимірювання продуктивності праці показує співвідношення фактичних витрат праці на певний обсяг робіт з нормативними витратами праці, тобто характеризує ступінь виконання норм виробітку робітниками.

Види оплати праці в будівництві

Організація оплати праці в будівельних підприємствах здійснюється на підставі:

- державного регулювання оплати праці;
- тарифної системи оплати праці;
- преміювання працівників;
- договірною регулювання оплати праці.

Державне регулювання оплати праці здійснюється згідно з Законом України «Про оплату праці», а також установленням мінімальної заробітної плати.

В основі організації оплати праці в будівництві лежать такі складові:

- тарифна система;
- норми часу й розцінки на будівельні, монтажні й ремонтно-будівельні роботи;
- форми й системи оплати праці.

Тарифна система являє собою сукупність нормативів, за допомогою яких здійснюється диференціація й регулювання рівня заробітної плати різних категорій працівників залежно від кваліфікаційного рівня, умов праці, складності, інтенсивності виконуваних ними робіт.

Тарифна система містить у собі такі елементи:

- 1) тарифну сітку;
- 2) тарифні ставки;
- 3) тарифно-кваліфікаційний довідник;
- 4) районні коефіцієнти.

Тарифна сітка – це шкала, що складається з певної кількості тарифних розрядів і відповідних їм тарифних коефіцієнтів. Вона дає можливість диференціювати оплату праці працівників. Тарифна сітка являє собою шкалу розрядів, кожному з яких відповідає певний тарифний розряд.

Тарифні ставки – це виражений у грошовій формі розмір оплати праці за виконану за одиницю робочого часу роботу залежно від її складності або кваліфікації працівника. Вони можуть бути годинні, денні й місячні (оклади) і виражають абсолютні розміри оплати праці в грошовому вираженні. Тарифна ставка 1-го розряду є найменшою.

Рис. 3.6. Ремонт тунелю біля ст. Ужок Львівської залізниці. Загальний вид. Вересень 2006 р.

Тарифно-кваліфікаційний довідник призначений для тарифікації робіт, визначення рівня кваліфікації працівника й присвоєння йому відповідного розряду. Основним критерієм для присвоєння тому або іншому працівникові певного тарифного розряду служить наявність у нього професійних і трудових навичок, необхідних для виконання робіт, віднесених до даного тарифного розряду.

За допомогою *районних коефіцієнтів* здійснюється міжрайонне регулювання заробітної плати. Дані Коефіцієнти не утворюють

нових тарифних ставок, тому що вони застосовуються не до тарифних ставок, а до заробітної плати працівників.

Рис. 3.7. Ремонт тунелю біля ст. Ужок Львівської залізниці.
Вересень 2006 г.

Рис.3.8. Обстеження залізничного мосту в Одесі.
Травень 2006 р.

Заробітна плата

У будівництві розрізняють дві основні форми оплати праці відрядну (ця форма – найпоширеніша у будівництві) й почасову:

Відрядна форма оплати праці поділяється на такі системи: **пряму відрядну, непрямую відрядну, відрядно-прогресивну колективну, акордну і підрядну.**

При *відрядній* формі оплати праці робітник одержує заробітну плату залежно від кількості виконаної роботи згідно зі встановленими відрядними розцінками за одиницю роботи, яка виражена в натуральних одиницях вимірювання.

При *прямій* праця оплачується за розцінками за одиницю виконаної роботи.

При *відрядно-преміальній* робітник отримує оплату своєї праці за прямими відрядними розцінками і додатково отримує премію. Для цього необхідно чітко встановити показники, за які здійснюється преміювання.

Непряма застосовується при оплаті робітників-механізаторів, які обслуговують машини у складі бригади. Заробітна плата залежить від результатів роботи бригади.

При *акордній* системі видається завдання бригаді або ланці робітників на комплексний обсяг робіт в одиницях вимірювання кінцевої продукції. Акордна розцінка і сума заробітної плати за комплекс робіт розраховується на підставі калькуляції, що складається на основі діючих норм і розцінок.

Це відносно нова система. При ній оплата робітників здійснюється після виконання комплексу робіт з будівництва в цілому. Заробіток визначається на підставі калькуляції витрат праці та заробітної плати. Заробітна плата бригаді виплачується щомісяця згідно з прямими відрядними розцінками. Після введення в експлуатацію здійснюється остаточний розрахунок відповідно до суми, зазначеної у договорі підряду.

Почасова – така форма оплати праці, що залежить від тривалості роботи й кваліфікації працівника незалежно від обсягу виконаної роботи. Дана форма оплати праці застосовується в будівництві на роботах, що слабо піддаються нормуванню й обліку, або коли недоцільно переводити робітників на відрядну оплату праці. Почасова форма має такі системи оплати праці: **просту почасову, почасово-преміальну й окладну.**

При простій почасовій оплата праці залежить від тривалості роботи і кваліфікації незалежно від обсягу робіт. Тривалість робіт визначається табелем обліку, а кваліфікація – присвоєним розрядом.

Почасово-преміальна – така система оплати праці, при якій на додачу до заробітку за відпрацьований час робітники одержують премію за досягнення певних показників роботи.

Окладна – застосовується в основному для спеціалістів і службовців, а також керівників.

4. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

4.1. Фінансові ресурси будівельних підприємств

З історії фінансування будівництва залізниць у Росії: *«Після поразки Росії в Кримській війні перед урядом Олександра II встала невідкладна задача перегляду курсу всієї державної політики. Особливо гострим було питання про залізничне будівництво, зокрема про його фінансування.*

Джерел фінансування могло бути два: скарбниці або приватні капітали. Можна було вирішити проблему участю на паях скарбниці й приватних підприємців, тобто створенням приватно-державного підприємства. Стан скарбниці у зв'язку з воєнними діями й ростом внутрішнього й зовнішнього боргу був катастрофічним. Розпочати залізничне будівництво казенними засобами, тобто продовжити в цій справі курс Миколи I, не було можливим. Залишалось тільки одне – звертання до приватних капіталів. Саме тому в 1856 р. правлячі кола країни поклали початок розробленню плану з залучення приватних капіталів у залізничне будівництво. Підготовка великого акціонерного товариства була доручена придворному банкірові А.Л. Штігліцю.

Слід зазначити, що до буржуазних реформ у Росії не було приватних кредитних установ і всі фінансові операції проходили через державні кредитні встановлення. Саме за внесками у них і можна судити про наявність у країні вільних капіталів, тому що тримати гроші без руху було невигідно: внесок їх у кредитні установи приносив 5 %

річних. Практично всі приватні вітчизняні капітали були на виду: або вони пускалися в оборот, або відкладалися в кредитних установах.

Банкіри Західної Європи, почувавши наближення економічної кризи 1857 р., вирішили пережити її за рахунок Росії. Наприклад, Ротшильди в травні 1856 р. послали в Росію для переговорів із царським урядом представника; слідом за ним прибули й іноземні залізничні інженери. В офіційному листі у вересні 1856 р. говорилося: "Ротшильд бажає влаштувати залізницю в Росії... Інженери..., службовці Ротшильда прибудуть в Москву для виробництва вишукувань по лініях у Саратові і Нижнім Новгороді". Зміст листа в той же день став відомий цареві. Ротшильди вимагали передати їм на відкуп або продати Миколаївську магістраль для відшкодування первісних капіталовкладень. Російський уряд категорично відкинув цю пропозицію.

У вересні 1856 р. з'явилася ще одна банкірська група – німецько-бельгійська. Вона представляла інтереси синдикату 17 банкірів на чолі з великим пруським банкіром Оппенгеймом. Компанія пропонувала свої послуги на пільгових для російського уряду умовах.

16 жовтня 1856 р. Олександр II затвердив особливий журнал Комітету міністрів про устрій мережі залізниць у Росії. З компанією був укладений попередній договір. Але у зв'язку зі скрутним фінансовим станом на західних біржах засновники просили почекати оприлюднення указу про організацію спілки до наступного року.

26 січня 1857 р. Олександр II затвердив "Устав Головної спілки російських залізниць" і "Положення про основні умови для устрою першої мережі залізниць у Росії",

а 28 січня вийшов указ про будівництво залізниць. У лютому засновники товариства представили відповідно до положення 1847 р. 5%-процентну застава від основного капіталу як запоруку у виконанні даного підприємства.

Указ від 28 січня 1857 р. ознаменував собою поворот урядової політики в залізничній галузі – від державного будівництва до приватного, причому за допомогою іноземних капіталів. Було визнано, що "для зручності й швидкості краще звернутися, за прикладом всіх інших країн, переважно до промисловості приватної як вітчизняної, так і іноземної".

"Положення" про умови будівництва залізниць Головною спілкою передбачало початок спорудження намічених ліній не пізніше року після підписання указу. Протягом 85 років спілка мала право на їхню експлуатацію. Спілці було надано монопольне право побудови паралельних і допоміжних колій на 20 років.

Капітал спілки визначався в 275 млн руб. сріблом, що реалізовувався в міру потреби випуском цінних паперів у вигляді акцій і облігацій. Головна спілка була акціонерною компанією. Створення таких великих компаній, як Головна спілка, давало поштовх централізації капіталу, оскільки залучало в промисловість і транспорт дрібні й середні капітали, які самі по собі не могли знайти застосування у виробничій сфері.

На початку березня 1857 р. Рада керування Головної спілки оголосила, що "з першого випуску акцій цього суспільства четверта частина, тобто 150 000 акцій, будуть роздані в Росії за підпискою, що відкриється 16 квітня 1857 р. і буде тривати до 23 числа" [Журнал для акціонерів. – 1857.- № 10. - С.54].

Підписка перевершила всі очікування: було пред'явлено 319 397 вимог на акції, тобто у два із зайвим разу більше, ніж передбачалося до продажу. У результаті реалізації акцій і облігацій першої позики Головна спілка збрала капітал трохи більше 112 млн руб. На гроші, отримані від позики, почалося будівництво мережі залізниць у Росії [36].

Фінансові ресурси – це кошти, що знаходяться у розпорядженні будівельного підприємства та призначені для здійснення поточних витрат і витрат для розвитку виробництва (рис. 4.1), виконання фінансових зобов'язань і економічного стимулювання працюючих. Фінансові ресурси спрямовуються також на утримання та розвиток об'єктів невиробничої сфери, споживання, накопичення, у спеціальні резервні фонди.

Формування фінансових ресурсів здійснюється за рахунок ряду джерел. На підставі права власності розрізняють дві великі групи джерел: **власні** та **залучені** кошти.

Первісне формування фінансових ресурсів відбувається у момент створення будівельного підприємства, коли утворюється статутний капітал. Статутний капітал – це майно будівельної організації, створене за рахунок внесків засновників.

Далі фінансові ресурси формуються в основному за рахунок прибутку (від основної та інших видів діяльності), а також виторгу від реалізації майна, що вибуло, стабільних пасивів, різних цільових надходжень, внесків членів трудового колективу. До стабільних пасивів належать: статутний та інші капітали; довгострокові позички;

кредиторська заборгованість, що постійно знаходиться в обороті будівельної організації.

Значні фінансові ресурси, особливо у знов створених і реорганізованих будівельних підприємствах, можуть бути мобілізовані на фінансовому ринку за допомогою продажу акцій, облігацій та інших видів цінних паперів, що випускаються цією організацією, дивідендів і процентів за цінними паперами та іншими емітентами, доходів від фінансових операцій, кредитів.

Будівельні підприємства можуть отримати фінансові ресурси від асоціацій, корпорацій, концернів, до яких вони належать; від вищих організацій при збереженні галузевих структур, від органів державного управління як бюджетні субсидії, від страхових організацій. У складі цієї групи ресурсів, які формуються перерозподілом, все більше значення мають виплати страхових відшкодувань і все менше – бюджетні та галузеві фінансові джерела, призначені на суворо обмежений перелік витрат.

Ринкова економіка не тільки призвела до посилення ролі фінансових ресурсів у функціонуванні будівельних підприємств, а й визначила для них нове місце у системі господарювання.

Фінанси будівельного підприємства охоплюють її грошові відносини з іншими господарюючими суб'єктами [20].

Залежно від економічного змісту фінансові відносини можна групувати за такими напрямками:

- між засновниками, що виникають у момент створення підприємства при формуванні статутного фонду;
- між підприємствами та організаціями з реалізації продукції. До них відносять фінансові відносини між

постачальником та покупцем сировини, матеріалів, готової продукції;

- між підприємством та його підрозділами: філіями, цехами з приводу фінансування розходів, розподілу та перерозподілу прибутку, оборотних коштів;

- між підприємством та робітниками підприємства при розподілі та використанні доходу, випуску та розміщенні акцій і облігацій підприємства, виплаті процентів і дивідендів по акціях;

- між підприємством та вищою організацією, всередині фінансово-промислових груп, всередині холдингу, зі спілками й асоціаціями, членом яких є підприємство;

- між підприємством та фінансовою системою держави при виплаті податків та інших платежів у бюджет, формуванні позабюджетних фондів, наданні можливості податкових пільг;

- між підприємством та банківською системою у процесі зберігання коштів підприємства, виплати процентів за кредит, з приводу купівлі та продажу валюти, надання інших банківських послуг;

- між підприємством і страховими компаніями та організаціями, при страхуванні майна, комерційних та підприємницьких ризиків;

- між підприємством та інвестиційними інститутами в ході розміщення інвестицій, приватизації тощо.

Фінанси будівельних підприємств виконують три головні функції: формування грошових фондів (доходів), використання цих фондів, контроль за їх формуванням і використанням. У табл. 4.1 наведені джерела формування фінансових ресурсів підприємства.

Таблиця 4.1

Джерела формування фінансових ресурсів підприємства

Утворювані за рахунок власних і порівнянних коштів	Мобілізовані на фінансовому ринку	Ті, які знаходяться у порядку перерозподілу
Прибуток від основної діяльності	Продаж власних цінних паперів	Страхові відшкодування
Прибуток від реалізації майна, що вибуло	Дивіденди й проценти за цінними паперами та іншими емітентами	Фінансові ресурси, які надходять від концернів, асоціацій, галузевих структур
Прибуток від позареалізаційних операцій	Кредитні інвестиції	Фінансові ресурси, які формуються на пайових засадах
Стабільні пасиви		Бюджетні субсидії
Цільові надходження		
Пайові й інші внески членів трудового колективу		

Рис. 4.1. Заміна колії на мосту біля ст. Новоселівка Південної залізниці. Червень 2003 р.

Види будівельних підприємств залізничного будівництва

Згідно з чинним законодавством, Законом України «Про господарські товариства» підприємства на базі товариства отримують права юридичної особи від дня своєї реєстрації. За видами товариства поділяються на **акціонерні, товариства з обмеженою відповідальністю, з додатковою відповідальністю, командитні, повні.**

Акціонерні товариства – така форма товариства, уставний фонд якого, розділений на певну кількість акцій, що дорівнює номінальній вартості, і яке несе відповідальність по зобов'язаннях тільки майном підприємства.

Згідно з чинним законодавством загальна номінальна вартість випущених акцій складає на момент створення підприємства статутний фонд не менше 1250 мінімальних заробітних плат.

Акція – цінний папір, що засвідчує вкладення капіталу, надає право їхнім власникам брати участь у керуванні підприємством, одержанні частини прибутку, що доводиться на дану кількість акцій. Ціна акції, позначена на ній, – це її номінальна вартість. Ціна, за якою акції купуються на біржі, є курсовою вартістю.

Акції поділяються на **відкриті** (поширюються відкрито, інформація про них публікується в пресі) і **закриті** (поширюються тільки між засновниками).

Для розширення діяльності підприємства (також держава) можуть позичати у населення грошові кошти за допомогою **облігацій** – цінного паперу, який свідчить про те,

що її власник надав позику (гроші) емітенту (тому, хто випустив цінний папір) цього паперу.

Товариство з обмеженою відповідальністю – це товариство, яке має статутний фонд, розділений на частини, розмір яких визначається встановленими документами.

Учасники товариства несуть відповідальність у межах своїх внесків. Статутний фонд згідно з чинним законодавством встановлено не менше 100 мінімальних заробітних плат.

В товаристві з додатковою відповідальністю учасники несуть відповідальність своїми частинами. У випадку боргів, на які не вистачає суми частин, учасники несуть відповідальність своїм майном. Сума боргу ділиться на всіх рівними частинами.

У **командитному** товаристві один або більше учасників несуть відповідальність всім майном, а один або більше учасників несуть відповідальність тільки своїми внесками.

У **повному товаристві** учасники несуть солідарну відповідальність всім своїм майном.

Ще одним утворенням є **холдингова компанія** – це акціонерна компанія, що використовує свій капітал для придбання контрольних пакетів акцій інших компаній, акціонерних товариств з метою управління, керівництва ними й отримання дивідендів.

Холдинг знімає з будівельних організацій і підприємств труднощі, пов'язані з рухом цінних паперів, і може вирішити, наприклад, проблему взаєморозрахунків. Холдинги можуть створюватися на основі будівельних організацій і підприємств, що входять в об'єднання (асоціацію, концерн)

або знаходяться у віданні органів державного управління зі згоди Антимонопольного комітету України.

Згідно зі ст. 120 Господарського кодексу України існують такі об'єднання підприємств:

- **асоціація** – договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності об'єднаних підприємств шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації. У статуті асоціації повинно бути зазначено, що вона є господарською асоціацією. Асоціація не має права втручатися у господарську діяльність підприємств-учасників асоціації. За рішенням учасників асоціація може бути уповноважена представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями.

Прикладом асоціації є Асоціація «Строители железных дорог Украины». До неї належать підприємства, які мають такі форми угруповань, як ООО "Донбасское промышленно-транспортное предприятие", ООО "ПФ "Рельдо", ООО "Шляхпостач", ООО "ЕСК", АОЗТ Українське ремонтно-будівельне підприємство "Путь" та ін. [37];

- **корпорація** – договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів об'єднаних підприємств, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників в органи управління корпорації;

- **консорціум** – тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо). Консорціум використовує кошти, якими його наділяють учасники, централізовані ресурси, виділені на фінансування відповідної програми, а також кошти, що надходять з інших джерел, в порядку, визначеному його статутом. У разі досягнення мети з його створення консорціум припиняє свою діяльність;

- **концерн** – статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової зовнішньоекономічної та іншої діяльності. Учасники концерну наділяють його частиною своїх повноважень, у тому числі правом представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями. Учасники концерну не можуть бути одночасно учасниками іншого концерну.

Державні і комунальні господарські об'єднання утворюються переважно у формі корпорації або концерну, незалежно від назви об'єднання.

4.2. Використання фінансових ресурсів будівельних організацій

Використання фінансових ресурсів будівельних підприємств здійснюється за такими напрямками:

- поточні витрати на виробництво будівельно-монтажних робіт;

- інвестування коштів у капітальні вкладення, пов'язані з розширенням виробництва і його технічним оновленням, використанням нематеріальних активів;

- інвестування фінансових ресурсів у цінні папери;

- платежі фінансовій, банківській системам, внески у позабюджетні фонди – утворення різних грошових фондів і резервів

- благодійні цілі, спонсорство.

Власні фінансові ресурси – це ресурси, що знаходяться у юридичній власності будівельної організації.

Після реалізації своєї продукції будівельні підприємства отримують виторг, з якого виявляє фінансовий результат – прибуток.

Будівельне підприємство отримує прибуток, якщо виторг перевищує собівартість.

Прибуток – основне джерело власних фінансових ресурсів будівельного підприємства, який пов'язаний з отриманням валового доходу. Валовий дохід будівельного підприємства – виторг від реалізації продукції будівельної організації за вирахуванням матеріальних витрат, тобто включає до свого складу оплату праці та прибуток (рис. 4.2).

	Валовий дохід		
Матеріальні витрати	Оплата праці	Прибуток	
Собівартість		Чистий	Податок на прибуток
Виторг від реалізації			

Рис.4.2. – Склад виторгу від реалізації продукції

Кінцевий фінансовий результат складається з **фінансового результату від реалізації продукції, основних виробничих фондів та іншого майна будівельного підприємства** або доходів від позареалізаційних операцій, що зменшуються на суму цих операцій.

Прибуток від реалізації визначається як різниця між виторгом від реалізації у діючих договірних цінах без ПДВ та акцизів і витратами на виробництво й реалізацію продукції.

Прибуток від реалізації основних виробничих фондів та іншого майна визначається як різниця між виторгом від реалізації основних засобів, зайвого обладнання, матеріалів, конструкцій, виробів та витратами на реалізацію, тобто транспортуванням, підготовкою до реалізації.

Прибуток від позареалізаційних операцій, тобто операцій, не пов'язаних з основною діяльністю, може бути отриманий від здачі майна в оренду, доходів за цінними паперами, перевищення суми отриманих штрафів над сплаченими, прибутку від спільної діяльності, прибутку за минулі роки, виявлені у звітному періоді.

Акціонерні будівельні організації мають свою специфіку формування власних ресурсів, що впливає з акціонерної форми власності способів мобілізації коштів (продаж акцій та облігацій).

Рис.4.3. Ремонт опори мосту через р.Сіверський Донець біля ст. Будинок відпочинку Південної залізниці. 2003 - 2006 рр.

4.3. Фінансування та кредитування будівельних підприємств

Кредит – це форма позичкового капіталу (у грошовій та товарній формах), що надається на умовах повернення та обумовлює виникнення кредитних відносин між тим, хто надає кредит, і тим, хто його отримує.

Причиною виникнення кредиту є товарне виробництво, у процесі якого виникає розрив у часі між рухом товару і його грошовим еквівалентом. Якщо рух товарних потоків випереджає грошовий, то підприємства – споживачі товарів з настанням моменту плати за них не завжди мають достатні кошти, а це може спинити нормальний процес відтворення (рис. 4.4). Коли рух грошових потоків випереджає товарні, то на підприємствах нагромаджуються тимчасово вільні кошти [21].

Отже, виникнення і функціонування кредиту пов'язане з необхідністю забезпечення безперервного процесу відтворення, з тимчасовим вивільненням коштів в одних підприємств і появою потреби в них в інших. При цьому виникнення кредитних відносин зумовлюється не самим фактом розбіжності в часі відвантаження товару і його оплати, а узгодженням між суб'єктами кредитних відносин умови щодо відстрочки платежу через укладання кредитної угоди. Нині кредитні відносини з'являються за будь-якої економічної чи фінансової операції.

Поряд з об'єктивним підґрунтям існують специфічні причини виникнення і функціонування кредитних відносин, що пов'язані з потребою забезпечення безперервності процесу відтворення:

- 1) сезонний характер окремих виробництв;
- 2) розбіжності між накопиченням коштів та їх витрачанням на підприємстві;
- 3) відхилення фактичного використання оборотних коштів від їх нормативу в процесі індивідуального кругообігу оборотних фондів підприємств.

Кредити поділяються на види за такими ознаками:

1) за кредиторами:

- банки та спеціалізовані фінансово-кредитні інститути (банківський, лізинговий кредити);
- підприємства (комерційний кредит);
- держава (державний кредит, який надається через уповноважені банки);
- міжнародні фінансово-кредитні установи (відкриття кредитних ліній через уповноважені банки);

2) формами:

- грошова – державний, банківський;
- товарна – лізинговий, комерційний;

3) метою використання:

- фінансування оборотних коштів;
- фінансування основних засобів;

4) терміном надання:

- короткострокові (до 1 року);
- середньострокові (до 3 років);
- довгострокові (понад 3 років);

5) забезпеченістю:

- забезпечені;
- бланкові.

Забезпечені кредити гарантуються певними видами активів, а саме нерухомістю, цінними паперами, товарно-матеріальними цінностями, дебіторською заборгованістю.

Бланкові кредити отримують тільки фінансово стійкі підприємства на короткий термін (1-10 днів) без забезпечення;

6) порядком надання:

- прямі (безпосереднє кредитування підприємства одним кредитором);
- консорціумні (кредитування кількома кредиторами, котрі об'єднуються, і кожен з них надає частину загального кредиту);
- позички участі (банки передають частину позички іншим кредиторам, можуть передаватись без відома підприємства-позичальника).

Рис.4.4 Удосконалений кран для укладання рейко-шпальної решітки

4.4. Оподаткування будівельних підприємств

Податки є важливою ланкою фінансових відносин у суспільстві і як форма фінансових відносин виникають одночасно з появою держави. З розвитком товарно-грошових відносин оподаткування здійснюється в основному в грошовій формі.

Податки – це обов'язкові платежі, що їх встановлює держава для юридичних і фізичних осіб з метою формування централізованих фінансових ресурсів, які забезпечують фінансування державних витрат.

Обов'язкові платежі перераховуються до бюджету держави, а також до інших цільових державних фондів. Вони можуть здійснюватися в кількох формах: податки, плата за ресурси, цільові відрахування.

Суспільне призначення податків виявляється в таких функціях.

Фіскальна функція податків полягає в мобілізації коштів у розпорядження держави та формуванні централізованих фінансових ресурсів для забезпечення виконання функцій держави. Вона реалізується через розподіл частини валового національного продукту.

Регулююча функція податків реалізується через вплив податків на різні напрямки, показники діяльності суб'єктів господарювання.

На даному етапі **об'єктами оподаткування є валовий дохід, прибуток, вартість майна, заробітна плата** (рис. 4.5), **вартість товарної продукції, обсяг реалізації**.

Ставки податків можуть бути універсальними і диференційованими.

Види податків наведені у таблиці 4.3.

Рис. 4.5. Ремонт опори мосту через р. Сіверський Донець біля ст. Будинок відпочинку Південної залізниці. 2003 - 2006 рр.

Таблиця 4.2

Податки і збори (обов'язкові платежі)

Загальнодержавні податки і збори (обов'язкові платежі)			Місцеві податки і збори (обов'язкові платежі)	
Прямі податки	Непрямі податки	Збори	Податки	Збори
Податок на прибуток підприємства	ПДВ	Збір на обов'язкове державне пенсійне страхування	Комунальний податок	Збір за паркування автотранспорту
Плата (податок) за землю	Акциз	Збір на обов'язкове соціальне страхування	Податок з реклами	Збір за право використання місцевої символіки
Податок із власників транспортних засобів	Мито	Збір до Державного інноваційного фонду		Збір за проїзд територією прикордонних областей автотранспортом, що вирушає за кордон
Податок на нерухоме майно (нерухомість) - у проекті		Збір на геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок Держбюджету		Ринковий збір
		Збір за спеціальне використання природних ресурсів		Готельний збір
		Збір за забруднення навколишнього середовища		Інші збори
		Рентні збори		
		Державне мито		
		Гербовий збір		
		Інші збори		

Оподаткування приватних підприємців

Законодавством передбачено кілька альтернативних способів оподаткування приватних підприємців:

а) оподаткування сукупного чистого доходу та сплата інших податків, передбачених законодавством України (традиційне оподаткування);

б) сплата фіксованого податку з придбанням торгового патенту;

в) сплата єдиного податку.

Традиційному оподаткуванню підлягають доходи громадян, одержані протягом календарного року від здійснення підприємницької діяльності без створення юридичної особи. Оподаткованим доходом вважається сукупний дохід, тобто різниця між валовим доходом (виторг у грошовій та натуральній формі) і документально підтвердженими витратами, безпосередньо пов'язаними з одержанням доходу.

Обов'язковою умовою придбання патенту на право здійснення підприємницької діяльності є сплата фіксованого податку. Документ, що засвідчує сплату фіксованого податку, слугує підставою для видачі податковим органом за місцем проживання патенту. Приватний підприємець може перейти на сплату фіксованого податку у разі одночасного одержання таких умов:

1) здійснення підприємницької діяльності з продажу товарів і надання супутніх такому продажу послуг на ринках з обов'язковою сплатою ринкового збору згідно з чинним законодавством. Доходи такого громадянина, отримані від здійснення інших видів підприємницької діяльності, обкладаються прибутковим податком у загальному порядку;

2) кількість осіб, що перебувають у трудових відносинах з таким підприємцем, включаючи членів його сім'ї, не повинна перевищувати 5;

3) валовий дохід підприємця від самостійного здійснення діяльності за останні 12 календарних місяців, що передували місяцю придбання патенту, не перевищує 4000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Підприємці, які обрали такий спосіб оподаткування, не можуть здійснювати торгівлю лікєро-горілчаними і тютюновими виробами.

Приватний підприємець може стати платником єдиного податку, якщо:

1) у трудових відносинах з ним протягом року перебуває не більше 10 осіб, включаючи членів його сім'ї;

2) обсяг виторгу від реалізації продукції за рік не перевищує 500 тис. грн;

3) відсутня заборгованість зі сплати всіх установлених податків і обов'язкових платежів за попередній звітний період;

4) приватний підприємець не є суб'єктом особливого порядку оподаткування за допомогою сплати спеціального торговельного патенту;

5) приватний підприємець не здійснює торгівлю пально-мастильними матеріалами, а також лікєро-горілчаними і тютюновими виробами.

Ставки єдиного податку встановлюються місцевими органами влади за місцем державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності залежно від виду діяльності і не можуть становити менш ніж 20 грн і більш ніж 200 грн за календарний місяць. У разі використання підприємцем праці найманих працівників або членів сім'ї ставка єдиного податку збільшується на 50 % за кожного працівника.

4.5. Бізнес-планування будівельних підприємств

Бізнес-план – це комплексний план розвитку будівельного підприємства, план конкретних заходів щодо досягнення конкретних цілей діяльності підприємства, включаючи оцінку очікуваних витрат і доходів.

На відміну від директивного плану, він не має законодавчого характеру, регулярно коригується залежно від кон'юнктури ринку і, таким чином, адаптується до непередбачуваних ринкових ситуацій. Він розробляється на основі маркетингових досліджень і є основою управління інвестиційним проектом і підприємства, яке здійснює цей проект.

Бізнес-план найчастіше розробляється на 3 - 5 років. Основна частина цього плану невелика, а інше – додатки.

Функції бізнес-плану

Бізнес-план при ринкових умовах господарювання виконує дві функції.

Зовнішня – ознайомити різних представників бізнесу з сутністю та основними аспектами реалізації підприємницької ідеї.

Внутрішня – опрацювати механізм реалізації підприємницького проекту для самого підприємства.

Бізнес-план – активний робочий інструмент управління усією плановою та виконавчою діяльністю підприємства. Він визначає оптимальні за часом і найменш ризиковані шляхи реалізації підприємницького проекту.

Класифікаційні ознаки

Бізнес-план можливо класифікувати за такими ознаками:

- а) сферою бізнесу (виробництво, будівництво, торгівля, послуги);
- б) масштабами бізнесу (великий, середній, малий);
- в) характеристиками продукту бізнесу (традиційний, споживчий, принципово новий).

Для фінансової сфери класифікація бізнес-плану цікава з точки зору типу інвестиційної ситуації:

1) бізнес-план комерційної ідеї або інвестиційного проекту – виклад для потенційного партнера або інвестора результатів маркетингового дослідження обґрунтування стратегій виходу на ринок, очікувані фінансові результати;

2) бізнес-план підприємства – виклад перспектив розвитку на плановий період для ради директорів або зборів акціонерів, де обґрунтовуються необхідні обсяги інвестицій чи інших ресурсів;

3) бізнес-план структурного підрозділу – виклад для вищого керівництва плану розвитку діяльності підрозділу для обґрунтування обсягів ресурсів, що централізовано виділяються підрозділу, або обсягів ресурсів, що залишаються в розпорядженні підрозділу;

4) регіональний бізнес-план – обґрунтування перспективи соціально-економічного розвитку регіону та обсягів фінансування відповідних програм для органів з бюджетними повноваженнями;

5) спеціальні бізнес-плани для окремих осіб – скорочені варіанти бізнес-плану для осіб, у контрактах з якими зацікавлене керівництво підприємства. Форма та зміст таких планів орієнтовані на інтереси таких осіб.

Стадії складання бізнес-плану

Послідовність складання бізнес-плану:

1. Початкова стадія – розробляється концепція майбутнього бізнесу, в рамках якої здійснюється пошук підприємницької ідеї, вибір сфери діяльності, вибір організації бізнесу; приймається рішення щодо способу започаткування бізнесу

2. Підготовча стадія:

- формується інформаційне поле стосовно майбутньої діяльності;
- виявляються чинники, що сприяють та загрожують з боку зовнішнього середовища;
- оцінюються сильні й слабкі сторони підприємства;
- формулюється мета діяльності;
- виявляються можливі стратегічні альтернативи і вибирається його стратегія.

3. Основна стадія – опрацювання безпосередньо бізнес-плану. Головна мета – довести економічну доцільність підприємства даної діяльності.

Склад бізнес-плану

Бізнес-план звичайно складається з таких розділів: можливості організації (резюме), характеристика об'єкта (рис. 4.6), оцінка ринкової кон'юнктури, стратегія маркетингу, конкуренція на ринках збуту, організація робіт і фінансування будівництва, визначення витрат, визначення доходів, план реалізації проекту, оцінка економічної та комерційної ефективності інвестицій, страхування комерційного ризику та юридичний захист.

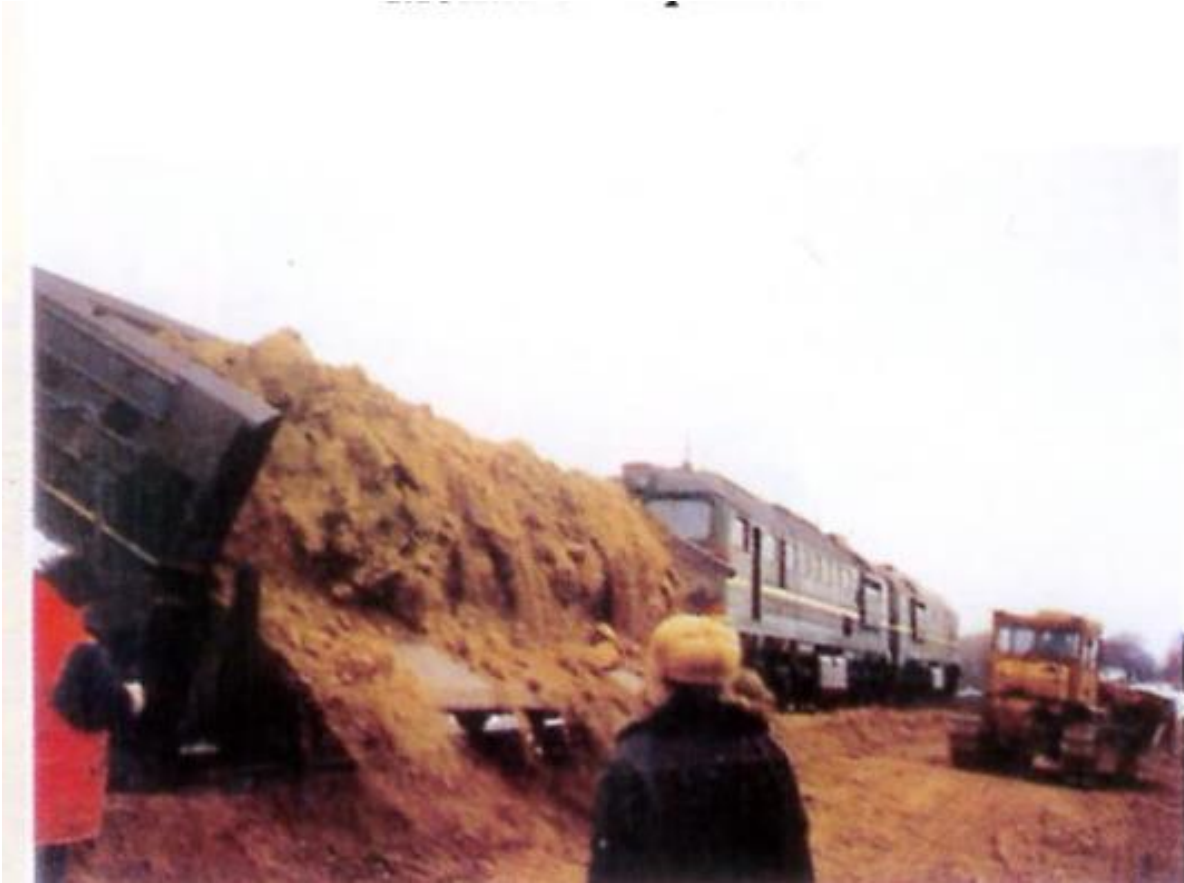

Рис. 4.6. Відновлення земляного полотна на ст. 22 км.
Орел-Єлець

4.6. Основи аналізу фінансової діяльності будівельних підприємств

Основним критерієм ефективної діяльності будівельної організації є збільшення прибутку, але не тільки за рахунок зростання обсягів будівельно-монтажних робіт, довільного збільшення кошторисної вартості без якості.

Кількісна визначеність критерію виражається в показниках ефективності виробництва і пов'язаних з нею показниках використання різних видів ресурсів.

Аналіз економічної ефективності використання ресурсів виробництва й отриманих результатів проводиться за допомогою показників, згрупованих за такими видами:

- показники ефективності виробництва;
- показники ефективності використання праці;
- показники ефективності основних фондів;
- показники ефективності використання оборотних коштів і матеріальних ресурсів.

Крім того, при наявності інвестицій ведеться аналіз та оцінка ефективності їх використання.

Аналіз прибутковості будівельних підприємств

Аналіз доходності будівельних підприємств характеризує її фінансовий стан, виконання зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами господарської діяльності.

Джерелом інформації для аналізу доходності підприємств будівельного підприємства є «Бухгалтерський баланс» (форма 1, див. дод. 7) та «Звіт про фінансові результати» (форма 2, див. дод. 8).

Доходність будівельного підприємства характеризується *абсолютними* та *відносними* показниками.

Абсолютний показник доходності – це сума прибутку або доходів.

Відносний показник – рівень рентабельності.

Основні чинники, які впливають на чистий прибуток, це:

- обсяг виторгу від реалізації будівельної продукції;
- рівень собівартості;
- доходи від позареалізаційних операцій;
- витрати за позареалізаційними операціями, величина податку на прибуток та інших податків.

Аналіз доходності будівельного підприємства проводиться при порівнянні показників планового та заданого періодів.

Аналіз виконання планових показників дає змогу відповісти на питання, чи отримало будівельне підприємство те, що планувала.

Аналіз зміни рівня собівартості залежить від таких чинників:

1) *зовнішніх*, що відображають загальний рівень розвитку економіки країни та не залежать від діяльності будівельного підприємства (рис. 4.7). Ці чинники впливають на рівень цін на будівельні матеріали, обладнання, енергоносії, тарифи на транспорт, воду, матеріальні послуги, норми амортизаційних відрахувань;

2) *внутрішніх*, безпосередньо пов'язаних з результатами діяльності будівельного підприємства. До них належать обсяги виторгу від реалізації, форми та системи оплати праці, підвищення продуктивності праці, поліпшення використання основних виробничих фондів та оборотних коштів.

Ефективне використання нематеріальних активів

Нематеріальні активи – це вартість об'єктів виробничої та інтелектуальної власності, а також інші аналогічні права, визнані в порядку, установленому відповідним законодавством; це особливі виробничі ресурси; це вкладення коштів будівельного підприємства в активи, що використовуються протягом довгого періоду й приносять дохід.

Оцінка ефективності використання нематеріальних активів виражається їх ціною. При визначенні ціни визначається їх корисність, окупність майбутнім прибутком.

Ефективність використання нематеріальних активів вимірюється показниками фондівдачі, фондомісткості.

Рис. 4.7. Ремонт опори мосту через р. Сіверський Донець біля ст. Будинок відпочинку Південної залізниці. 2003 - 2006 рр.

4.7. Основи бухгалтерського обліку будівельних підприємств

Господарський облік – кількісне відбиття і якісна характеристика господарської діяльності підприємства з метою контролю за процесом виконання бізнес-плану й керування діяльністю підприємства.

Існує три види господарського обліку: оперативний, статистичний, бухгалтерський.

Оперативний облік – система спостереження і контролю за певними господарськими операціями з метою швидкого одержання інформації про хід процесу виробництва, реалізації продукції.

Статистичний облік – вид господарської діяльності, що забезпечує кількісне вимірювання окремих досліджуваних суспільних явищ у взаємозв'язку з їхнім якісним аспектом.

Бухгалтерський облік – система суцільного, безперервного спостереження і контролю за господарськими процесами підприємства, що передбачає виявлення, вимірювання, реєстрацію, накопичення, узагальнення, зберігання й передачу інформації про діяльність підприємства зовнішнім і внутрішнім користувачам для прийняття рішень.

Бухгалтерський облік у свою чергу складається з *управлінського й фінансового обліку*

Управлінський облік – процес у рамках конкретного підприємства, що має на мету забезпечення управлінського апарату інформацією, використовуваною для планування, власне керування й контролю за діяльністю підприємства.

Фінансовий облік – сукупність правил і процедур, що забезпечують підготовку, оприлюднення інформації про результати діяльності підприємства і його фінансовий стан відповідно до вимог законодавчих актів і П(С)БО.

Предмет, об'єкт і метод бухгалтерського обліку

Предметом бухгалтерського обліку є господарська діяльність підприємства, що складається з окремих господарських операцій, у результаті яких змінюються склад господарських засобів і джерела їхнього утворення [26].

Господарські засоби – ресурси, які відповідають трьом вимогам: є власністю підприємства; становлять для нього певну вартість; можуть бути перетворені на гроші.

Об'єкт бухгалтерського обліку – господарські кошти підприємства та їхні джерела (див. табл. 4.3, 4.4).

Таблиця 4.3

Види і розміщенню господарських засобів підприємства

Засоби тривалого використання	Оборотні засоби	Відвернені засоби	Засоби, що не належать організації
1	2	3	4
1 Основні засоби	1 Матеріальні засоби	1 Відрахування в бюджет	1 Орендовані основні засоби, крім орендних підприємств
Будівлі та споруди	Сировина й матеріали	2 Відстрочені податкові активи	2 Товарно-матеріальні цінності, прийняті на тимчасове зберігання
Земельні ділянки	Готова продукція		3 Товари, що прийняті на комісію
Машини, устаткування	Товари		
Транспортні засоби	МШП		
Інструменти	2 Кошти		
Господарський інвентар	Грошові кошти в касі		
Інші основні засоби	Кошти в банках і на поточних рахунках у національній і іноземній валютах		
2 Нематеріальні активи	В акредитивах і на чекових книжках		

Продовження табл.. 4.3

1	2	3	4
	Інші грошові кошти		
	3 Кошти в розрахунках		
	Дебіторська заборгованість за товари, роботи й послуги		
	Дебіторська заборгованість підзвітних осіб		
	Аванси видані		
	Аванси отримані		
	Інші дебітори		

Таблиця 4.4

Класифікація джерел господарських засобів

Джерела власних коштів	Джерела позикових коштів
1. Капітал:	1 Кредити:
статутний	довгострокові кредити банків
пайовий	короткострокові кредити банків
додатковий	2 Кредиторська заборгованість:
2. Нерозподілений прибуток:	постачальникам
від основної діяльності	по векселях, виданих іншим кредиторам
від іншої діяльності	Зобов'язання:
від позареалізаційних операцій	по оплаті праці
3. Резерви:	перед бюджетом
резервний фонд	по страхуванню
резерв майбутніх витрат і платежів	інші
4. Бюджетне фінансування:	
на капітальні вкладення	
на поповнення оборотних коштів	
цільове фінансування	

Засоби тривалого використання – засоби праці, використовувані підприємством у процесі виробництва або поставки товарів і послуг, надання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій. Передбачуваний строк корисного використання цих коштів більше року.

Оборотні засоби – засоби, призначені для використання або реалізації протягом одного операційного циклу. До них належать матеріальні засоби та грошові кошти, не обмежені у використанні, а також інші засоби праці, які не можна віднести до основних засобів і нематеріальних активів.

Відокремлені засоби – засоби тимчасово або безповоротно вилучені з обороту. Наприклад використана частка прибутку, з відрахувань до бюджету, і відстрочених податкових активів.

Засоби, що не належать організації – засоби, які знаходяться в організації, але не належать їй. Наприклад, товари, що прийняті на комісію.

Статутний капітал – зафіксована в установчих документах загальна вартість активів (господарських коштів), що є внеском власників у капітал підприємства.

Нерозподілений прибуток – прибуток, що залишається на підприємстві після виплати доходів власникам і формування резервний капітал.

Резерви – сума коштів, створених відповідно до діючого законодавства або установчих документів за рахунок прибутку підприємств.

Бюджетне фінансування – додаткові кошти, виділені з Державного бюджету державному підприємству на розширення господарської діяльності.

До джерел позикових коштів належать: кредити банків, кредиторська заборгованість, зобов'язання.

Кредити банків – кредити, надані підприємству на конкретні цілі на умовах повернення в певний термін.

Кредиторська заборгованість – сума заборгованості підприємства перед постачальниками й підрядниками за матеріальні цінності, виконані роботи, послуги. Утворюється в процесі господарської діяльності при виникненні на підприємстві несплачених боргів.

Зобов'язання – заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій, погашення якої, як очікується, призведе до зменшення господарських коштів підприємства.

Основні елементи методу бухгалтерського обліку

Метод бухгалтерського обліку – система способів безперервного відбиття й узагальнення обліку за якісно однорідними ознаками.

Основні елементи методу бухгалтерського обліку: документація, інвентаризація, калькуляція, оцінка, рахунок, подвійний запис, баланс, звітність.

Документація – спосіб первинного спостереження за господарськими операціями й обґрунтування бухгалтерських записів.

Інвентаризація – перевірка відповідності фактичної наявності коштів даним бухгалтерського обліку, виявлення неврахованих цінностей, недостач.

Калькуляція – спосіб угруповання й визначення собівартості придбаних матеріальних цінностей, виготовленої продукції й виконаних робіт.

Оцінка – спосіб вартісного вимірювання господарських явищ, що враховуються.

Рахунки – кошти угруповання й поточного обліку наявності й використання активів, зобов'язань і капіталу.

Подвійний запис – метод, відповідно до якого кожна господарська операція повинна бути відбита за дебетом одного й кредитом іншого рахунку.

Баланс – метод угруповання й відбиття в грошовій формі активів, зобов'язань і капіталу на відповідну дату.

Звітність – сукупність затверджених у встановленому порядку звітних форм, що поєднують комплекс систематизованих показників, які характеризують виробничу й фінансово-господарську діяльність підприємства.

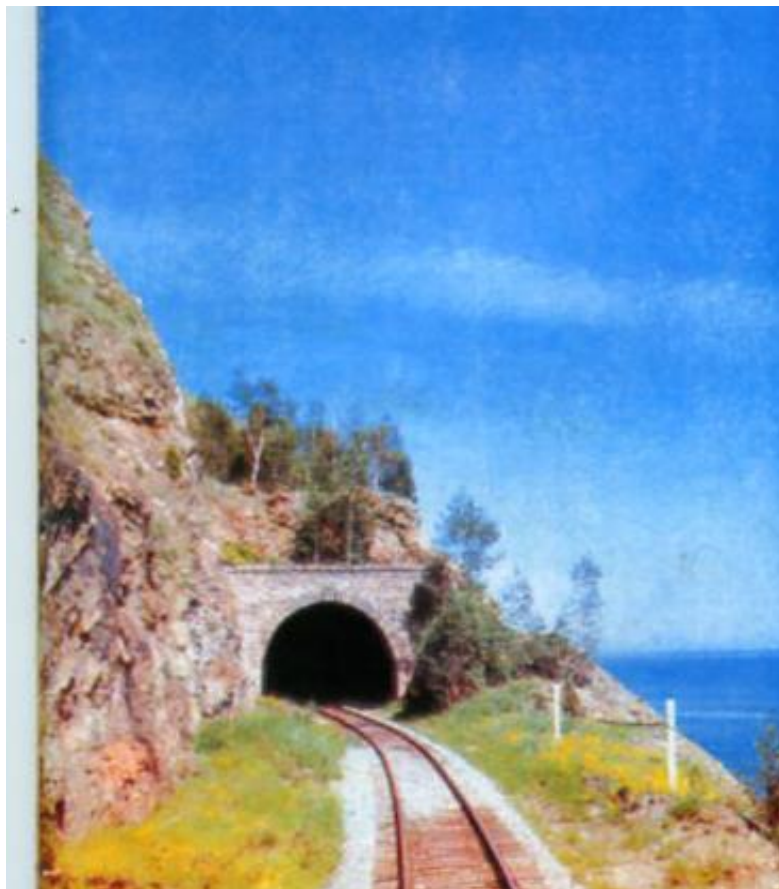

Рис. 4.8. Тунель

Бухгалтерський баланс

Уявлення про склад господарських засобів підприємства та їхні джерела на звітну дату дає бухгалтерський баланс.

У балансі господарські засоби відбивають за складом і розміщенням, а також джерелами їхнього утворення й цільовим призначенням у грошовому вираженні на певну дату [26].

Мета складання балансу – надання користувачам повної, правдивої й неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства на звітну дату.

За будовою баланс – це двостороння таблиця, ліва частина якої – *актив*, права – *пасив*.

Актив балансу – система показників, що відображає склад і розміщення коштів підприємства, об'єднаних у якісно однорідні групи.

Активи виступають як вартість майна (рис. 4.8) й боргових прав, які має і контролює підприємство.

Актив – економічні ресурси, контрольовані підприємством, які, як очікується, зроблять вигідними майбутні операції.

Пасив балансу – система показників, що відображає джерела утворення і цільове призначення коштів підприємства, які об'єднані в якісно однорідні групи. Наведене співвідношення – головне балансове рівняння.

Однорідні види коштів і джерел їхнього утворення відображають у балансі окремим рядком, що має назву «стаття балансу».

Кожна стаття в балансі призначена для відбиття певного елемента господарських коштів. Статті згруповані в розділи. Зміст й форма балансу, а також загальні вимоги до визнання й

розкриття його статей визначаються П(С)БО 2 «Баланс» (дод. 7).

Актив балансу складається з трьох розділів: необоротні активи, оборотні активи, видатки майбутніх періодів.

Пасив складається з п'яти розділів: власний капітал, забезпечення майбутніх видатків і платежів, довгострокові зобов'язання, поточні зобов'язання, доходи майбутніх періодів.

Особливістю бухгалтерського балансу є рівність вартісних підсумків активу й пасиву, обумовлена тим, що в обох частинах відображається та сама сума коштів, але по-різному згрупованих: в активі – за видами, у пасиві – за джерелами.

Господарська операція, види (активна, пасивна, що має ознаки й активної й пасивної)

Господарська операція – дія або подія, що обумовлює зміну в структурі активів і зобов'язань, у власному капіталі підприємства.

Всі господарські операції на підприємстві призводять до змін у балансі. Існує 4 типи таких змін.

1) зміна усередині активу, при цьому підсумок активу не змінюється;

2) зміни усередині пасиву, при цьому підсумок пасиву не змінюється;

3) збільшення господарських коштів, що завжди спричиняється збільшенням джерела. Дана операція збільшує й активи й пасиви на одну й ту саму величину;

4) зменшення господарських коштів. Підсумки активу й пасиву зменшуються на одну й ту саму величину.

Система бухгалтерських рахунків

Підприємницька діяльність у будь-якій формі являє собою безперервний кругообіг коштів, які починають, завершують і відновлюють свій рух.

Для відбиття динаміки бізнесу в бухгалтерському обліку використовують систему рахунків – це спосіб економічного угруповання, що витікає з відбиття й оперативного контролю за господарськими коштами підприємства, їхніми джерелами й господарчими операціями.

Рахунок являє собою двосторонню таблицю, ліва частина якої називається дебет (повинен), а права кредит (він вірить). Він складається з таких елементів: *сальдо, оборот по кредиту, оборот по дебету*.

Сальдо (залишок) – сума наявних коштів з певного виду на момент спостереження.

Сальдо – різниця між підсумками записів по дебету й кредиту рахунків, він збільшує зміни по рахунку на кінець звітної періоду. У випадку відсутності залишку рахунок вважається закритим.

Практично залишки визначаються на рахунках на початок і кінець звітної місяця, однак їх можна визначати на будь-яку дату.

Рух коштів та їхніх джерел розкривають операції, послідовно відбивані на рахунках. При цьому кожна операція відображається по дебету одного рахунка й кредиту іншого.

Оборот по дебету – сума записів операцій по дебету.

Оборот по кредиту – сума записів операцій по кредиту.

Таким чином, один рахунок являє собою спосіб безперервного обліку одних коштів, джерела або їхньої

групи, а всі рахунки разом забезпечують поточний облік всіх господарчих коштів і їхніх джерел.

На кожному окремому рахунку реєструють первісний стан коштів і джерел їхнього утворення, а також відображають господарські операції у вигляді збільшення або зменшення коштів їхніх джерел.

Для зручності користування планом рахунків у практиці нерідко вказують одночасно й найменування рахунка, і його номер, але іноді лише номер рахунка.

Номер рахунка складається з 2 або 3 цифр. Перша означає клас, друга – номер рахунка, а третя, якщо вона є, вказує на його склад (субрахунок або рахунок другого порядку). Наприклад, 30 «Каса», на якому враховують всю готівку підприємства у всіх видах валюти. Розмежування готівки за видами ураховують на субрахунках 301 (національна валюта), 302 (іноземна валюта).

Особливості бухгалтерського обліку будівельних підприємств

Бухгалтерський облік витрат будівельного підприємства здійснюється з метою забезпечення формування повної, правдивої й неупередженої інформації з відбиття фактичних витрат, зазнаних при виконанні будівельно-монтажних робіт, а також виготовленні продукції допоміжними й другорядними виробництвами будівельних організацій, нарахуванні фактичної собівартості як для окремих об'єктів обліку, так і витрат будівельної організації в цілому, а також для здійснення контролю за використанням матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

Організація бухгалтерського обліку витрат передбачає застосування єдиного підходу до відбиття в бухгалтерському обліку господарчих операцій, на підставі узгоджених у будівельній організації правил ведення документообігу з урахуванням особливостей її діяльності.

Застосування типових форм первинних облікових документів, системи рахунків, реєстрів аналітичного обліку й способів реєстрації й узагальнення наявної інформації, необхідно для обробки облікової інформації на паперових або машинних носіях.

Розроблення облікової номенклатури об'єктів

Реєстром обліку виконаних будівельно-монтажних робіт у натуральній і вартісній формі є «Журнал обліку виконаних робіт». Дані цього журналу є підставою для складання первинних облікових документів у будівництві, що використовуються для розрахунків із замовником за виконані підрядні роботи й складання звітності в будівництві.

Відбиття в бухгалтерському обліку витрат на будівельно-монтажні роботи здійснюється відповідно до плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій та інструкції з його застосування.

Бухгалтерський облік витрат на виробництво будівельно-монтажних робіт ведеться на рахунку **23 «Виробництво»** безпосередньо в Журналі-ордері, у якому об'єднані аналітичний і синтетичний обліки витрат. На рахунку 23 у Журналі-ордері витрати групуються відповідно до певних об'єктів калькуляції.

Прямі й загальновиробничі витрати відображаються по дебету 23, по кредиту – суми фактичної виробничої собівартості виконаних робіт.

Витрати на допоміжне виробництво – рахунок **11 «Інші необоротні активи»**.

Вартість матеріалів включається у виробничу собівартість по кредиту рахунка **80 «Матеріальні видатки»**.

Витрати на оплату праці робітників ураховуються по кредиту рахунку **81 «Витрати на оплату праці»**. Відрахування на соціальні заходи включаються в собівартість будівельно-монтажних робіт по кредиту рахунка **65 «Розрахунки з страхування»** по субрахунку **651 «З пенсійного забезпечення», 652 «З соціального страхування», 653 «Зі страхування на випадок безробіття», 654 «З індивідуального страхування»**.

Витрати на утримання машин та механізмів відбиваються на рахунку **23 «Виробництво»** субрахунок **«Експлуатація машин та механізмів»**.

Загальновиробничі витрати визначаються по будівельному підприємству в цілому з кредиту рахунка **91 «Загальновиробничі витрати»** в дебет **90 «Собівартість реалізації»** субрахунок **903 «Собівартість реалізації робіт та послуг»**. Роботи, виконані субпідрядними організаціями, відбиваються на рахунку **631 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»**.

Для об'єктивної оцінки щодо ефективності фінансової діяльності організації та підприємства застосовують різні методи оцінки, які входять до складу економічного аналізу. У даній темі розглядається складова економічного аналізу – фінансовий аналіз.

Фінансовий аналіз – це спосіб оцінювання і прогнозування фінансового стану підприємства, організації на підставі його бухгалтерської та фінансової звітності й оперативних даних.

Інформація, яка використовується для аналізу фінансового стану організації, поділяється на *відкриту* – бухгалтерська та статистична звітність; *закриту* – розроблені планові та прогнозні показники, система їх оцінки, що є комерційною таємницею.

Усі показники бухгалтерського балансу та звітності взаємозв'язані. Їх цінність для оцінки фінансового стану підприємства залежить від їхньої вірогідності та дати складання звіту.

З погляду фінансового аналізу є ***три основні вимоги*** до звітності:

- оцінка динаміки та перспектив одержання прибутку організації;
- оцінка наявних фінансових ресурсів на підприємстві та ефективність їх використання;
- прийняття обґрунтованих управлінських рішень у сфері фінансів для здійснення інвестиційної політики.

Звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік.

Фінансова звітність формується з дотриманням таких принципів:

- автономність будівельної організації, за якою вона розглядається як суб'єкт господарювання, що відділений від власників. Відповідно з цим принципом особисте майно та зобов'язання власників не відображають у фінансовій звітності організації;

- безперервність, тобто визнання того, що організація не має наміру чи потреби ліквідуватися або зменшувати масштаби своєї діяльності;
- періодичність, що передбачає розподіл діяльності організації на певні періоди;
- нарахування, яке полягає в тому, що результати господарських операцій ураховуються тоді, коли фактично відбуваються;
- відповідність, за якою витрати визначаються у звіті про фінансові результати на підставі прямого зв'язку між ними та отриманими доходами;
- послідовність, яка передбачає постійне застосування організацією визначеної облікової політики шляхом опису принципів оцінки статей звітності і методів обліку щодо окремих статей звітності. Дотримання цього принципу є передумовою порівнянності фінансових звітів;
- обачність, відповідно до якої методи оцінки повинні запобігати зниженню оцінки зобов'язань і витрат, завищенню оцінки активів і доходів будівельної організації;
- єдине грошове вимірювання, що передбачає узагальнення всіх операцій у грошовій формі (у гривневому еквіваленті).

Види фінансової звітності

Інформаційною базою для оцінювання фінансового стану підприємства є дані, що наведені у фінансовій звітності (табл. 4.5). Склад фінансової звітності визначено П(С)БО 1 (Положення бухгалтерського обліку) як бухгалтерську звітність, котра відображає фінансовий стан підприємств і організацій:

- баланс (форма 1) (див. дод. 7);
- звіт про фінансові результати (форма 2) (див. дод. 8);
- звіт про рух грошових коштів (форма 3) (див. дод. 9);
- звіт про власний капітал (форма 4), (див. дод. 10).

Таблиця 4.5

Призначення компонентів фінансової звітності

Компонент фінансової звітності	Зміст	Використання інформації
Баланс	Наявність економічних ресурсів, які контролюються підприємством на дату балансу	Оцінка структури ресурсів організації, їхньої ліквідності (швидкість перетворення господарських засобів організації в грошові еквіваленти) та платоспроможності, прогнозування майбутніх потреб у позиках, оцінка прогнозування змін в економічних ресурсах, які організація контролюватиме в майбутньому
Звіт про фінансові результати	Доходи, витрати та фінансові результати діяльності організації за звітний період	Оцінка та прогноз прибутковості діяльності організації, структури доходів та витрат
Звіт про власний капітал	Зміни в складі власного капіталу організації протягом звітного періоду	Оцінка та прогноз змін у власному капіталі
Звіт про рух грошових коштів	Генерування та використання грошових коштів протягом звітного періоду	Оцінка та прогноз операційної, інвестиційної та фінансової діяльності організації

Фінансова звітність має бути підготовлена та надана користувачам у певні терміни, які визначаються чинним законодавством, у разі затримки інформації вона може втратити свою актуальність [21].

4.8. Аналіз фінансового стану будівельних підприємств

Аналіз фінансового стану будівельного підприємства здійснюється за такими напрямками:

- а) ліквідність;
- б) ділова активність;
- в) платоспроможність;
- г) рентабельність.

Показники ліквідності дозволяють визначити спроможність будівельних організацій протягом року оплатити короткострокові зобов'язання. Найбільшими з них є:

- *коефіцієнт поточної ліквідності*, що визначається відношенням суми оборотних коштів до короткострокових зобов'язань. Відображає достатність коштів в організації для виплати за власними короткостроковими зобов'язаннями протягом наступного року;

- *коефіцієнт ділової активності*, що дозволяє проаналізувати питання, наскільки ефективно організація використовує свої кошти. До них належать різні показники оборотності.

Важливо мати інформацію про зайві матеріальні активи (якщо вони є) організації щодо їхньої ліквідності.

Аналіз ділової активності

Коефіцієнт ділової активності характеризує ефективність використання організацією коштів. До коефіцієнтів належать:

- *коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості* який розраховується за формулою

коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості =
= обсяг реалізації у кредит / середньорічна вартість чистої
дебіторської заборгованості;

- *коефіцієнт оборотності матеріально-виробничих запасів* який розраховується за формулою

коефіцієнт оборотності матеріально-виробничих
запасів = собівартість реалізованої будівельної
продукції / середньорічна вартість матеріально-виробничих
запасів;

- *коефіцієнт оборотності рахунків до сплати* який
розраховується за формулою

коефіцієнт оборотності рахунків до сплати = собівартість
реалізованої будівельної продукції / середньорічна вартість
рахунків до сплати;

- *коефіцієнт тривалості операційного циклу* який
розраховується за формулою

коефіцієнт тривалості операційного циклу = оборотність
дебіторської заборгованості у днях – оборотність
матеріально-виробничих запасів у днях;

- *коефіцієнт оборотності власного капіталу* який
розраховується за формулою

коефіцієнт оборотності власного капіталу = обсяг
реалізації / середньорічна вартість власного капіталу.

До показників платоспроможності відносяться

- *коефіцієнт власності* розраховується за формулою

коефіцієнт власності = власний капітал / підсумок балансу;

- *коефіцієнт позичкового капіталу* розраховується за формулою

коефіцієнт позичкового капіталу = позичковий капітал / підсумок балансу;

- *коефіцієнт фінансової залежності* розраховується за формулою

коефіцієнт фінансової залежності = позичковий капітал / власний капітал;

- *коефіцієнт покриття процента* розраховується за формулою

коефіцієнт покриття процента = прибуток до виплати процента і податків / витрати по виплаті процента.

Показники рентабельності визначають прибутковість діяльності будівельних підприємств. Вони визначаються відношенням отриманого прибутку до витрачених коштів або до обсягу реалізації будівельної продукції.

Обладнання для будівельних та ремонтних робіт у колійному господарстві зображено на рис. 4.9 - 4.13

Рис. 4.9. Траверса для шпал

Рис. 4.10. Ківш «Оборотна лопата»

Рис. 4.11. Устрій для очищення шпальних ящиків

Рис. 4.12. Устрій для очищення колії

Рис. 4.13. Шпалопідбивний модуль

Питання для перевірки

1. Що таке економіка?
2. Що таке виробництво?
3. На які основні групи можна поділити економічні закони?
4. Які етапи можна виділити у будівельному процесі?
5. Назвіть учасників інвестиційно-будівельного процесу.
6. Назвіть техніко-економічні особливості капітального будівництва.
7. На які способи за формами розрізняється будівництво?
8. Що належить до первинних будівельних організацій?
9. Що таке будівельно-монтажні трести?
10. Що таке підприємства індустріального будівництва?
11. Що таке будівельні товариства акціонерного типу?
12. Що таке інвестиції ?
13. Що таке капітальні вкладення?
14. Чим розрізняються інвестиції та капітальні вкладення?
15. Що таке інвестиційна діяльність?
16. Що є об'єктами інвестиційної діяльності ?
17. Що є суб'єктами інвестиційної діяльності ?
18. Що таке лізинг?
19. Що таке економічна ефективність інвестицій?
20. Назвіть види показників ефективності.
21. Які фактори впливають на оцінку ефективності інвестицій?
22. Що таке конкуренція?
23. Що собою являють підрядні торги?
24. Способи проведення торгів.
25. Процедура проведення торгів.
26. Що формується на першому етапі?
27. Що формується на другому етапі?
28. Що таке протокол тендерного комітету?
29. Що таке ціна тендерної пропозиції?
30. Що таке контрактна та договірна ціни?
31. Види ціни за контрактом.
32. Види договірних цін.
33. Інформація, яка надається у тендерній документації.
34. Завдання кошторисного нормування в будівництві.
35. Що таке кошторисна норма?

36. Що таке кошторисний норматив?
37. Назвіть вимоги до кошторисних нормативів.
38. Види кошторисних нормативів.
39. Назвіть стадії визначення вартості будівництва.
40. Види інвесторської кошторисної документації.
41. На яких стадіях визначається кошторисна вартість будівництва?
42. Порядок визначення прямих витрат.
43. Порядок визначення загальновиробничих витрат.
44. Назвіть основні статті загальновиробничих витрат, що входять до трьох блоків витрат.
45. Що таке собівартості будівельно-монтажних робіт?
46. Що таке планова собівартість?
47. Що таке фактична собівартість?
48. За якими ознаками класифікують витрати будівельної організації?
49. Надайте визначення основних засобів.
50. Наведіть класифікацію основних засобів в залежності від їх відношення до виробництва.
51. Назвіть показники ефективного використання основних засобів.
52. Що відноситься до загальних показників?
53. Що відноситься до часткові показники?
54. Що таке знос основних засобів? Які види зносу ви знаєте?
55. Що таке амортизація основних засобів?
56. Що таке оборотні кошти?
57. Наведіть класифікацію оборотних коштів.
58. Що належить до оборотних фондів?
59. Що належить до фондів обороту?
60. Назвіть показники ефективного використання оборотних коштів.
61. Що таке трудові ресурси?
62. Назвіть показники вимірювання трудових ресурсів.
63. Що таке продуктивність праці?
64. Що таке виробіток?
65. Що таке трудомісткість?
66. Що належить до тарифної системи?
67. Що таке тарифна сітка?

68. Що таке тарифна ставка?
69. Для чого використовується тарифно-кваліфікаційний довідник.
70. Назвіть види заробітної плати.
71. Що таке відрядна заробітна плата і які її види?
72. Що таке погодинна заробітна плата і які її види?
73. Що таке фінансові ресурси будівельних організацій?
74. Назвіть види фінансових відносин будівельних організацій.
75. Перелічіть джерела формування фінансових ресурсів.
76. На які дві групи поділяють фінансові ресурси?
77. Назвіть функції фінансів підприємств будівельної галузі.
78. Що є залученими фінансовими ресурсами?
79. Що є власними фінансовими ресурсами?
80. Поняття прибутку, види прибутку.
81. Дайте визначення поняття кредиту.
82. Причини виникнення кредитних відносин .
83. За якими ознаками поділяються види кредитів?
84. У чому полягає сутність податків?
85. Які ви знаєте функції податків?
86. Назвіть види податків.
87. Що таке бізнес-план?
88. Назвіть функції бізнес-плану.
89. За якими класифікаційними ознаками розподіляють бізнес-план?
90. Назвіть стадії складання бізнес-плану.
91. Перелічіть склад бізнес-плану (основні розділи).
92. Назвіть види обліку, які існують в організаціях.
93. Що відноситься до господарських засобів?
94. Назвіть джерела господарських засобів.
95. Що є основними елементами методу бухгалтерського обліку?
96. Що таке господарська операція?
97. Що собою являє бухгалтерський баланс?
98. Що таке активи, з чого вони складаються?
99. Що таке пасиви, з чого вони складаються?
100. Назвіть складові фінансової звітності.
101. За якими напрямками здійснюється аналіз фінансової діяльності будівельних організацій?

Тести

- 1 До поняття капітального будівництва належать:
 - а) будівельно-монтажні роботи при возведенні будівель;
 - б) придбане обладнання, транспортні засоби;
 - в) сукупність робіт, пов'язаних зі створенням основних фондів;
 - г) придбання сировини, основних та допоміжних матеріалів.

2. Учасниками інвестиційного процесу є:
 - а) інвестор;
 - б) підприємець;
 - в) замовник;
 - г) забудовник;
 - д) підрядчик;
 - е) проектувальник.

3. Що з перерахованого може бути об'єктом інвестиційної діяльності:
 - а) основний капітал;
 - б) оборотний капітал;
 - в) цінні папери;
 - г) науково-технічна продукція;
 - д) інтелектуальні цінності.

4. До організаційних форм будівництва належать:
 - а) господарський спосіб;
 - б) підрядний спосіб;
 - в) комбінований спосіб;
 - г) торги.

5. За формою проведення підрядні торги бувають:
 - а) відкриті;
 - б) закриті;
 - в) змішані.

6. Локальний кошторис – це
- а) первинний кошторисний документ на окремі види робіт на основі обсягів, які визначились при розробці робочої документації;
 - б) кошторисний документ на об'єкт в цілому;
 - в) кінцевий кошторисний документ з урахуванням усіх затрат та рівня прибутку всіх учасників будівельного процесу.
7. До витрат на управління і організацію виробництва в собівартості продукції відносяться витрати:
- а) постійні;
 - б) змінні;
 - в) накладні;
 - г) прямі;
 - д) непрямі.
8. Основні виробничі засоби характеризуються тим, що:
- а) їх вартість по частинах переходить на готовий продукт;
 - б) термін їх служби менше одного року;
 - в) вони одноразово беруть участь в процесі виробництва.
9. Основні фонди при зарахуванні на баланс підприємства (цехи) в результаті придбання оцінюються:
- а) за відновної вартістю;
 - б) за залишкової вартістю;
 - в) за повної первинної вартістю;
 - г) за змішаної вартістю.
10. Рівень використання основних фондів характеризується:
- а) продуктивністю праці основних робітників;
 - б) коефіцієнтом змінності роботи устаткування;
 - в) рентабельністю продукції, прибутком від реалізації;
 - г) фондоддачею, фондомісткістю;
 - д) Фондоозброєністю праці основних робітників.

11. Що характеризує показник фондівіддачі?
- а) кількість оборотів предметів праці;
 - б) рівень технічної оснащеності праці;
 - в) питомі витрати основних фондів на 1 грн. приведеної продукції.
12. Амортизація основних фондів це:
- а) грошове вираження зносу основних фондів;
 - б) відновлення основних фондів;
 - в) процес перенесення вартості основних фондів на готовий продукт;
 - г) витрати на утримання і експлуатацію основних фондів.
13. В щорічний лізинговий платіж включаються:
- а) величина амортизаційних відрахувань;
 - б) оплата додаткових послуг орендодавця;
 - в) оплата невиконаних витрат орендаря.
14. До складу оборотних фондів підприємства входять такі елементи:
- а) виробничі запаси сировини, матеріалів, напівфабрикатів, купувальних виробів, запасних частин, паливо, незавершене виробництво і витрати майбутніх періодів;
 - б) верстати, агрегати, пристосування, тара, стелажі;
 - в) готова продукція, грошові кошти в касі, на розрахунковому рахунку підприємства;
 - г) прибуток підприємства, заборгованість постачальникам.
15. До оборотних фондів належать:
- а) матеріальні резерви підприємства (готові вироби на складі підприємства; продукція відвантажена, що знаходиться в дорозі);
 - б) грошові кошти і засоби накопичення в розрахунках (грошові кошти в касі, на розрахунковому рахунку, в акредитиві, всі види заборгованості);

- в) готова продукція, відвантажена споживачам, грошові кошти в акціях, на розрахунковому рахунку, в касі;
 - г) транспортні засоби підприємства, виробничі будівлі, споруди;
 - д) прибуток.
16. Коефіцієнт оборотності оборотних засобів характеризує:
- а) розмір реалізованої продукції, що доводиться на 1 грн виробничих фондів;
 - б) середня тривалість одного обороту;
 - в) кількість оборотних коштів за відповідний звітний період;
 - г) рівень технічної оснащеності праці;
 - д) витрати виробничих фондів на 1 грн товарної продукції.
17. Що з перерахованого належить до засобів обороту?
- а) заборгованість орендаря за орендувати офісу;
 - б) заборгованість працівника підприємства по авансовому звіту;
 - в) заборгованість підприємства до пенсійного фонду;
 - г) заборгованість підприємства постачальникам за поставлену раніше сировину.
18. Розмір якого запасу визначається половиною середнього інтервалу між поставками:
- а) транспортного;
 - б) підготовчого;
 - в) поточного;
 - г) резервного.
19. Оплата праці – це:
- а) заробіток у вигляді премії, інших заохочень і компенсаційних виплат;
 - б) який-небудь заробіток, який залежить від результатів праці працівника і визначається тарифними ставками, розцінками і посадовими окладами;

- в) який-небудь заробіток, який за трудовим договором власник або уповноважений їм орган виплачує працівнику за виконану роботу або надану послугу;
 - г) встановлений державою розмір заробітної плати, нижче за яке не може проводитися оплата за фактично виконану роботу.
20. Тарифна система оплати праці розробляється і використовується для:
- а) порівняння праці різної якості;
 - б) розподілення робіт і працівників відповідно до складності і кваліфікації за діючою системою;
 - в) формування і регулювання основної частини заробітної плати;
 - г) визначається тільки за допомогою розподілення робіт і працівників відповідно до складності і кваліфікації за діючою системою, а також за допомогою формування і регулювання основної частини заробітної плати;
 - д) визначається кожним з приведених визначень.
21. При організації оплати праці робітників основними елементами тарифної сітки є:
- а) тарифна ставка;
 - б) тарифна сітка;
 - в) розряд і кваліфікація роботи;
 - г) розмір посадового окладу;
 - д) тарифно-кваліфікаційні довідники.
22. Тарифна сітка це:
- а) шкала оплати праці робочих різних розрядів за одну годину роботи;
 - б) заробітна плата робочого за одиницю часу роботи;
 - в) вартість виконання одиниці робіт.

23. Тарифна ставка це:
- а) заробітна плата робочого за одиницю часу роботи;
 - б) шкала оплати праці робочих різних розрядів за одну годину роботи;
 - в) вартість виконання одиниці робіт.
24. Продуктивність праці це:
- а) витрати суспільно необхідної праці на виробництво одиниці продукції;
 - б) витрати живої праці на виробництво одиниці продукції;
 - в) продуктивна сила праці, тобто здатність за одиницю робочого часу створювати споживчу вартість;
 - г) кількість продукції за одиницю робочого часу.
25. До собівартості продукції належать:
- а) витрати на сировину, матеріали і заробітну плату;
 - б) витрати на устаткування;
 - в) виражені в грошовій формі витрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції;
 - г) капітальні витрати;
 - д) поточні витрати на виробництво.
26. Центральним розділом бізнес-плану є:
- а) план розвитку науки і техніки;
 - б) виробнича програма;
 - в) фінансовий план;
 - г) план підвищення економічної ефективності виробництва.
27. Що з перерахованого нижче є основним розділом бізнес-плану:
- а) план дій і організаційні заходи;
 - б) мета і завдання підприємницької діяльності, їх ефективність;
 - в) узагальнене резюме, основні параметри і показники бізнес-плану.

28. Визначити відповідність видів кредитів згідно з формою:
I – грошова
II – товарна
а) лізинговий;
б) комерційний;
в) державний;
г) банківський.
29. Визначить головні функції фінансів підприємств як економічної категорії:
а) контроль за ціноутворенням;
б) формування фінансових ресурсів;
в) розподіл та використання фінансових ресурсів;
г) контроль за формуванням та використанням фінансових ресурсів;
д) контроль за наявністю грошових коштів.
30. Назвіть умови ефективного функціонування фінансів підприємств:
а) свобода підприємництва та самостійність в прийнятті рішень;
б) вільне ринкове ціноутворення та конкуренція;
в) самофінансування підприємства;
г) обмеження державного втручання у справи підприємства;
д) різноманітність форм власності
31. За рахунок чого підприємства одержують грошові кошти:
а) від розрахунків з бюджетом;
б) від виручки від реалізації робіт, послуг;
в) від фінансово-інвестиційної діяльності;
г) від вкладання коштів на депозитні рахунки;
д) від придбаних акцій;
е) від здачі майна в оренду.

32. Що належить до грошових фондів підприємства:
- а) пенсійний фонд;
 - б) статутний фонд;
 - в) амортизаційний фонд;
 - г) фонд оплати праці;
 - д) резервний фонд
33. Визначити відповідність використання вказаних фондів:
- I Статутний фонд;
 - II Фонд оплати праці;
 - III Резервний фонд;
 - IV Амортизаційний фонд
- а) виплати основної і додаткової заробітної плати робітникам;
 - б) для покриття збитків;
 - в) для відтворення основних фондів;
 - г) для інвестування коштів в основні та оборотні фонди.

ЗАДАЧІ

До розділу 1

Задача 1.1

Підприємство має два альтернативні варіанти інвестиційних проектів «А» та «Б». Для оцінки ефективності цих проектів необхідно визначити очікувану суму чистого приведенного доходу. Дані, що характеризують ці проекти, наведені в табл.1.1.

Таблиця 1.1

Вихідні дані

Показники	Інвестиційні проекти	
	А	Б
Обсяг коштів, що інвестують	7000	6700
Період експлуатації	2	4
Сума чистого грошового потоку всього	10000	11000
1-й рік	6000	2000
2-й рік	4000	3000
3-й рік	-	3000
4-й рік	-	3000

Для дисконтування сум грошового потоку проекту А ставка відсотка прийнята у розмірі 10%, а проекту Б – 12 %:

Таблиця 1.2.

Розрахунок справжньої вартості грошових потоків за інвестиційними проектами

Роки	Інвестиційні проекти					
	«А»			«Б»		
	Майбутня вартість	Дисконтний множитель	Теперішня вартість	Майбутня вартість	Дисконтний множитель	Теперішня вартість
1-й рік		0,909			0,893	
2-й рік		0,826			0,797	
3-й рік					0,712	
4-й рік					0,636	
Разом						

До розділу 2

Задача 2.1

Одиничні розцінки розробляються на окремі види робіт, що широко застосовуються в будівництві та включені до складу РЕКН, на вимірювач робіт та конструкцій, що приймається в даних умовах.

Для визначення елементів витрат в одиничних розцінках беруть:

- норми витрат трудових і матеріальних ресурсів, поданих в РЕКН;

- заробітну плату робітників за тарифними ставками, що встановлені для оплати праці робітників, зайнятих в будівництві;

- вартість експлуатації машин за поточними цінами або середніми цінами Міністерства регіонального розвитку та будівництва України;

- вартість матеріалів, виробів та конструкцій за середніми цінами франко-приоб'єктний склад будов і кошторисними цінами на перевезення вантажів для будівництва.

Складання одиничної розцінки виконується на бланку за формою №5, до якої заносяться відповідні дані, які потім формують вартість прямих витрат, окремої роботи.

Основне завдання до складання розцінки – це чітко відображення норм витрат ресурсів за відповідним шифром РЕКН.

Порядок заповнення одиничної розцінки такий:

- 1) у графі 1, 4, 5 заноситься інформація та набір ресурсів даного виду робіт за РЕКН;

- 2) у графу 6 заноситься вартість одиниці ресурсу, яку знаходимо за прейскурантом цін по позиції вказаній в графі 1, але беремо усередненні дані Міністерства регіонального розвитку та будівництва України;

- 3) перемножив графу 5 на 6 одержуємо кошторисну вартість кожній статті витрат (графу 7);

4) склавши дані графи 7 одержуємо вартість одиниці робіт на вимірювач, потім використовуємо цю вартість для розрахунку прямих витрат у локальному кошторисі за бланком форми №4.

Розрахувати одиничну вартість

Складання ланок рейко-шпальної решітки на базі із застосуванням механізованого інструмента на дерев'яних шпалах при нероздільному скріпленні з рейок типу Р50 довжиною 12,5 м, число шпал на 1 км 1840 шт
Вимірник: км

№ п/п	Шифр ресурсу	Найменування витрат і ресурсів	Одиниця виміру	Кількість	Вартість, грн	
					одиниці виміру	усього
1	2	3	4	5	6	7
1		Зарплата Витрати праці робітників-будівельників Витрати праці машиністів Середній нормативний розряд ланки - 3 Разом:	люд-год	653,4		
2		Вартість експлуатації машин і механізмів				
	3202-1312	Крани на залізничному ході, вантажопідйомність 16 т Середній нормативний розряд ланки - 4,6	<u>маш,-</u> <u>год</u>	56,43		
	3213-2701	Тепловози широкої колії, потужність 294 квт [400 л.с.] Середній нормативний розряд ланки - 4	<u>маш,-</u> <u>год</u>	21,28		
	3233-0201	Машини свердлильні електричні	<u>маш,-</u> <u>год</u>	12,94		
		Разом:				
3		Вартість матеріалів, виробів і конструкцій				
	3111-0380	Білила густотерті литопонні МА-021	т	0,068		

3111-0589	Масло креозотове	т	0,00045		
3111-0628	Оліфа комбінована ДО-3	т	0,0003		
3115-0003	Болти для рейкових стиків, клас міцності 8.8, діаметр різьблення 24 мм	т			
3115-0019	Шайби пружинні шляхові, виконання 1, діаметр різьблення болтів 24 мм	т	0,66		
3115-0029	Костилі для залізниць широкої колії, перетин 16x16 мм, довжина 165 мм	т	-		
3115-0032	Накладки для залізниць широкої колії двоголові стикові для рейок типу Р75, Р65, Р50, Р43	т	0,06		
3115-0037	Підкладки для залізниць широкої колії костильного скріплення для рейок типу Р50	т	5		
3115-0134	Рейки залізничні широкої колії II групи, тип Р50 зі сталі марки М74	м	5,75		
3115-0115	Шпали просочені для залізниць широкої колії, обрізні й необрізні хвойні [крім модрини], тип I	шт	7,61		
3115-0132	Прокладки гумові для дерев'яних шпал, тип рейок Р50	1000шт	28,5		

До розділу 3

Задача 3.1

Вартість основних фондів підприємства 1500 грн. З 1.03 введено устаткування на суму 45.6 тис. грн, з 1.07 введено устаткування на суму 20.4 тис. грн. Розмір випуску продукції 800 т, ціна за 1 т – 3 тис. грн. Виробнича потужність 1000 тис. грн.

Визначити фондівдачу, $K_{\text{інт}}$.

Задача 3.2

На підприємстві є устаткування 100 одиниць, режим роботи 2-сменний, тривалість зміни 8 годин. Річний обсяг продукції 280 тис. одиниць, виробнича потужність устаткування 310 тис. одиниць.

Визначити $K_{\text{екст}}$, $K_{\text{інт}}$, $K_{\text{інтегр}}$.

Задача 3.3

Склад основних засобів наведена в табл.3.1.

Таблиця 3.1

Вихідні дані

Групи основних засобів	На початок року	Зміна протягом року
Будинки	341510	-
Спорудження	64610	-
Передатні пристрої	36920	+440
Робочі машини й обладнання	978430	+23500
Силові машини	18460	-530
Вимірювальні прилади	23998	-810
Обчислювальна техніка	21229	+750
Транспортні засоби	22152	-910
Інші ОФ	15691	-230
Усього	923000	

Обсяг товарної продукції за рік 12368 тис. грн.
Визначити структуру основних засобів, фондівіддачу.

Задача 3.4

Вартість основних виробничих фондів на початок року склала 2825 тис. грн.. Введення й виведення наведені в таблиці 3.2

Таблиця 3.2

Вихідні дані

Місяць	Введення	Виведення
1.02	40	6
1.05	50	4
1.08	70	8
1.11	10	5

Визначити середньорічну й вихідну вартість основних засобів.

Задача 3.5

Визначити середньорічну вартість основних засобів при рівномірному введенні і вибутті, якщо вартість основних засобів на початок року склала 15000 грн., а на кінець року 11000 грн.

Задача 3.6

Розрахувати фондівдачу, фондомісткість, фондоозброєність, продуктивність праці, якщо середньорічна вартість основних фондів склала 9000 грн, обсяг продукції склав 11000 грн, середньорічна чисельність тих, що працюють, складає 150 чоловік.

Задача 3.7

Розрахувати коефіцієнт оборотності, якщо виручка від реалізації склала 2200 грн, середні залишки оборотних коштів 500 грн.

Задача 3.8

Розрахувати тривалість одного обороту, якщо виручка від реалізації склала 2200 грн, середні залишки оборотних коштів 500 грн (днів в періоді 90).

Бібліографічний список

1. Положение (стандарт) бухгалтерского учета 18 "Строительные контракты" (с изменениями и дополнениями, внесенными приказом министерства финансов Украины от 23 мая 2003 года N 363) / Інформаційний бюлетень Мінфіна України. – К., 2003.
2. Астахов В.М., Белікова Н.В., Ватуля Л.П., Мануйленко В.Г. Організація робіт з реконструкції залізниць: Навч. посібник. – Харків: УкрДАЗТ, 2006. – 151 с.
3. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: 2-е изд., перераб. и доп. – К.: Эльга: Ника-Центр, 2005. – 653 с.
4. Бойко В.В. Экономика предприятий Украины. – Днепропетровск: Пороги, 1997.
5. Бочаров В.В. Финансово-кредитные методы регулирования рынка инвестиций. – М.: Финансы и статистика, 1993.
6. Ватуля Л.П., Белікова Н.В. Розрахунок інтегрального ефекту: Методичні вказівки. – Харків: УкрДАЗТ, 2003. – 28 с.
7. Гойко А.Ф. Организация рынка финансового капитала и инвестиций в Украине. – К. Будівельник, 1995. – 208 с.
8. Горфинкель В.Я., Куприанов Е.М. Экономика предприятия. – М.: Банки и биржи; ЮНИТИ, 1996. – 367 с.
9. Гумба Х.М. Экономика строительных организаций. – М.: ЦЭНМ, 1998. – 144 с.
10. Железнодорожное строительство. Организация, планирование и управление: Учеб. для вузов ж.-д. транспорта / Г.Н. Жинкина, И.А. Грачёв, В.Ф. Калганов; Под ред. Г.Н. Жинкина. – М.: Транспорт, 1983. – 372 с.
11. Залізничі світу в ХХІ столітті / За заг. ред Г.М. Кірпи. – Дніпропетровськ, 2004. – 224 с.
12. Кірпа Г.М. Інтеграція залізничного транспорту України у європейську транспортну систему. – 2-ге вид., переробл. і доп. – Дніпропетровськ: ДНУЗТ, 2004. – 248 с.
13. Кірпа Г.М., Птішко О.М., Агієнко І.В. Залізничі України: Історичний нарис. – Дніпропетровськ: Арт-Пресс, 2001. – 328 с.

14. Колесников О.В. Комплексне планування собівартості в будівництві. – К.: Будівельник, 1991. – 96 с.
15. Курс экономической теории /Под ред. М.Н.Чепурина. – Киров: АСА, 1997. – 623 с.
16. Макконел К.Р., Брю С.Я. Экономикс: принципы, проблемы и политика: В 2 т.; Пер. с англ. – М.: Республика, 1992. – 399 с.
17. Маркс К. Капитал. Т.1. Форма стоимости, или ценовая стоимость. – М.: Политиздат, 1983. – С. 56-93.
18. Машошина Т.В. Сметно-нормативная база как один из факторов экономического управления строительством на железнодорожном транспорте / Материалы 2 междунар. Научно-практической конференции 19-22 июня 2007 г., г. Судак. – К.: КУЭТТ, 2007. – Т. 1. – С. 220 – 221.
19. Монфред Ю.Б. Экономика строительства. – М.: Стройиздат, 1987. – 503 с.
20. Педан М.П. Экономика строительства. – М.: Стройиздат, 1988. – 521 с.
21. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств. – 6-те вид., переробл. та доповн. – К.: КНЕУ, 2006. – 552 с.
22. Практика формирования взаимоотношений в строительстве в условиях одноуровневой системы ценообразования // Сб. офиц. док./ Сост. А.В. Беркута, П.И. Губень, В.Г. Иванькина и др. – К.: НПФ «Инпроект», 2002. – 320 с.
23. Рогожин П.С., Гойко А.Ф. Экономика строительных организаций. – К.: Скарби, 2001. – 448 с.
24. Тройникова О.М. Економіко-фінансова діяльність будівельних організацій: Навч. посібник. – 2-е вид., виправл. та доповн. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 160 с.
25. Хайкин Г.М. Ценообразование в строительстве. – М.: Стройиздат, 1988. – 303 с.
26. Чебанова Н.В., Василенко Ю.А. Бухгалтерський фінансовий облік: Посібник. – К.: Академія, 2002. – 672 с.
27. Чистов Л.М. Экономика строительства. – С.Пб.: Питер, 2001. – 384 с.

28. Экономика железнодорожного транспорта и строительства: Учеб. для вузов /Г.Н. Жинкин, В.В. Бабич, Н.Н. Зеликович, Н.К. Петрова; Под ред. Г.Н. Жинкина. – М.: Транспорт, 1983. – 397 с.
29. Экономика строительства: Учебник / Под общ. ред. И.С. Степанова. – М.: Юрайт, 2006. – 620 с.
30. Экономика: Учеб для вузов / Под ред. А.С. Булатова – М.: БЕК, 1994.
31. Экономика путевого хозяйства: Учеб. для вузов ж-д. транспорта /В.Я. Шульга, В.И. Ангелейко, А.А.Комаров. – М.: Транспорт, 1988. – 303 с.
32. Економіко-фінансова діяльність суб'єктів господарювання: Підручник / Під ред. Терешина Н.П.
33. Экономика предприятия: Учебник /Под ред. О.В. Волкова. – М.: Инфра – М, 1997. – 416 с.
34. ВБН Д.1.-7214-1-2004 Особливості визначення вартості будівництва об'єктів залізничного транспорту Відомчі будівельні норми України. – К.; 2005.
35. <http://www.areken.ru/glavnaya-zadacha/vidy-remontov/>
36. [<http://www.rags.ru/akadem/all/36-2005/36-2005-100.htm>]
37. www.railwaybuild.org
38. Удосконалення організаційно-управлінської роботи на підприємствах залізничного транспорту в сучасних умовах: Навч. посібник / Г.Ф. Арбузов, В.М. Бутенко, О.Г. Дейнеко, А.О. Каграманян та ін.; За заг. ред. М.І. Данька. – Харків: УкрДАЗТ, 2007. – 178 с.

Предметний покажчик

А

Акціонерні товариства, 104
Амортизація, 80
Асоціація, 106

Б

Баланс, 130, 131
Бізнес-план, 118
Бухгалтерський облік, 125

В

Виріток, 91
Внутрішня норма
прибутковості, 35

Г

Господарські засоби, 125
Господарський облік, 124
Господарська операція, 132

Д

Ділова активність, 140
Договірна ціна, 42
Документація, 129

І

Інвентаризація, 129
Інвестиції, 22
Інвестор, 19
Індекс прибутковості, 34

З

Забудовник, 19
Загальновиробничі
витрати, 66, 69
Замовник, 19
Засоби виробництва, 75
Зведений кошторисні
розрахунки вартості
будівництва, 59
Звітність, 130

К

Калькуляція, 53
Капітальні вкладення, 24
Кредит, 110
Конкуренція, 38
Консорціум, 107
Концерн, 107
Коефіцієнт обороту, 89
Корпорація, 106
Кошторисна норма,
норматив, 54

Л

Лізинг, 30
Ліквідність, 140
Локальний кошторис, 57

О

Об'єктний кошторис, 58
Оборотні засоби (кошти), 84
Основні засоби
будівництва, 75
Оперативний облік, 124
Оцінка, 130

П

Період окупності, 34
Підрядник, 19
Платоспроможність, 142
Постачальник, 19
Податки, 113
Подвійний запис, 130
Прибуток, 108
Проектувальник, 19
Прямі витрати, 64

Р

Рахунок, 133
Районні коефіцієнти, 93
Реконструкція, 15
Ремонт підйомний,
середній, капітальний, 16
Рентабельність, 142

С

Собівартість будівельно-
монтажних робіт, 71
Статистичний облік, 125
Способи будівництва, 20,21

Т

Тарифну сітку, 92
Тарифна система, 92
Тарифні ставки, 93
Тарифно-кваліфікаційний
довідник, 93
Тендерна документація 38
Трудові ресурси, 91
Трудомісткість, 91

У

Управлінський облік, 125

Ф

Фінансовий аналіз, 125
Фондовіддача, 77
Фондоємність, 77
Фондоозброєність, 78
Фінансові ресурси, 100

Ч

Чистий приведений дохід, 33

Додаток 1

Калькуляція вартості 1 км ремонту колії

№	Обґрунтування	Найменування робіт і витрат	Одиниці виміру	Обсяг	Витрати праці год/км	Тарифній розряд робіт	Розцінка на 1 км, грн	Усього
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Заробітна плата								
1								
Машини і механізми								
№	Найменування витрат	Одиниці виміру	Кількість	Вартість одиниці		Усього	У тому числі заробітна плата	
1	2	3	4	5	6	7	8	
Разом машини і механізми у тому числі заробітна плата								
Матеріали								
№	Найменування матеріалів	Одиниці виміру	Кількість	Вартість одиниці		Усього		
1	2	3	4	5	6	7		
Разом матеріалів								
Разом прямих витрат								
Загальновиробничі витрати								
Разом з урахуванням загальновиробничих витрат								
Преміальні робітникам								
Преміальні механікам								
Вислуга лет								
Витрати за роз'їзний характер робіт								
Разом інші								
Разом іншими								
Відрахування від фонду заробітної плати								
Разом								

Додаток 5

Зразок кошторису для виконання розрахунку вартості
проектних робіт

Форма № 2П

Кошторис №

Найменування підприємства, будівлі, споруди, стадії проектування,
етапу, виду проектних та вишукувальних робіт:

Найменування проектної (вишукувальної) організації:

Найменування організації-замовника:

№ п/п	Характеристика підприємства, будівлі, споруди або виду робіт	Номери частин, розділів, таблиць і пунктів вказівок до розділу Збірника цін на проектні і вишукувальні роботи для будівництва	Розрахунок вартості	Вартість, грн
1	2	3	4	5
	Разом			
	ПДВ			
	Разом з ПДВ			

(сума прописом)

Керівник організації

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Керівник планово-фінансового
відділу

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Кошторис склав

(підпис)

(прізвище та ініціали)

М. П.

« ____ » _____ 20 р.

Додаток 6

ФОРМА № 3–П
Калькуляція кошторисної вартості № _____

на виконання робіт за договором № _____ від
“ _____ ” _____ 20__ р.

(найменування роботи)

№.	Найменування посад виконавців (виробничого персоналу)	Кількість виконавців, люд	Витрати праці, люд.міс. (люд. дн.)	Заробітна плата виконавців, грн	
				за 1 місяць (день)	всього
1	2	3	4	5	6
1					
2					
3					
:					
n					

1. Разом заробітна плата виробничого персоналу, грн _____
2. Додаткова заробітна плата – відпустка (у відсотках відносно заробітної плати), грн _____
3. Всього витрат на оплату праці, грн _____
4. Відрахування в соціальні Фонди (у відсотках відносно витрат на оплату праці), грн _____
5. Прямі матеріальні витрати (розрахунок № _____), грн _____
6. Витрати на спецпридбання (розрахунок № _____), грн _____
7. Інші прямі витрати (розрахунок № _____), грн _____
8. Витрати на службові відрядження (розрахунок № _____) _____
9. Витрати на роботи, що виконуються сторонніми організаціями (локальний кошторис № _____), грн _____
10. Загальновиробничі витрати (у відсотках відносно до витрат на оплату праці), грн _____

11. Разом собівартість робіт (рядки 3 – 10), грн _____
12. Прибуток (у відсотках відносно до собівартості робіт без урахування рядків 6, 8, 9), грн _____
13. Адміністративні витрати (у відсотках відносно до витрат на оплату праці), грн _____
14. Податки, збори, обов'язкові платежі, встановлені чинним законодавством і не враховані складовими вартості (у відсотках відносно до витрат на оплату праці), грн _____
15. Всього кошторисна вартість (рядки 11 – 14), грн _____

16. Податок на додану вартість (ПДВ), (у відсотках відносно кошторисної вартості), грн _____

17 Всього вартість з урахуванням ПДВ (рядки 15 + 16), грн _____

(сума прописом)

Керівник організації

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Керівник планово-фінансового відділу

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Керівник НДР

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Кошторис склав

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

М. П.

« ____ » _____ 20 р.

Додаток 7

Баланс на 31 грудня 200_ року

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду	Приріст(+) зниження (-)
1	2	3	4	5
I Необоротні активи				
Нематеріальні активи:				
залишкова вартість	010			
первісна вартість	011			
Знос	012			
Незавершене будівництво	020			
Основні засоби:				
залишкова вартість	030			
первісна вартість	031			
Знос	032			
Довгострокові фінансові інвестиції	040			
Інші фінансові інвестиції	045			
Довгострокова дебіторська заборгованість	050			
Відстрочені податкові активи	060			
Інші необоротні активи	070			
Усього по розділу 1	080			
II Оборотні активи				
Запаси:				
виробничі запаси	100			
тварини на вирощуванні та відгодівлі	110			
незавершене виробництво	120			
готова продукція	130			
товари відвантажені	140			
Векселі одержані	150			
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:				
чиста реалізаційна вартість	160			

Продовження додатку 7

1	2	3	4	5
покупці та замовники	161			
резерв сумнівних боргів	162			
Дебіторська заборгованість за розрахунками:				
з бюджетом	170			
за виданими авансами	180			
із нарахованих доходів	190			
із внутрішніх розрахунків	200			
Інша поточна дебіторська заборгованість	210			
Поточні фінансові інвестиції	220			
Грошові кошти та їх еквіваленти:				
у національній валюті	230			
в іноземній валюті	240			
Інші оборотні активи	250			
Усього по розділу	260			
III Витрати майбутніх періодів	270			
Баланс (сума рядків 080+260+270)	280			

Пасив	Код рядка	На початок звітної періоду	На кінець звітної періоду	Приріст(+) зниження (-)
1	2	3	4	5
I Власний капітал				
Статутний капітал	300			
Пайовий капітал	310			
Додатковий вкладений капітал	320			
Інший додатковий капітал	330			
Резервний капітал	340			
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350			

Продовження додатку 7

1	2	3	4	5
Резервний капітал	340			
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350			
Неоплачений кредит	360			
Вилучений капітал	370			
Усього по розділу I	380			
II Забезпечення наступних витрат				
Забезпечення виплат персоналу	400			
Інші забезпечення	410			
Цільове фінансування	420			
Усього по розділу II	430			
III Довгострокові зобов'язання				
Довгострокові кредити банків	440			
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450			
Відстрочені податкові зобов'язання	460			
Інші довгострокові зобов'язання	470			
Усього по розділу III	480			
IV Поточні зобов'язання				
Короткострокові кредити банків	500			
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510			
Векселі видані	520			
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530			
Поточні зобов'язання за розрахунками:				
в одержаних авансів	540			
із бюджетом	550			

Продовження додатку 7

1	2	3	4	5
із позабюджетних платежів	560			
зі страхування	570			
з оплати праці	580			
з учасниками	590			
із внутрішніх розрахунків	600			
Інші поточні зобов'язання	610			
Усього по розділу IV	620			
V Доходи майбутніх періодів	630			
Баланс (сума рядків 380+480+620)	640			

Додаток 8

Звіт про фінансові результати за _____ 200__ рік

I. Фінансові результати

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Доход (виручка) від реалізації продукції (товарі, робіт, послуг)	010		
Непрямі податки та інші вирахування з доходу	020		
Чистий доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (010-020)	035		
Собівартість реалізованої продукції (товарі, робіт, послуг)	040		
Інші операційні доходи	060		
Інші операційні витрати	090		
Інші звичайні доходи	130		
Інші звичайні витрати	160		
Надзвичайні:			
доходи	200		
витрати	205		
Податок на прибуток	210		
Чистий фінансовий результат (035-040+060-090+130-160+200-205-210) прибуток	220		
збиток	225		

II. Елементи операційних витрат

Найменування показника	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Матеріальні витрати	230		
Витрати на оплату праці	240		
Відрахування на соціальні заходи	250		
Амортизація	260		
Інші операційні витрати	270		
Разом	280		

Додаток 9

Звіт про рух грошових коштів За 200 рік

Стаття	Код	За звітний період		За попередній період	
		3	4	5	6
1	2				
1 Рух грошових коштів у результаті операційної діяльності					
Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування	010				
Коригування на:					
амортизацію необоротних активів	020				
збільшення (зменшення) забезпечень	030				
збиток (прибуток) від не реалізованих курсових різниць	040				
збиток (прибуток) від не операційної діяльності	050				
Витрати на сплату процентів	060				
Прибуток (збиток) від операційної діяльності до зміни в чистих оборотних активах	070				
Зменшення (збільшення)					
оборотних активів	080				
витрат майбутніх періодів	090				
Збільшення (зменшення):					
поточних зобов'язань	100				
Доходів майбутніх періодів	110				
Грошові кошти від операційної діяльності	120				
Сплачені:					
проценти	130				
податки на прибуток	140				

Продовження додатку 9

1	2	3	4	5	6
Чистий рух грошових потоків до надзвичайних подій	150				
Рух грошових коштів від надзвичайних подій	160				
Чистий рух грошових потоків від операційної діяльності	170				
II Рух грошових коштів у результаті інвестиційної діяльності					
Реалізація:					
фінансові інвестицій	180				
необоротні активів	190				
майнові комплексів	200				
Одержані:					
проценти	210				
дивіденди	220				
інші надходження	230				
Придбання:					
фінансових інвестицій	240				
необоротних активів	250				
майнових комплексів	260				
Інші платежі	270				
Чистий рух грошових коштів до надзвичайних подій	280				
Рух грошових коштів від надзвичайних подій	290				
Чистий рух грошових коштів від інвестиційної діяльності	300				
III Рух грошових коштів у результаті фінансової діяльності					
Надходження власного капіталу	310				
Отримані позики	320				
Інші надходження	330				
Погашення позик	340				
Сплачені дивіденди	350				
Інші платежі	360				
Чистий рух грошових коштів до надзвичайних подій	370				

Продовження додатку 9

1	2	3	4	5	6
Рух грошових коштів від надзвичайних подій	380				
Чистий рух грошових коштів від фінансової діяльності	390				
Чистий рух грошових коштів за звітний період	400				
Залишок грошових коштів на початок року	410				
Вплив зміни валютних курсів на залишок грошових коштів	420				
Залишок грошових коштів на кінець року	430				

Колесников Олександр Володимировича

**ЕКОНОМІКО - ФІНАНСОВА
ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА**

УЧБОВИЙ ПОСІБНИК.

Комп'ютерна вірстка Тройнікова О.М.

Додаток 2

Обов'язковий форма №4

(найменування будівництва)

ЛОКАЛЬНИЙ КОШТОРИС №

на _____
(найменування робіт і витрат, найменування об'єкта)

Підстава: Кошторисна вартість _____ тис. грн.
креслення (специфікації) № _____ Кошторисна трудомісткість _____ тис. люд.-год.

Кошторисна заробітна плата _____ тис. грн.

Середній розряд робіт _____ розряд

Складена в поточних цінах на _____ 201__ р.

№ п/п	Шифр і номер позиції нормативу	Найменування робіт і витрат, одиниця вимірювання	Кількість	Вартість одиниці, грн		Загальна вартість, грн			Витрати праці робітників, люд.-год, не зайнятих обслуговуванням машин, люд. год.	
				Усього	Експлуатації машин	Усього	Заробітної плати	Експлуатації машин	Обслуговуючих машини	
									Заробітної плати	у тому числі заробітної плати
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Усього прями витрати, в тому числі:										
вартість матеріалів, виробів та конструкцій										
всього заробітна плата										
Загальновиробничі витрати										
Трудомісткість у загальновиробничих витратах										
Заробітна плата в загальновиробничих витратах										
Усього за кошторисом										
Кошторисна трудомісткість										
Кошторисна заробітна плата										

Склав _____
(посада, підпис (ініціали, прізвище))

Перевірив _____
(посада, підпис (ініціали, прізвище))

Додаток 3

Обов'язковий форма №3

 (найменування будівництва)
 Кошторис у сумі _____ тис. грн
 Затверджено
 Замовник _____
 _____ (посада, підпис (ініціали, прізвище))
 “ ____ ” _____ 200__р.

ОБ'ЄКТНИЙ КОШТОРИС № _____

на будівництво _____
 (найменування об'єкта)
 Кошторисна вартість _____ тис. грн
 Кошторисна трудомісткість _____ тис. люд. - рік
 Кошторисна заробітна плата _____ тис. грн
 Вимірник одиничної вартості _____

№ п/п	Номери кошторисів і кошторисних розрахунків	Найменування робіт і витрат	Кошторисна вартість, тис. грн					Кошторисна трудомісткість, тис. люд. год	Кошторисна заробітна плата, тис. грн	Показники одиничної вартості
			будівельних робіт	монтажних робіт	встановлення меблів і інвентаря	інших витрат	усього			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

Головний інженер проекту _____
 _____ (підпис (ініціали, прізвище))

Начальник _____ відділу _____
 _____ (найменування) _____ (підпис (ініціали, прізвище))

Склав _____
 _____ (посада, підпис (ініціали, прізвище))

Перевірив _____
 _____ (посада, підпис (ініціали, прізвище))

Додаток 4

Обов'язковий Форма №1

(найменування затверджуючої організації)

Затверджено

Зведений кошторисний розрахунок у сумі _____ тис. грн

У тому числі поворотних сум _____ тис. грн

(посилання на документ про затвердження)

« ____ » _____ 200__р.

ЗВЕДЕНИЙ КОШТОРИСНИЙ РОЗРАХУНОК ВАРТОСТІ БУДІВНИЦТВА №_

(найменування будівництва)

Складений у поточних цінах за станом на « ____ » _____ 200__р.

№ п/п	Номер кошторисів і кошторисних розрахунків	Найменування розділів об'єктів робіт і витрат	Кошторисна вартість, тис. грн			Інші витрати, тис. грн	Загальна кошторисна вартість, тис. грн
			Будівельних робіт	монтажних робіт	У статкування, меблів і інвентаря		
1	2	3	4	5	6	7	8
		Разом за розділами 1-12					
		Кошторисний прибуток (П)					
		Засоби на покриття адміністративних витрат будівельно-монтажних організацій (АР)					

Продовження додатку 4

1	2	3	4	5	6	7	8
		Засоби на покриття ризику всіх учасників будівництва (Р)					
		Засоби на покриття додаткових витрат, пов'язаних з інфляційними процесами (І)					
		Разом (розд. 1-12+П+Р+І)					
		Податки, збори, обов'язкові платежі, встановлені чинним законодавством і не враховані складовими вартості будівництва (без ПДВ)					
		Разом					
		ПДВ					
		Всього за зведеним кошторисним розрахунком					
		Поверотні суми					

Директор (чи головний інженер) проектної організації _____
 [підпис (ініціали, прізвище)]

Головний інженер проекту _____
 (підпис (ініціали, прізвище))

Начальник _____ відділу _____
 (найменування) (підпис (ініціали, прізвище))

Погоджено:
 Замовник _____
 (посада, підпис (ініціали, прізвище))

